VOIE, Revue religieuse russe

CALE

ORGANUL GÂNDULUI RELIGIOS RUS.

editat de N. A. BERDYAEV, cu participarea lui B. P. VYSHESLAVTSEV.

În cărțile anterioare, articolele „Ways” au fost publicate de următorii autori: H. N. Alekseev, P. F. Anderson, N. S. Arsenyev, M. Artemyev, P. Archanbo (Franța), N. Afanasyev, S. S. Bezobrazov , E. Belenson, N. A. Berdyaeva, P. Bitsilli, N. Bubnova, prot. S. Bulgakov, R. Walther, B. P. VysheslдvtsEV, Frank Gaven (America), M. Georgievsky, N. N. Glubokovsky, I. Hofstetter, V. Grinevich, L. A. Zander, V. A. Zander, N. Zernov, V. V. Zunkovsky, tatăl lui A. Elchaninov , P. K. Ivanov, IO. Ivaska, V. N. Ilyin, A. Karpov, L. I. Karsavin, A. Kartasheva, N. A. Klepinina, S. Kavertz (America), K. Kern (Anglia), L. Kozlovsky (|) (Polonia) , P. I. Novgorodtseva (ț), prot . Nalimov (ț), S. Ollard (Anglia), A. Pogodin, R. Pletnev, A. M. Remizov, D. Remenko, rus Enoch (Rusia), Yu. Sazonova, contele A. Saltykov, N. Sarafanov, E Skobtsova, I Smolich, V. Speransky, θ. A. Stepun, I. Stratonov, V. Seseman, P. Tillich (Germania), N. Timashev, S. Troitsky, Prinț. G. N. Trubetskoy (f), N. Turgeneva, N. O. Feodorov (f), G. P. Fedotov, tatăl lui G. V. Florovsky, S. L. Frank, prot. S. Chetverikov, D. Chizhevsky, V. Eckersdorf, G. Ehrenberg (Germania), tatăl G. Tsevrikov, L. Shestov, Prinț. D. Șahhovski (ieromonah Ioan), starețul Augustine Yakubiziak (Facțiune)._____________________

----- Adresa redacției și biroului: -

10,BD. MONTPARNASSE, PARIS (XV).

Prețul celei de-a 34-a emisiuni: 0,60 USD.

Taxa de abonament - 2,25 USD pe an (6 cărți). Abonamentele sunt acceptate la sediul revistei.

M 34.   IULIE 1932 Nr 34.

CONȚINUT:

pagină

1. B. P. Vysheslavtsev. — Mitul căderii.......... 3

2. P. Bicilli. — P. A. Bakunin 19

3. S. Frank. - Filosofia lui Hegel (la centenarul zilei morții

Hegel) 39

4. protopop Serghei Cetverikov. Despre dificultățile religioase

viața mea în copilărie și tinerețe 52

5. V. Ilyin. - Goethe, ca un înțelept 64

6. Cărți noi: V. Zenkovsky. — Maritain. Le songe de Descartes 1932. V. Zenkovsky. — Înfruntând o criză mondială (Raportul Comitetului Mondial al YMCA. 1932. H. Zernov. — Biserica Rusă și Ortodoxia Ecumenica 71

Anexă: N. Berdyaev. — LINIA GENERALĂ A FILOZOFIEI SOVIETICĂ ȘI A ATEISMULUI MILITAR.

Gérot: Le Viconte H'tmane de VIU ieri

MIT DESPRE CĂDERE

De obicei, teologii tind să afirme că căderea în păcat nu este un mit, ci un fapt istoric. Aceasta este tradiția de bază a Bisericii Catolice. Se bazează pe o evaluare incorectă, nefilosofică și neștiințifică a mitului. Teologii au adoptat o atitudine complet nepotrivită față de mit, care este caracteristică raționalismului și pozitivismului ateu. Chiar și Celsus credea că miturile sunt fabule pentru copii. Din punctul de vedere al psihologiei moderne, mitului nu i se poate face un compliment mai bun.

Mundus fabulosus înfățișează cea mai autentică realitate în forme speciale, pentru d e te fabula narratur. Aceste fabule, care au sens, înfățișează cea mai autentică, repetată în mod repetat realitate istorică, doar într-o ținută specială „fabuloasă”. Un mit real este ceva mult mai semnificativ și mai cuprinzător decât un fapt istoric unic: un mit conține un număr infinit de conflicte și situații spirituale tipice și esențiale trăite istoric. Adevăratul mit, așa cum a aflat perfect Jung, este o stratificare geologică a straturilor subterane, subconștiente ale sufletului nostru și, în plus, sufletul colectivului, național sau chiar universal.

h

etern. După cum structura geologică este istoria condensată a pământului, tot așa mitul este istoria condensată a sufletului. Prin urmare, opoziția mitului și faptului istoric este lipsită de sens: mitul „simbolizează” (αναβάλλω - conectez, compar) un set infinit de fapte istorice. Ar avea sens doar să contrastăm istoria simbolică și realistă; mai mult, necunoașterii cărei povești ar trebui să i se acorde preferință în sensul semnificației și importanței. În orice caz, straturile preistorice ale sufletului, ascunse în subconștientul colectiv, nu pot fi înțelese decât prin metoda simbolurilor și miturilor.

În plus, cele mai reale fapte istorice de o singură dată, cum ar fi ieșirea evreilor din Egipt, sau căderea Babilonului sau botezul Rusiei, de îndată ce devin semnificative pentru suflet, ele sunt imediat îmbrăcate în haine legendare și se transformă în mituri, pentru că

devin simboluri. Alexandru cel Mare este o personalitate simbolică, la fel ca Socrate. Legenda istoriei este în mod constant creată. Numai ceea ce nu are nicio semnificație pentru suflet este nemitic, căci sufletul însuși este o ființă „mitică”. Jung spune: „Cu adevărat este ceea ce funcționează”. Dacă da, mitul și simbolul au cea mai mare realitate, pentru că ele acționează cel mai puternic în suflet - în conștiință și în subconștient.

Totuși, aceasta nu epuizează sensul mitului și simbolului: conține un set nenumărat de fapte istorice, dar conține și ceva mai mult: interpretarea lor, soluția lor, sensul lor, esența lor. Mitul lui Kronos care își devorează copiii conține un număr nenumărat de zile dispărute irevocabil, dar conține mai multe:

exprimă esenţa timpului ca o serie ireversibilă. Aici se află valoarea și înțelepciunea mitului simbolic. El este unitatea nediferențiată a religiei, poeziei, științei, eticii și filosofiei, din care se dezvoltă și se diferențiază toate aceste ramuri și flori ale spiritului; iar ei sunt apoi uniţi din nou în sinteza diferenţiată finală căutată de filozofie şi religia dezvoltată. Aparent, ultima unitate nu poate fi exprimată altfel decât în simbol și mit. Schelling a înclinat spre o astfel de înțelegere a mitului, iar gândirea modernă se întoarce la el pe alte căi.

Tot ce s-a spus se aplică mitului căderii. Nenumărate căderi istorice reale sunt simbolizate în ea. El indică crime grave, ale căror urme pândesc în subconștientul colectiv, ca moștenire a sufletului preistoric (păcatul originar). Totodată, el subliniază nu doar ceea ce s-a întâmplat în preistorie, ci și ceea ce s-a întâmplat și continuă să se întâmple sub ochii noștri în istorie. Aceasta este cea mai profundă istoricitate a mitului căderii.

Dar el nu este doar istorie; este mai mult decât o poveste: este un fel de „revelație” despre sensul și esența răului, o descoperire spirituală referitoare la natura binelui și a răului. Și aceasta este cea mai profundă semnificație religioasă și filozofică a acestui mit; căci există o filozofie a binelui și a răului și o mistică a binelui și a răului.

Dar miturile și simbolurile trebuie să poată fi citite și dezlegate. În esență, ei sunt întotdeauna ezoterici, iar o atitudine disprețuitoare față de ei este o răzvrătire a neinițiaților și un strigăt al „catehumenilor”. Miturile sunt incapabile să-i înțeleagă și să-i audă pe cei care nu au ureche pentru poezie, filozofie și religie. Ce ar fi religia, poezia și filozofia

fiya fără simboluri și mituri? Dar sunt oameni care sunt categoric incapabili de a percepe vreo simbolism, despre care se spune că „nu au

urechi să audă”. Ei numesc mituri și revelații fabule; dar nici fabulele nu există pentru ei. Aceștia sunt aceia - despre care, dar nu pentru care sunt scrise fabule precum Porcul sub stejar și poezii precum Suflete moarte. Căci „sufletele moarte” nu au fost scrise pentru morți, ci pentru sufletele vii.

* *

*

Mitului căderii i se oferă o interpretare complet nouă în lumina descoperirilor psihologice moderne și, în special, a descoperirii loi de g effort converti *). Filosofia modernă și psihologia subconștientului dezvăluie adevărul etern și înțelepciunea acestui mit; și, pe de altă parte, acest mit primordial dă o mare confirmare unora dintre cele mai noi descoperiri din domeniul subconștientului; confirmarea este cu atât mai valoroasă cu cât „psihologia analitică” însăși recunoaște miturile ca autentice documente istorice ale sufletului, deși scrise în hieroglife.

Sarcina șarpelui este să trezească spiritul de confruntare, spiritul de contradicție. Și îl trezește într-o formă sau alta:

1, sub formă de rezistență a subconștientului, eros imaginându-și că arborele este „de dorit”, plăcut pentru mâncare, plăcut pentru ochi, dă cunoștințe, extinde experiența (curiozitatea imaginației) și

2, sub formă de rezistență la libertatea conștientă și divină: voi înșivă veți fi ca zeii (eloi-noi, domnilor), veți domina, și nu vă supuneți, nu veți depinde de nicio interdicție

*) Vezi B. Vysheslavtsev pentru mai multe detalii despre această lege. Etica Erosului transfigurat. YMCA Press. Paris. 1932.

niya. În libertate și în cunoaștere vei experimenta atât binele, cât și răul.

Cum acest act de loi de l'effort converti trezește șarpele? Prin formula legii, formula interzicerii, impunând obligația, ca robia libertății („legarea”): „nu mâncați din niciun copac din paradis”. În primul rând, șarpele trebuia să mintă și să înșele, dar să mintă plauzibil: minciuna lui era că Dumnezeu a stabilit o normă (lege) prohibitivă universală. Mulți teologi cred că așa: au luat cuvântul șarpelui și el i-a întrecut împreună cu Eva.

Poate părea ciudat că șarpele cunoaște acțiunea „loi de l’éffort converti”, cunoaște legea fructului interzis: „Nu aș fi știut dorința, dacă legea nu ar fi spus: nu vrei” și Dumnezeu, parcă, nu-l cunoaşte; Cum ar putea Dumnezeu să stabilească o lege, o normă prohibitivă, știind despre confruntarea pe care o provoacă în natura umană? Dar adevărul este că Dumnezeu nu stabilește nicio lege, nicio interdicție, nicio obligație în starea cerească a omului, ci doar șarpele inspiră

pentru prima dată unei persoane (Evei) că Dumnezeu a stabilit o interdicție și o lege. Faptul că Dumnezeu i-a „poruncit” omului este înfățișat cu foarte multă pricepere (aceasta este „sprețuirea” șarpelui) ca o lege și o interdicție.

De fapt, el formulează porunca divină în felul acesta: Dumnezeu a spus: să nu mâncați din niciun pom din rai (Gen. 3, I). De fapt, Dumnezeu a spus exact invers: din fiecare copac din grădină vei mânca (Geneza 2:16). Dumnezeu dă omului pământul ca un paradis, ca o grădină, ca plinătate a ființei, ca plinătate a libertății, ca o plinătate asemănătoare cu Dumnezeu a stăpânirii asupra tuturor, asupra plantelor și animalelor, asupra întregului pământ. Aceasta este exprimată cu mare putere (Gen.

I, 26, 28, 29). În această plinătate de libertate și deplinătate de stăpânire nu există nici o lege, nici o datorie. Există doar o condiție de observare și păstrare a ierarhiei divine a valorilor, care este desfășurată în capitolele 1 și 2 din cartea Genezei, ca o mare scară a nivelurilor ontologice ale ființei de la cea mai de jos și cea mai simplă lume, la nivelurile de ființă organică a plantelor și animalelor și ființei spirituale o persoană liberă, stăpânind după chipul lui Dumnezeu peste toate valorile inferioare ale ființei, asupra plantelor, animalelor, asupra elementelor, asupra luminii. Că avem aici un sistem axiologic al ființei, adică un sistem de valori, se repetă în timpul creării fiecărei etape a Ființei: „și Dumnezeu a văzut lumina că este bine”, etc. până la cele mai înalte niveluri - peste tot evaluare: „binele este rău”. Acest sistem este ierarhic și ireversibil (axiologic): cel mai înalt, cel mai complex și cel mai bogat presupune, ca condiție, existența celui mai jos și mai simplu; superiorul transformă și „sublimează” cel inferior; cel mai înalt are dreptul de a „stăpâni” asupra celui de jos, dar nu invers.

Respectarea ierarhiei se exprimă în cuvinte. „poseda” și „stăpânește”, „cultiva” și „păstrează” Edenul. „A cultiva” înseamnă a sublima, a ridica cel de jos în sus, a cultiva; „a păstra” înseamnă a respecta ierarhia, ordinea valorilor. A „stăpâni” și a poseda înseamnă a exercita ierarhia.

Respectarea ordinii ierarhice a valorilor (ordo lui Augustin) nu este nicidecum o lege, interdicție, robie, puterea cuiva asupra noastră. Aici ceva ni se „poruncește”, ca prieteni și fii, ceva ne este comunicat, poruncit, dar nu ordonat sau interzis.

Implementarea reală a ierarhiei valorilor este opusul extrem al interdicției,

preocupare și privare - aceasta este plinătatea libertății și a creativității, creșterea plinătății vieții (pomul vieții), ceea ce ne

dorim cu adevărat, pentru că Întotdeauna VREM PLIN VIAȚA (πλήγμα). Orice creativitate ADEVĂRATĂ este gratuită, pentru că „poetul” (creatorul) face ceea ce își dorește cel mai mult (aceasta este diferența dintre „creativitate” și „muncă”, care este întotdeauna „sclavie”). Și toată creativitatea adevărată este ierarhică, pentru că ea dă celui de jos forma superiorului, sublimează, transformă cel de jos, întruchipează cel mai înalt (prin urmare, trebuie să știe ce este „mai înalt” și ce este „mai jos”).

Respectarea ierarhiei valorilor în acțiune nu este supunerea față de cineva și ceva, ci este libertate în adevăr („adevărul te va face liber”) și libertate în creativitate. Aceasta nu este o privare, ci o expansiune și o împlinire a ființei; nu dependență și sclavie, ci dominație și posesie.

Harul adevăratei creativități și adevăratei libertăți face din om un zeu prin har. Aici, în această „cultivare”, în această poziție ierarhică de „stăpânire” asupra valorilor inferioare, asupra nivelurilor inferioare ale ființei, se află asemănarea cu dumnezeiască a omului, așa cum este exprimată cu toată certitudinea în capitolul I. Geneza (26-31). Realizând mai departe ierarhia valorilor, „cultivând” și cultivând, „posedând” pământul și „stăpânind” peste animale, omul, parcă, continuă lucrarea creației, „cooperează” cu Dumnezeu. Dumnezeu este punctul culminant al ierarhiei, nu poate fi negat, iar dependența de ea nu poate fi distrusă. Omul este chemat la „co-creație”, dar dacă vrea să-l nege pe Creator, va distruge și creativitatea — „fără Mine nu poți crea nimic”.

Ierarhia valorilor, ierarhia nivelurilor ființei, nu poate fi negata de nicio etică, de nicio viziune asupra lumii, fie religioasă, fie nereligioasă. Singura diferență este că

etica și cultura religioasă consideră că Dumnezeu este cea mai înaltă sfințenie, cea mai înaltă perfecțiune, în timp ce cultura și etica non-religioasă nu recunosc un astfel de nivel ierarhic mai înalt și vor să se descurce fără el. Cu toate acestea, este în general imposibil să distrugem treapta ierarhică cea mai înaltă din ierarhia valorilor: tăind vârful, obținem un alt vârf; se poate înlocui doar valoarea cea mai mare cu o altă valoare, subordonată. Astfel, înlocuirea obișnuită a valorii celei mai înalte a lui Dumnezeu, ca purtător al sfințeniei și perfecțiunii, se realizează - prin valoarea unei persoane, sau a umanității, sau pur și simplu a Sinelui meu; „Veți fi ca niște zei!” (religia omenirii, Ivan Karamazov, Max Stirner, ÏTitz-she).

Tăierea vârfului ierarhiei duce la cea mai mare confuzie, la pervertirea ordinii ierarhice, la cădere și distrugere. Omul nu se poate plasa în vârful ierarhiei, căci are nevoie de o anumită auto-transformare, să treacă dincolo de limitele omului, să se ridice deasupra omului. Omul va dori să devină un „supraom”. Dar „supraomul” nu mai este doar om. Creativitatea are nevoie de infinit, care se deschide deasupra mea. Prin urmare, ideea „supraomului” gândită până la capăt este ideea omului-Dumnezeu și a stat întotdeauna înaintea

omenirii și, mai presus de toate, a stat înaintea artei grecești, ca idee creativă de bază. A fi inspirat de o persoană înseamnă a face o persoană un erou și jumătate de zeu. Căci este imposibil să fii inspirat doar din lucruri umane. Numai în numele omului, se poate aranja igiena, confortul, confortul, se poate construi civilizația în general, dar nu se poate crea cultură. Cultura este cultul divinului, cultul supraomenului, cultul tot felul de „super". Creativitatea este distrusă atunci când ierarhia este încălcată,

pentru forma întruchipării valorilor, forma frumuseții, forma cosmosului - este o formă ierarhică („o stea-bo diferă de o stea în glorie"),

Dacă nu vrem o ierarhie? dacă nu ne supunem celui mai înalt, „Preaînalt"? dacă spunem: nu vreau? Apoi ne rămâne cu ultima și teribilă libertate, libertatea perversiunii ierarhiei, libertatea care ne ridică la o înălțime de neînțeles și ne dobândește într-un abis de neînțeles.

A înțelege semnificația Căderii și a mântuirii, a înțelege semnificația creștinismului (și, în esență, a oricărei religii) înseamnă a înțelege sensul acestei libertăți supreme. Ne ridică la înălțimea asemănării absolute cu Dumnezeu în această oportunitate simplă și zilnică: de a spune „da" sau „nu"; „Să fie" sau „Să nu fie", în această minunată libertate de alegere între creație și distrugere. Căci dacă toată creativitatea este respectarea ierarhiei, atunci orice încălcare și perversiune a ierarhiei este opusul creativității, adică distrugerea.

Pervertirea ierarhiei și distrugerea nimicului, desigur, nu pot „perverti" nimic în domeniul ideal al valorilor, în ordinea nivelurilor ființei. Există două moduri: drumul în sus și drumul în jos - poți alege între ele, dar cel care coboară nu rearanjează raportul treptelor, dimpotrivă, ordinea lor ierarhică eternă, ordo, este confirmată de faptul că în mod inevitabil întâlnim aceiași pași în ordine inversă . A distruge viața spirituală a unei persoane înseamnă a reduce o persoană la nivelul unui animal. A distruge un organism animal înseamnă a-l coborî la stadiul de procese chimice și mecanice (cadavr). A distruge pământul în existența sa geologică și minerală ar însemna să-l coboare la nivelul materiei rarefiate gazoase, cele mai simple (și astfel de procese de distrugere a constantei).

dar apar în univers) - ca să spunem așa, „explodați" pământul. În acest sens, crima și moartea sunt cele mai simple pentru om și expresia cea mai apropiată a perversiunii ierarhiei, ca distrugere, ca cădere la nivelurile inferioare ale ființei - aceasta este tragedia lor mistică, uimirea față de anormalitatea și urâțenia morții. . Dar există astfel de forme de „moarte" și distrugere cosmică, care sunt departe de noi și nu ne sunt vizibile, așa cum ar fi, forme de limitare a entropiei.

Procesul invers de erecție, ascensiune (sublimare) este viața și creșterea vieții, îmbogățirea vieții, care este creativitatea, iar sentimentul său conducător este Eros, iubire, ca un afect al ființei.

Astfel obținem o stâncă de trepte, a cărei limită inferioară este nimic, iar limita cea mai înaltă este plinătatea absolută (khurora), Cel Prea Înalt, Dumnezeu, ca perfecțiune. Între ele se mișcă procesul creației din neant și procesul anihilării. Limita anihilării este „a doua moarte"; limita creației este „viața veșnică"; calea către ea: crearea omului, ridicarea acestui om deasupra omului, „îndumnezeirea" prin Întrupare, transfigurarea cosmosului; completarea ei: „Împărăția lui Dumnezeu în ceruri și pe pământ" și Dumnezeu, ca „fiecare în toate".

S-ar părea că creația și-ar putea face calea divină ascendentă fără piedici, dar din momentul creării omului intră un nou ingredient: libertatea omului. Omului i se dă asemănarea lui Dumnezeu în acest dar al alegerii absolute, în toată calea ulterioară el este liber să se ridice sau să cadă. El nu este nici desenat, nici creat; din acest moment el este liber să se ridice și să se creeze pe sine. Experiența libertății, actul de afirmare a libertății, nu are absolut nimic

sens constructiv în viața unei persoane: cine nu își afirmă libertatea încetează să mai fie persoană. Și omul poate deveni „impersonalitate" și poate cădea la nivelul animalului. Negarea științifico-filozofică a libertății este o respingere a categoriei de personalitate, o respingere a semnificației noastre axiologice, a „onorii" care ni se dăruiește; renuntarea la libertatea ce ne este data. Posibilitatea unui astfel de refuz ca act decurge direct din prezența libertății și este un fel de „argument ontologic" în favoarea libertății. Libertatea de a te preda sclaviei este, de asemenea, libertate!

Care este libertatea originară, primordială, „cerească" a omului? Constă în faptul că i se dă plenitudinea ființei, ca sferă a creativității libere („a păstra și cultiva paradisul"), ca sferă a vieții depline, ca „pom al vieții". Paradisul este creativitate fără muncă (nu „în sudoarea feței"), opera lui Mozart, nu Salieri, eros creator, ca „nașterea în frumusețe", experiența armoniei, ca bucuria și beatitudinea - har (χάρις, gratia)).

Înțelepciunea acestui mit este uimitoare. Puțină atenție a fost acordată faptului că acesta este un paradis pe pământ, printre plante și animale pământești, în această frumusețe apropiată nouă, și nu undeva acolo, „în lumea următoare". Viața nu ar avea nicio valoare dacă nu ar fi aceste viziuni trecătoare ale paradisului aici pe pământ. Când un țăran, într-o seară caldă de vară, odihnindu-se, spune: Harul lui Dumnezeu! - contemplă această reflectare a paradisului și o numește corect „har". Marea artă ne învață să vedem și să recunoaștem acest paradis pe pământ. El este pierdut, dar nu uitat; și mii de lucruri îi amintesc: armonia sunetelor, sau a culorilor, parfumul pământului, care este „grădina" (Eden), strălucirea soarelui și în cele din urmă ochii

„asemănați cu soarele” ai unui muritor. Poezia lui Pușkin este paradisul regăsit

pământesc („ne-a adus câteva cântece ale paradisului”); Poezia lui Lermontov este un dor demonic pentru un paradis pierdut, dar nu uitat. Faptul că paradisul este plasat pe pământ semnifică principiul întruchipării valorilor. Paradisul nu este lumea ideilor lui Platon, nu este o „ființă ideală” (un astfel de ideal ar fi Elysium, regatul umbrelor), paradisul este o operă de artă cosmică creată din lumină și umbră, din mare și pământ, din plante și animale, spațiu, având omul prin desăvârșirea sa și împreună cu începutul unei noi creativități umane și Dumnezeu-uman. Și toate aceste elemente ale paradisului, toate etapele ființei sunt bune în sine, așa cum vede Dumnezeu. Toate sunt afirmate ca tsg n-nosti întruchipate, sau bune, ca date gratia gratis. Numai în astfel de condiții este posibilă creativitatea divină și umană. Este „pomul vieții”, căci viața nu este inerție, ci este crearea neîncetată de noi forme.

Ce înseamnă „pomul cunoașterii binelui și răului”? „A cunoaște” în limbajul biblic înseamnă a experimenta, a experimenta, practic a experimenta (în acest sens se spune: „a cunoaște o femeie”) - în acest caz, a experimenta și a compara ambele căi: calea binelui și calea răului . Dar calea bunătății a fost deja experimentată (creativitatea cerească este cea mai mare valoare), deși nu a fost realizată. Prin urmare, rămâne de explorat calea răului, care este perversia ierarhiei, distrugerea, crima. Această cale pare a fi ca o expansiune a libertății, o expansiune a experienței, o cunoaștere a propriului soi („veți fi ca zeii, cunoscând binele și răul”). Aceasta este ispita, ispita cu care șarpele înșală pe om: acum nu cunoști decât binele, atunci vei cunoaște binele și răul, acum ai numai libertate în bine; atunci vei avea libertate în bine și în rău! Înşelăciunea constă

în faptul că îmbogățirea aparentă a ființei, îmbogățirea experienței - este sărăcirea ontologică, pierderea bogăției, a creativității, a paradisului; extinderea aparentă a libertăţii este pierderea libertăţii şi căderea în sclavie. Și asta pentru că pervertirea ierarhiei și distrugerea este crima și moartea.

Aceasta este ceea ce Dumnezeu „a spus” omului în prima Sa poruncă, în prima Sa revelație; El i-a spus: calea încercării răului este calea morții. El a avertizat: nu mânca, căci vei muri de moarte. Dumnezeu îi spune omului: există un mod de viață („pomul vieții”) și un mod de moarte. Ai libertatea de a alege. Dumnezeu a dat omului libertatea de a mânca „din orice pom din grădină”, dar a spus că pomul cunoașterii binelui și a răului duce la moarte (Geneza 2:16-17). Aceasta nu este o lege, nu este o interdicție, nu este o constrângere a libertății, aceasta este aceeași formulă pe care Ap. Pavel, spre deosebire de forma imperativă a legii, o exprimă astfel: „totul vă este îngăduit, dar nu

totul este de folos”. Ești liber să cunoști chiar și răul, dar această cunoaștere nu-ți este de folos, pentru că ucide.

Nu există lege în paradis, căci paradisul este creativitate inocentă și liberă, creativitate plină de har:

„Fii mândru, și tu ești poet și pentru tine nu există lege!”

un bărbat face doar ceea ce își dorește cu adevărat și ceea ce iubește cu adevărat. Etica harului, pe care Sf. Pavel, există restaurarea paradisului pierdut și restaurarea cu belșug: suntem chemați la libertate, la creativitate plină de har, suntem „lucrători împreună” cu Dumnezeu, fii, moștenitori, zei prin har; „Nu există nicio lege în acest sens!”

Dimpotrivă, șarpele caută să înfățișeze prevederea și avertismentul divin ca o lege și interdicție și, în plus, o interdicție

infinit exagerat: „Dumnezeu a spus cu adevărat: Să nu mâncați din niciun copac din paradis?” (Gen. 3, I). Aceasta este prima lui minciună. Și a doua minciună: „nu veți muri, ci vi se vor deschide ochii și veți fi ca niște zei” (ib. 4,5). Aceasta este o negare a avertismentului pe care l-a făcut Dumnezeu, o negare a legăturii ontologice dintre rău și moarte, o negare a adevărului pe care Dumnezeu l-a revelat omului: pervertirea ierarhiei este începutul distrugerii și al morții. Dumnezeu spune: totul iti este permis, dar nu totul este de folos. Șarpele spune contrariul: totul îți este interzis, dar în esență totul îți este de folos. Șarpele îl înfățișează pe Dumnezeu ca un conducător și un tiran, stabilind în mod arbitrar o interdicție nerezonabilă. El Îl înfățișează pe Dumnezeu exact așa cum L-a înțeles Ioan cel Groaznic în teoria sa despre puterea absolută, tirania absolută în cer și pe pământ. O astfel de putere va avea întotdeauna un complex revoluționar împotriva ei, ca o sete de răsturnare. Aici se află rădăcina ateismului militant.

* *

*

Dumnezeu nu dă omului nicio lege în starea lui fără păcat și cerească. În această stare, legea este lipsită de sens. „Legea, ca Sf. Pavel, dat mai târziu, din cauza păcatului. Cu alte cuvinte, legea a fost dată când paradisul a fost pierdut. Shestov face această idee a naturii supralegale a plinătății binecuvântate și cerești a vieții („nu există nicio lege împotriva unor astfel de oameni”) ca bază a interpretării sale a mitului biblic. Trebuie să devenim „dincolo de bine și de rău”, trebuie să încetăm să distingem rațional între bine și rău – atunci vom întoarce paradisul pierdut. Dumnezeu a interzis să mănânce cu lemne

cunoașterea binelui și a răului înseamnă că Dumnezeu a interzis să facă distincția între bine și rău.

O astfel de interpretare este extrem de seducătoare și insuportabilă din punct de vedere filozofic. Supralegalitatea aici este amestecată cu nelegiuirea, inocența cerească cu o indistinguire criminală între bine și rău. Copilăria nevinovată nu face distincția între bine și rău, iar această stare este un mare bine („fii ca copiii”), deoarece copilăria nu are experiență de rău. Însă în lumea păcătoasă, care „zăce totul în rău”, indistingerea binelui și a răului este cel mai mare rău. Scopul filosofiei este de a face distincția între valorile pozitive și cele negative.

Asta e rău, va spune Shestov. Acesta vine de la Socrate, acesta este logosul elen, el este cel care face distincția între bine și rău, în timp ce cineva trebuie să devină „dincolo de bine și de rău”.

Un astfel de gând este dialectic autodistructiv și, mai mult, tocmai atunci când îl acceptăm pe deplin. Să presupunem că singura stare valoroasă (paradisul pierdut) este starea „dincolo de bine și de rău”. Atunci starea nevaloroasă va fi starea de distincție între bine și rău. Arborele cunoașterii binelui și răului este un arbore rău pentru Shestov - acesta este întregul său patos al antisocratismului și antilogismului. Dimpotrivă, arborele vieții, liber de distincția dintre bine și rău, este un arbore bun, singura și cea mai înaltă valoare pentru Shestov, patosul său pozitiv. Deosebirea între bine și rău este rău; a nu face distincția între bine și rău este bine. Unul este nepotrivit și nedemn; celălalt este potrivit și valoros. Nu există o dovadă mai strălucitoare că valoarea în filozofie este indestructibilă: valoarea este sufletul Sophiei, iar înțelegerea valorilor este geniul lui Socrate (gust pentru valori, sensibilitate față de ele). Apropo, Unich

aceeași evaluare ar necesita distrugerea din primul capitol al Bibliei a tuturor aprecierilor care emană de la Zeitatea însăși (întreaga ierarhie a valorilor ființei este însoțită de cuvintele repetate în mod repetat „bine și rău”),

P. A. Bakunin

Dacă Pavel Alexandrovici Bakunin nu ar fi fost umbrit de monumentalul Mihail Alexandrovici, cu toate acestea, cred că soarta lui ar fi fost aceeași ca acum - soarta obscurității complete (*): căci aceasta este soarta lui datorită faptului că , s-ar părea că ar trebui să-i atragă interesul - un paradox, cât se poate de caracteristic atitudinii

noastre tradiționale față de trecutul nostru, față de cultura noastră, datorită căruia, de fapt, istoria culturii ruse rămâne o figură foarte obscure. P. A. Bakunin, care a murit în 1900 un bătrân adânc (născut în 1820), a fost singurul dintre „idealiștii anilor 40” care și-a păstrat până la sfârșitul vieții, în puritate și în toată originalitatea, acest idealism, specific „premium

*) Toată literatura despre P. A. Bakunin, din câte știu, se reduce la 10-15 rânduri în volumul suplimentar al lui Enz. Dicționarul lui Brockhaus și Efron (Articol despre Bakunini, semnat de Richter) și la cinci rânduri din Eseul de istoria filozofiei ruse a lui E. Radlov (p. 18), pe care îl copiez aici: „Poate cea mai originală carte, care a fost afectat foarte clar de influența lui Schelling și Hegel și în care metoda dialectică este aplicată cu mult talent, ar trebui să recunoaștem „Credința și Cunoașterea” de P. Bakunin (Sankt Petersburg. 1887), fratele mai mic al celebrului revoluționar. Titlul și anul publicării sunt inexacte. Cartea se numește „Fundamentals of Faith and Knowledge” și a fost publicată în 1886. Informații biografice referitoare la vremea tinereții lui P. A. Bakunin sunt disponibile în ediția binecunoscută a corespondenței familiei Bakunin: Kornilov, familia Bakunin.

idealismul lui Khin, despre care două volume din corespondența familiei Bakunin publicate de Kornilov oferă o idee suficientă. Mihail Bakunin, Belinsky, Herzen au deviat foarte devreme în direcția opusă; Chicherin, starea de spirit idealistă a lui Kirevskiy a stat la baza construcțiilor științifice teoretice, a devenit stimulul energiei îndreptate către asistența socială. Într-un fel sau altul, pentru toți cei care au fost cândva conectați direct sau indirect cu Pre-Mukhin, Premukhino deja, cam din anii cincizeci, a încetat să mai fie ceea ce era înainte, ceva ca Optina Pustyn seculară, un centru spiritual, o valoare ideală nemuritoare. . P. A. Bakunin, desigur, l-a depășit pe Premukhino - dacă nu ar fi aceasta, ar fi interesat doar pentru cronicari, colecționari de curioși muzeali - dar a depășit altfel decât alții: depășind, nu a rupt legăturile cu sânul natal. ; în el Premukhino a crescut, a „devenit” și, împreună cu el, a „desăvârșit”, pentru a-și folosi limba hegeliană.

„În Premukhin locuia o familie ciudată”, s-a exprimat B. Zaitsev în Viața lui Turgheniev. Într-adevăr, „ciudat” în sensul că numeroșii fii și fiice ale lui Alexander Mikh. Bakunin a format ceva mai mult și mai complex din punct de vedere structural decât un simplu cerc de familie. Era o adevărată ordine laică, o frăție spirituală, bazată pe comunicare atât în dragoste, cât și în gândire, precum și pe supunerea voluntară față de un singur lider (așa-numitul director de conștiință), care a fost la început Mihail Alexandrovici, care a inițiat frații și surorile. în misterele noii Revelații, fenomenologia hegeliană a Spiritului, care atunci Pavel Aleksandrovici ar fi trebuit să devină și s-a străduit din toată inima să devină și pe care nu a devenit din simplul motiv că

că, din cauza condiţiilor de viaţă, frăţia însăşi s-a destrămat treptat. În opinia lui Mihail Alexandrovici, înainte de lovitura de stat care i s-a întâmplat (cu toate acestea, biograful său, doamna E. Izvolskaya, este bine arătat că, chiar și după lovitură de stat, M. A. nu a încetat să se adreseze lui Premukhin) și P. A. -cha , relațiile care s-au dezvoltat la Premukhin între frați și surori, precum și mai mulți străini care s-au alăturat „ordinului” lui Premukhin, erau o imagine ideală a relațiilor umane în general, acele relații care singure corespund demnității unei persoane, purului ideea unei persoane sfințenie. După ce a suferit o epavă în visele sale de a salva frăția Premukhiniană, P. A-ch a devenit filozoful acesteia din urmă. În lumina scrisorilor intime ale lui P.A.ch, devine clar în ce măsură întreaga sa viziune asupra lumii a fost determinată de această legătură a lui cu lumea Premukhiniană deja „devenită”, „desăvârșită”. Și poate tocmai pentru că această lume, în care a trăit cu toate gândurile sale, în afara căreia realitatea empirică nu părea să existe pentru el, a căzut ea însăși din domeniul ființei empirice, conținutul filosofiei lui P. A-cha. a fost determinată de la sine. Cartea sa Fundamentals of Vgry and Knowledge (*) este dedicată exclusiv „ultimelor lucruri”, tocmai acelea pe care inteligența rusă, până de curând, le-a neglijat în mod deliberat, datorită cărora această carte, remarcabilă prin înălțimea sistemului său filozofic și religios , pentru profunzimea și forța gândirii, prin expresivitatea rară a originalului, neconsiderat cu nicio convenție, în întregime

♦) Cealaltă carte a lui, Vocea întârziată a anilor patruzeci, nu mi-a fost disponibilă. Ambele cărți sunt o raritate bibliografică. Din câte știu eu, nu a mai tipărit nimic. Pe lângă această carte și Familia Bakunin a lui Kornilov, am folosit, pentru acest eseu, mai multe scrisori inedite ale lui P. Ah, din care citez fragmente.

reflectând individualitatea de limbaj a autorului, a trecut complet neobservată – ca și când nu ar fi fost niciodată scrisă și tipărită.

Într-una dintre scrisorile sale târzii (nepublicate) (1890), P. A. Bakunin vorbește despre natura strictă și aspră a naturii rusești, care corespunde caracterului persoanei ruse.

„Indiferent ce face, indiferent ce face și se amenajează, în spatele tuturor acestor lucruri, fără a uita o clipă, el este constant conștient de altceva... De sub tot ceea ce este superficial și fals, adevărul autentic îl privește, afectează. îi place grav moartea, invariabil ca cerul, fără acea joacă artistică a minții și a inimii care se dezvoltă atât de natural sub cerul Italiei. Aici L. N. Tolstoi a scris, a scris

- a scris lucruri fermecătoare, - și deodată toate aceste farmece păreau să-l dezguste, i-au suflat cu nesimțirea lor înșelătoare, iar el, neînțelegându-l pe Pușkin, după Gogol, chiar și Dostoievski, s-a

repezit cu capul înainte în acest aspru deșert asiatic fără adăpost, în asceza lui. inima, înstrăinată de orice înșelăciune și de orice farmec, în această prăpastie mută, din care doar orice altceva iese vag sau clar, când inevitabil, când sever, când intolerant la orice farsă sau glumă ale vieții, despre care rusul, în ciuda tuturor eforturile lui, în niciun caz nu pot uita. Cu toate acestea, acest rus, despre care vorbesc, pe care îl am în minte, căruia îi atribui nu inteligență și inteligență, ci ceea ce se numește cu cuvântul rus înțelepciune,

- există doar una dintre ideile mele; Nu știu unde l-am văzut. Peste tot și nicăieri, sau mai degrabă, în visul tău, în delirul tău despre viață și delirul meu pentru oamenii adevărați ruși, pe care îi vezi și îi întâlnești peste tot,

zhetsya, poate, prostii complet de neînțeles.

În acest pasaj găsim împreună viziunea asupra lumii și viziunea asupra lumii a lui P. A. Bakunin și caracterizarea sa ca un tip special de gânditor și un indiciu al locului său în istoria culturii ruse și al soartei sale. El însuși era acel rus „postulat”, pe care îl pune în contrast cu poporul „real”, adică rus existent empiric, acel „mit” despre persoana rusă, care, pentru istoricul culturii naționale, este mai autentic, mai real. decât mulți oameni „adevărați”, deoarece întruchipează o tendință culturală binecunoscută. Și a aparținut, împreună cu Tolstoi, tipului de gânditori a cărui trăsătură caracteristică este tocmai înțelepciunea, și nu inteligența și inteligența, deși acestea din urmă nu sunt excluse de înțelepciune. Omul înțelept trăiește după ideea lui; viața lui este indisolubil legată de gândul său și este în întregime determinată de aceasta. Indiferent cu ce a intrat în contact P. A. Bakunin, indiferent cu ce sarcină de zi cu zi pur practică s-a confruntat, totul l-a condus. ideile lui, totul a fost perceput de el în mod simbolic și sub specie æternitatis, totul și-a îndreptat gândurile către Premukhin, care „devenise”, care plecase în eternitate și, împreună cu asta și cutare, spre ceea ce el cu evlavie – castos numea cuvântul Altul. : „întreaga mea viață actuală, scria el în 1890, există... un singur gând, plin de Premukhin și de conținutul său de odinioară: imaginile mele preferate îmi apar una după alta. Unde sunt? Toată lumea s-a dus în depărtare, în vastul mediu a tot ceea ce deja a devenit și s-a întâmplat, care este pentru totdeauna îndepărtat de toate ezitările și vicisitudinile momentului curent, agitat; s-a făcut deja; Nu este, așadar, perfect?...”

Înțelepciunea nu ar avea nicio valoare dacă ar fi realizată fără luptă, fără efort, dacă nu ar fi rezolvarea tragediei sufletului:

„Eu... îmi voi trăi viața cât pot de bine, în Shchel-ul meu (dacha lui Crimeea) cu amintirile mele, cu visul meu, singur, în sfera filozofiei,

la fel de nemărginit ca marea, ca lumea de deasupra stele. Este natura umană să iubești țărmurile; atunci când sunt pierdute din vedere, sufletul lui este cuprins de un val cu o semnificație diferită, nepământeană, iar din obișnuință, acest lucru îl face să se simtă inconfortabil - este atacat de un Altul de neînțeles sau complet necunoscut. Dar trebuie să te obișnuiești. Totul trecător trece și va trece; rămâne, rămâne pentru totdeauna doar ceea ce ai în singurătate. Așa sunt acum: la bătrânețe m-am rupt de tot ce este iubit și familiar și învăț, încercând să mă obișnuiesc cu neobișnuit, cu nemărginit, cu ceva care nu este deloc la fel. , dar ceva absolut diferit. Cine știe să cunoască și chiar mai mult, cine știe să iubească, să facă acest Altul infinit de îndepărtat, necondiționat, apropiat, familiar, nativ, va trăi oriunde, infinit ușor, liber. Cel mai bun lucru din viață este prietenia, dar prietenia înseamnă doar legătură, doar rudenie cu ceilalți - toată viața, toată libertatea ei ”(14 iunie 1889).

În ultimele cuvinte, legătura dintre viziunea asupra lumii a lui P. A. Bakunin și solul romantic pe care a crescut este clar exprimată. Acesta este pământul ideilor neoplatonice din epoca Renașterii, cu misticismul ei al iubirii și prieteniei ca modalitate de a contopi sufletul cu Tot-Unul, cu „celălalt”, idei care au renăscut în epoca romantismului. „Viața este o flacără”, a scris Bakunin. Când o așchie arde, ea, în singurătatea ei, fumează și fumează mai mult - și se stinge

tu cu propriul tău fum și copilul. Ard împreună, ard mai aprinși, mai limpezi, în flacăra lor tot fumul, toate fumurile ard fără urmă” (17 februarie 1890).

Dragostea și prietenia, ca toate relațiile în general cu particularul, limitatul, empiric, sunt doar calea către „Celalalt”. Înțelepciunea este inseparabilă de un anumit quietism. „Prietenul” care trăiește în „volum” este înstrăinat involuntar de „aceasta” și, privind viața de la înălțime, în raport cu nevoile ei, ia o poziție pasivă.

„Pe lângă tine, din cauza unor condiții necunoscute de tine și independente de tine, are loc cursul vieții. De sus, un bloc greu a căzut din munte și a zdrobit o mulțime de oameni; iar firul de iarbă de dedesubt, rupt și el de această greutate, își reproșează de ce nu a ținut acest bloc. Viața curge ca un râu, nu-i putem schimba cursul; dar putem observa cu atenție și clar băncile ei schimbate și putem prevedea din ele încotro se îndreaptă curentul principal. Construirea, doborarea barajelor pentru a opri curgerea, cred, este o afacere complet inactivă” (29 ianuarie 1889).

Cu toate acestea, este necesar să se facă distincția între diferitele tipuri de înțelepciune. Quietismul, fatalismul înțeleptului, are deseori rădăcini în indiferență și, mai mult, in indiferență, ca să spunem așa, de o calitate metafizică, indiferența, datorată ontologiei sale. All-One este experimentat de un astfel de înțelept ca lipsit de calitate, ca un Nimic pur, zero absolut. Înțelepciunea lui Tolstoi, a profesorului său Schopenhauer și a profesorului lor comun, Buddha, au gravit către un astfel de indiferentism. Această înțelepciune orientală

i se opune înțelepciunea occidentală a neoplatoniștilor Renașterii. Unitatea Absolutului este unitatea în diversitate, unitatea prepoziției, care constă în faptul că toate parțiale

definițiile sunt înrădăcinate în el și toate valorile din el își acceptă originea și gravitează spre ea. În fiecare mărime empirică există Absolutul, dar în fiecare într-un mod diferit. Există grade de abordare a Absolutului și, în consecință, există o ierarhie a lucrurilor și a valorilor. Prin urmare, marii gânditori ai Occidentului au un simț sporit al individualității. Bakunin este ultimul tip de salvie. Atitudinea lui față de oameni este diametral opusă moralismului indiferent al lui Tolstoi: „Urăsc înfățișarea ieftină, nediscriminatorie și dăruită de sine, presupusă generoasă a prieteniei: îl iubesc pe acela, îl iubesc pe acela, găsesc demnitate în ei, pentru că sunt un sursă inepuizabilă de îngăduință și milă. O asemenea mărinimitate este grosolănie” (17 februarie 1890).

Aici ajungem la ideea centrală a lui Bakunin, sau mai degrabă, la singura sa idee - un înțelept este întotdeauna de o singură minte, pentru că o singură idee poate fi impregnată atât de mult încât să intre în carnea și sângele unei persoane, astfel încât personalitatea sa este epuizată. prin ea. Această idee a lui Bakunin, căreia îi este dedicată cartea, pe care o dezvoltă acolo în o sută de moduri, este ideea nemuririi personale. La fel ca Tolstoi, Bakunin este complet absorbit de problema morții. Amândoi, reflectând asupra acestei probleme, au ajuns la concluzia că nu există moarte, există doar viață. Dar această formulă pentru fiecare dintre ele acoperă conținut complet diferit. Ambele disting grade și, ca să spunem așa, calități ale morții. Pentru Tolstoi, cu cât o ființă este „mai simplă”, cu atât moare „mai bine”. Un simplu țăran din cele Trei Morți moare „mai bine” decât o doamnă educată, iar un copac moare „mai bine” decât un țăran. Dacă te gândești la gândul lui Tolstoi până la capăt, se dovedește că negarea morții lui echivalează, de fapt, cu o negare a vieții - așa este inevitabilul.

o fundătură trecătoare a înțelepciunii orientale cu conceptul său de Tot-Unul ca Nimic.

Ca și cum i-ar răspunde lui Tolstoi, Bakunin își dezvoltă doctrina morții: cu cât mai deplin, cu atât mai intens, cu atât mai bogat și mai divers Atot-viața se manifestă în ceva, cu atât mai deplin, cu atât mai „perfect” moare purtătorul corespondent al vieții. Ce înseamnă asta? Piatra nu moare pentru că nu trăiește. Arborele, care, supunând unui vag impuls al vieții, crește oriunde, „dacă ar fi fost lăsat să se înverzească”, deja moare - a trăit la fel de rudimentar, terci. Animalul trăiește mai deplin: nu este încă conștient de sine, ci este conștient de mediul în care se află, evaluându-l din punctul de vedere al propriilor beneficii și interese, mai precis, beneficiile și

interesele speciei de care este un individ, pe care îl „reprezintă” . Moare ca un individ care poate fi înlocuit cu un alt individ din aceeași specie. Dar personalitatea umană conștientă de sine este tocmai o personalitate, și nu doar un individ. Ea este unică și unică. Nu poate fi înlocuit de nicio altă persoană. Prin urmare, în lumea empirismului, moartea oricărei persoane este o pierdere ireparabilă. Cu alte cuvinte, doar o persoană moare „în totalitate”. Și cu cât individualitatea umană este exprimată mai clar, cu atât viața sa spirituală este mai plină, mai bogată, cu atât moartea sa mai deplină. O persoană, ca persoană, o persoană, și nu ca individ, trăiește doar spiritual. Viața unei persoane este conștiința de sine, înțelegerea de sine, înțelegerea propriului „sens”, așa cum spune Bakunin. O persoană mănâncă, bea, doarme etc., kayu, toți ceilalți oameni. Din moment ce oy efectuează aceste plecări, el este doar un individ, nu o persoană. Ca individ, el moare ca individ, adică doar relativ. Doar Kayu, individul, moare necondiționat.

Din punctul de vedere al concepției pozitiv-materialiste despre lume și viață, acest adevăr ar trebui perceput ca revoltător filozofic, tulburându-ne conștiința, absurditatea. Și între timp așa este. Rezolvarea acestei aporii este posibilă doar luând în considerare absurditatea însăși concepției „științifice”, adică, pozitivist-materialistă a vieții. Anticipând-o pe Bergson, Bakunin demonstrează că conceptul de „materie moartă” este un produs al rațiunii „practice”, a cărei activitate este să analizeze, să disecționeze vii pentru utilizarea sa. Dar înțelegerea intuitivă a lumii nu dezvăluie nimic în ea, cu excepția formelor și gradelor de viață corespunzătoare gradelor de conștiință. Prin reducerea vieții la procese fiziologice, prin subordonarea acestora din urmă legilor fizicii, chimiei, mecanicii, știința vieții își pierde astfel propriul obiect, ea este angajată de fapt nu în viață, ci în altceva, trup, moarte. Moartea este percepută de oamenii care sunt ghidați de rațiune, adică un mijloc de orientare a noastră în lumea empirismului, în sfera activității practice, în care interpretăm toate viețuitoarele ca „lucruri moarte”, ca obiecte de utilizare, ca dezintegrarea materiei, ca trecerea lucrurilor în „nimic” fără sens. Neînțelegând viața, oamenii sunt incapabili să înțeleagă moartea. Cum poate fi distrusă conștiința de sine a individului, să treacă în neant. „Conștiința de sine este înțelegerea „înțelesului” ei, adică relația sa cu Atoate-Viața, Tot-Unul; este imposibil de înțeles cum conștiința, limitată de spațiu și timp, este capabilă să gândească la Dumnezeul nemuritor, fără a fi ea însăși implicată în nemurire și Divinitate. Moartea este desăvârșirea personalității; în moarte dispare din ea ceea ce este întâmplător pentru ea, ceea ce în virtutea căruia ea este, în lumea empiriei, nu numai o persoană, ci și un individ, ceea ce nu se repetă în ea,

nu unic, nu de neînlocuit. În moarte, personalitatea se realizează complet și definitiv. Moartea poate fi asemănată cu uitarea. Dacă viața

este conștiință, adică gândul Spiritului despre sine, înțelegerea de sine a Spiritului în curs de dezvoltare, atunci orice moarte individuală marchează un nou moment în formarea sa. Dacă boabele nu moare, nu vor vegeta. Ceea ce este pe deplin asimilat de conștiința noastră este uitat de noi. Toate experiențele noastre sunt uitate de noi dacă au intrat deja în carne și sânge, au devenit parte integrantă a conștiinței noastre: atâta timp cât îmi amintesc ceva, ca ceva care există în sine, atâta timp cât se opune Sinelui meu, ca obiect. a conștiinței mele, atâta timp cât nu a murit în mine, nu trăiește încă în mine. La fel și personalitatea, gândul lui Dumnezeu — atâta timp cât trăiește în lumea empirică, nu trăiește încă în Dumnezeu, i se opune încă; când moare, ea găsește viața veșnică în El. „Amintirea este un gând care a devenit sau o sursă de viață în moartea însăși", i-a scris P. A. Bakunin surorii sale Tatyana în 1850. Veți înțelege dacă, extinzând acest gând în infinit, vă voi spune: moartea naturală a unei persoane este amintirea lui Dumnezeu. Pentru noi, aceasta este o uitare nesfârșită, dar o astfel de uitare este un gând care a devenit, iar gândul este sursa fenomenului. Prin urmare, cel care a murit s-a născut de fapt. Aceasta este nemurirea" (Kornilov, Familia Bakunin, II, 405). El subliniază că nemurirea este neapărat personală. Fuziunea personalității cu Tot-Unul nu este un fel de descompunere a personalității, dizolvarea ei în Tot; ci dimpotrivă, completarea finală a unicității și unicității sale. Asemenea celui mai mare reprezentant al idealismului individualist al Renașterii, Nicolae de Cușa - probabil independent de el (P. A. Bakunin nu menționează nicăieri

germană) - Bakunin își explică ideea, folosind simbolurile matematicii:

„... însăși esența prin care o persoană trăiește, respiră și este el însuși, poate fi asemănată în sensul ei cu ceea ce este reprezentat de fiecare dintre teoremele separate ale matematicii: fiecare dintre ele, exprimând doar un anumit adevăr, nu este plină de nimic. mai puțin decât întregul sens matematic universal; și, prin urmare, niciunul dintre ele nu este supus vreunei aboliri, sau chiar vreunei schimbări, indiferent de semnificația lor, orice adevăr ar putea exprima nenumăratele definiții, propoziții și teoreme ale întregii vaste sfere matematice. Eliminarea semnificației uneia dintre aceste teoreme ar desființa și întreaga matematică, deoarece sensul universal prin care trăiește și respiră este același sens prin care este animată fiecare dintre cele mai mici teoreme ale sale... Deci, exact, realitatea al unei persoane nu este doar faptul că el, ca ființă rațională, este plin de toată semnificația sensului universal al ființei... ci și mai ales în faptul că el, ca această ființă individuală specială, se află în individualitatea sa, un adevăr special, nicidecum de neînlocuit al ființei, în urma căruia, specialitatea sa nu poate fi nici anulată, nici ștearsă din realitate: rămâne în el ca trăsătura ei neschimbătoare, veșnică" (Fundamentals of Faith and Knowledge, 385 și urm.).

Viața veșnică în Dumnezeu este unirea tuturor personalităților în plinătatea Personalității absolute. Împărăția lui Dumnezeu este tărâmul individualităților pure, absolut ireductibile unele la altele. N. O.

Lossky, exprimând aceeași idee, o explică cu succes prin exemplul părinților care, întrebați câți copii au, răspund nu printr-un număr, spun trei, ci prin trei nume (vezi Tipuri de viziuni asupra lumii, p. 170). Indivizii puri nu contează

minciuna, pentru fiecare dintre ele este o valoare sui generis. Dacă zeii ar vorbi, ei ar vorbi doar în numele lor, a spus Goethe.

Religia lui Bakunin nu putea fi o credință în „Absolutul în general”. Odată cu claritatea percepției sale asupra principiului individual, obiectul credinței sale trebuie să fi fost în mod necesar întruchipat în personalitate. Se pare că stătea departe de biserica stabilită. Dar el a subliniat insistent și categoric că religia lui era religia lui Hristos. După imaginea lui Hristos, i-a fost revelată ideea unui Dumnezeu personal - o corelație necesară a ideii sale despre nemurirea personală a omului.

Dostoievski spunea că fiecare idee este în mod necesar ideea „cuiva”. Fiecare idee este întruchipată într-o persoană și nu poate exista „aceeași idee” profesată de două persoane. Acest lucru este adevărat în măsura în care este vorba despre cineva care experimentează o idee - dar numai în acest caz se poate vorbi despre convingerile cuiva. De obicei, oamenii mărturisesc anumite convingeri, pur și simplu repetându-le din vocea altcuiva, precum papagalii. Ceea ce este remarcabil la Bakunin este că ideea lui, luată din latura ei formal logică, era deplin în acord cu caracterul său, cu temperamentul său, că părea să-i epuizeze Iul. În memoriile lui El-Patiev se povestește cu ce claritate de spiritul, cât de solemn - bucuros a murit Bakunin, a plecat către Celălalt, ducând la bun sfârșit isprava pământească a formării sale.

Negarea sa a morții ca anihilare, trecerea în „nimic”, afirmarea vieții, această convingere de bază „faustiana” (l-a numit pe Faust „alfabetul educației”) își are rădăcinile în dragostea lui faustiană pentru viață – și tocmai

la acea sferă a ei în care ea se manifestă cel mai pur, sincer, natural, - Naturii. Remarcabile în acest sens sunt scrisorile sale, scrise la bătrânețe. Dintre cele pe care le-aș putea folosi, nu există nici una în care să nu existe indicații detaliate, pedant precise, despre starea vremii, fluctuațiile de temperatură, starea acestor sau a altor plante. Ai putea crede că aceasta este o manifestare a automatismului senil. Dar citind cu atentie nu se poate sa nu te convingi de altceva. Această privire în Natură, în care fiecare lucru mic este prețios, se explică prin faptul că Natura a fost pentru Bakunin o imagine vie a celuilalt. Există o trăsătură curioasă în descrierile sale despre natură, care, se pare, îi este specifică numai lui: percepția lui asupra vieții care pulsa în Natură este atât de

ascuțită încât vorbește despre fenomenele ei ca despre oameni, încât ei, pentru el, permite o atitudine plină de umor față de ei înșiși. Așa descrie el debutul lent (nu ca în nord) a primăverii în Crimeea:

„Îi este greu, pentru că nu are de-a face cu sensibile, nu cu tufe de coacăz, caprifoi, nu cu frasin de munte și mesteacăn, care nu sunt susceptibili la cea mai mică mângâiere, ci cu stejari, fagi și metal, vreodată. -tufe si copaci verzi, grei in crestere, care necesita multa caldura pentru a se trezi la viata; nu ca să sări dintr-o dată din pat în picioare și să fugi, oriunde îți privesc ochii, oriunde bate vântul; nu, dar ca doamnelor, cu răcoare - dă-le ceva în pat - ceai sau ciocolată: altfel nu se vor trezi niciodată ”(16 februarie 1890).

Frumusețea Naturii, plinătatea vieții ei a fost percepută de el ca o garanție a inviolabilității legii binelui, dominând în lume: „Nu numai binele.

Oamenii obișnuiți, dar și natura însăși, cu sugestiile, cerințele și legile ei, contribuie întotdeauna la bine și, dacă numai pentru a rămâne treji și a nu se compla în deznădejde, tot ceea ce trezește temeri și temeri se va transforma în bine la vremea lui ", el. a scris (ian. 1889).

În fatalismul optimist există de obicei un element de vulgaritate, datorat indiferenței față de rău, o atitudine superficială, iresponsabilă față de viață. Nu acesta a fost optimismul lui Bakunin. Acest optimism nu are nimic în comun cu ceea ce este atât de bine observat și atât de mortal ridiculizat la Candide. Pentru Bakunin, a combinat optimismul cu o atitudine foarte strictă față de viață și cerințe foarte înălțate, chiar rigoriste asupra acesteia, precum și cu o înțelegere foarte sobră și simpatică a cerințelor ei, propriul ei drept. Sonata Kreutzer i-a făcut o impresie puternică. Nimeni, în opinia lui, nu a pătruns atât de curajos și atât de adânc în tragedia vieții de familie ca Tolstoi. Tolstoi a scos la iveală conflictul, inevitabil, inamovibil, necesar, dintre „inima” („licențiozitate”) și datorie („Cădirea casei”), un conflict tragic și, pentru conștiința obișnuită, fără speranță. Depășirea ei este de conceput doar prin înlăturarea acestei contradicții a ambelor principii în sinteză, adică în percepția religioasă a vieții. Moralitatea extrasă de Bakunin din opera lui Tolstoi este infinit departe de acea morală „budist-schopenhaueriana”, negativă, antiumană și antisocială pe care însuși Tolstoi a extras-o din ea. Dragostea adevărată, susține Bakunin, este iubirea omului pentru om în Dumnezeu. O astfel de iubire nu se ciocnește de datorie, dimpotrivă, devine baza și sursa ei. Datoria, purtând în sine propria sa

sanctiune religioasa, nu mai are nicio legatura cu o datorie impusa din afara, cu Domostroy. Numai cu o atitudine religioasă față de viață se realizează unitatea libertății și necesității.

Cum se determină locul lui P. A. Bakunin în istoria culturii ruse?

Învățătura lui Bakunin despre nemurirea personală, despre gradele și „gradele” morții trebuie comparată cu gândurile unui alt hegelian, Benedetto Croce, autorul unei cărți cu titlul semnificativ: Ce este viu și ce este mort în filosofia lui Hegel. În ea, ca și în toate celelalte cărți și articole ale sale, Croce dezvoltă, în raport cu istoria și istoria filozofiei, vederi apropiate de cele ale lui Bakunin. Ideile ambilor hegeliani, rus și italieni, se întorc, desigur, la ideea profesorului lor - despre diferența dintre „existent” („rezonabil”) și „ființă”, dintre etern. iar muritorul. Pentru Croce, fiecare istorie care merită acest nume este istoria prezentului, deoarece istoria consideră tot ceea ce a trecut, a plecat, a „devenit” ca trăind deja pentru totdeauna în noi – sau aruncat complet. O istorie care nu face nicio distincție între „a devenit” și pur și simplu „a fost” este istoria falsă (falsa storia). Pentru a înțelege acest lucru, toți cei care au atins odată Divina Comedie, Frații Karamazov, Simfonia a V-a, să încerce să se imagineze fără ei, să încerce să-și amintească ce era când nu cunoștea încă aceste sau alte produse cele mai mari ale spiritului uman. . Doar că nu este posibil. Ni se pare că ne-am născut deja cu cunoștințele lor. Și când am perceput aceste valori pentru prima dată,

ne-am gândit că le vom recunoaște. Acesta este adevărul doctrinei lui Platon despre anamneză. Este la fel cu oamenii ca și cu valorile. Oamenii converg și se depărtează unii de alții și uită unii de alții, mor unul pentru celălalt, în sensul general acceptat al cuvântului. Dar sunt alte legături, alte întâlniri. Există relații peste care timpul este neputincios, există legături care nu pot fi rupte de moartea empirică. Și așa, după ce am citit Fundamentele Credinței și Cunoașterii, am citit câteva din scrisorile lui P. A. Bakunin, nu îmi mai pot imagina cultura rusă fără el, nu mă mai pot imagina fără el. Experiența sa spirituală mi se pare la fel de retrasă din curgerea timpului, la fel de necesară, de existentă „în mod rezonabil”, de nedemontată, ca și experiența spirituală a contemporanilor săi, Tolstoi și Dostoievski. Dostoievski i-a pus lui Dumnezeu întrebări pe care nimeni nu i le-a pus de pe vremea lui Iov, le-a pus mai clare, mai categoric, mai clare - și aceste întrebări, la care nimeni de pe pământ nu le poate da un răspuns, au stat în fața oricărei conștiințe de atunci și va rezista până când lumea va merita. Tolstoi a pus vieții pretenții pe care nimeni nu le-a făcut înaintea lui - și chiar dacă, convins că viața nu poate satisface aceste cerințe, a găsit o cale de ieșire în ceea ce este dezgustător pentru orice conștiință sănătoasă - în negarea vieții: aceste pretenții în sine, odată prezentat, deja, parcă, obligatoriu pentru orice conștiință umană. Nu ne putem imagina cultura rusă, cultura mondială, fără întrebările lui Dostoievski și cererile lui Tolstoi. În P. A. Bakunin nu a existat un asemenea titanism. Era și mai modest și mai moderat. El nu i-a pus nicio

întrebare lui Dumnezeu și nu a cerut vieții excesive. Experiența lui spirituală a fost de alt fel. Cât de puțini oameni

A fost pătruns de un sentiment de irarhie a lucrurilor și dimensiunilor, trăsătură care atestă marele egal spiritual, rezultat al propriilor austerități, cheltuite conștient: „Egalitate, conștiință calmă, pleine et entière securité de so-me, scria. în 1890, scria în 1890. Nu se realizează altfel, în virtutea atitudinii stabilite, neperturbate, de încredere (-referință, P. B.) a tot ceea ce este pasionat și trecător în inima tremurândă a unei persoane către infinit, spre cel mai înalt - în câmpul frumosului, al bunătății și al adevărului. Îndrumarea în acest domeniu este dată doar de un gust corect format, de această judecată intimă a vieții însăși, prin care recunoaște și distinge fără greșeală tot ceea ce este viu de mort, tot ceea ce este adevărat și frumos de vulgar. Tolstoi și Dostoievski au perceput mai acut tragedia vieții, au pătruns mai adânc în misterele ei, au reacționat mai puternic la impulsurile și iritațiile emanate din ea. Dar P. A. Bakunin a fost mai inerent capacității de a se raporta cu reverență, religios la viață în toate manifestările ei - tocmai din această cauză, „gustul său corect format”, adică o înțelegere sobră a relativității valorilor, susceptibilitatea la nuanțe, pot. măsoară fiecare lucru după măsura ei. Respect pentru cele mai înalte valori, o atitudine atentă, serioasă față de viață, simțul responsabilității - asta a cerut în primul rând de la oameni. Orii de abatere de la aceasta s-a întâlnit cu o respingere severă din partea lui.

„Am citit”, scria el în 1889, recent publicat în Moscova (Philosophical Questions) jurnalul societății psihologice. Foarte lichid și slab; totul, ca experimentele studenților, răspunde cu verdeață, imaturitate și, mai mult, cu o aroganță deosebită. M-am gândit în articolul Vl. Solovyov găsi

ceva: a găsit confuzie, lipsă de frică și respect pentru ceea ce scrie. Trăsătură rusă: toți o putem face! E păcat; la Al. IV. Ertel, cu toate eșecurile lui, îmi place doar sentimentul de reverență, de frică, cu care este impregnat de ceea ce încearcă să exprime. Dar majoritatea scriitorilor și gânditorilor noștri nu cunosc nicio teamă, se plimbă cu deplină încredere în sine în grădină, înconjurați de un gard dens al limitărilor lor, fără nicio perspectivă în depărtare.

Nu a fost toleranța cu inima frumoasă, binevoitoare, esențial indiferentă - era complet străină de Bakunin, percepută de el ca „nepoliticos”, - și anume intuiția estetică, percepția unității în diversitatea calităților, armonia în discordanța dintre viața, și-a umplut sufletul cu un sentiment de încredere în Dumnezeu și în lume. Dostoievski a fost lipsit de acest sentiment. Tolstoi atât de naiv - a „explicat” raționalist cum legea binelui triumfă asupra răului și cum „stăpânul” aranjează totul în bine (dacă o persoană nu ar fi murit în

copilărie, atunci, s-ar fi maturizat, ar fi devenit un ticălos etc. .), care în optimismul lui este greu de crezut. Sentimentul lor dominant, cel care le determină măreția și valoarea lor durabilă, este un sentiment excepțional de acut de „anxietate”. Acest sentiment nu era străin lui Bakunin, el știa să-i înțeleagă pe Tolstoi și Dostoievski, dar sentimentul de încredere îl depășește. Sentimentul său obișnuit de viață este bine exprimat de el în pasajul următor dintr-una din scrisorile sale (16 februarie 1890), care îi este în general caracteristic: nori și ceață; uneori, din spatele lor se zăreau vârfuri înzăpezite. Dar acum ceața s-a despărțit și poate pentru prima dată

a strălucit o zi de primăvară; marea sub un cer fără nori își rostogolește valurile albastre, munții cu vârfurile lor înzăpezite o încadrează ușor, parcă într-o îmbrățișare - dar nu vine, face zgomot și bate de țărm, răspândindu-se departe în tery, zăpadă. -spumă albă pe nisipul înclinat, iar zgomotul unei pietricele bubuie mi , lustruiește, se freacă unul de altul: oamenii sunt aceleași pietricele; cine se joacă așa cu ei, cine le șlefuiește atât de atent cu un val de viață, ca să fie și netede? .. ”Este imposibil să-l echivalezi pe P. A. Bakunin cu Tolstoi și Dostoievski. Dar cineva poate și trebuie să-și determine atitudinea față de ei. „Încrederea” metafizică a lui Bakunin este un necesar, în dialectica Spiritului, un adaos la „anxietatea” lor metafizică, la fel cum această anxietate însăși este necesară ca un plus la „încrederea” lui.

P. Bicilli.

FILOZOFIA LUI HEGEL.

(la centenarul morții lui Hegel)

Germania și întreaga lume gânditoare au onorat recent memoria lui Hegel la centenarul morții sale (14 noiembrie 1831). Soarta ciudată a filozofiei lui Hegel este cunoscută. După ce, în anii 30 și începutul anilor 40 ai secolului al XIX-lea, filosofia lui Hegel a obținut o dominație nedivizată asupra întregii vieți mentale nu numai a Germaniei, ci a aproape întregii Europe și a fost percepută ca fiind cea mai înaltă, ultimă realizare a înțelegerii filozofice a ființei, ca un adevăr absolut care rezolvă toate problemele viziunii umane asupra lumii - puterea acestui sistem asupra minții s-a prăbușit brusc din cauza unui fel de revoluție irațională a minții, fără nicio influență a vreunei critici obiective. Era ca și cum gândul uman simțea dintr-o dată, terci, un fel de coșmar apăsător și tulbure, acea viziune asupra lumii, care tocmai fusese percepută ca lumina absolută a adevărului, și a aruncat imediat această amăgire. Această revoluție intelectuală bruscă care a luat naștere din adâncurile elementare ale vieții — răsturnarea puterii lui Hegel și a hegelianismului — a fost însoțită,

ca orice revoluție, de un declin teribil al culturii intelectuale și spirituale. Din cel mai înalt vârf de munte, pe care omul

gândirea a atins apogeul în filosofia lui Hegel, gândul a căzut brusc în adâncurile conștiinței cotidiene, filistei; tronul tărâmului filosofic a fost preluat de materialismul vulgar, iar apoi pozitivismul plat - viziuni asupra lumii, al cărui patos principal constă în disprețul pentru gândirea filosofică, în lipsa de dorință și incapacitatea de a se ridica spiritual și intelectual peste nivelul cotidian, cotidian, aproape animal. constiinta. Când, în ultimul sfert al secolului al XIX-lea, a început un proces lent de renaștere filozofică, gândirea germană și odată cu aceasta europeană s-a întors, după cum se știe, din nou către Kant, opunându-se așa-zisului. natura „științifică” a filozofiei sale și „metafizica neștiințifică” a urmașilor săi și mai ales a lui Hegel. Și numai ca urmare a unei jumătate de secol de muncă asupra problemelor filozofiei lui Kant, gândirea filosofică, parcă împotriva voinței sale și fără să-și dea seama, a fost readusă în pozițiile idealismului post-kantian; iar în ultima vreme asistăm la un fel de „renaștere” a filozofiei lui Hegel, care, totuși, este încă foarte relativă și imperfectă.

Nicio „renaștere”, însă, nu poate fi o simplă restaurare, restaurare a trecutului. Oricât de adâncă a fost căderea gândirii filosofice după prăbușirea sistemului hegelian, în soarta sa tragică și dificilă din ultima sută de ani, gândirea a experimentat ceva nou și nu mai poate pur și simplu să revină la poziția inițială. Și acum, ca urmare a acestei experiențe de-a lungul timpului, s-ar putea să fim în situația de a judeca filosofia lui Hegel mai obiectiv, de a evalua mai precis atât măreția, cât și deficiențele ei, decât admiratorii ei entuziaști și detractorii aroganți din trecut!...

Pentru a prezenta într-un scurt jurnal o evaluare oarecum exhaustivă a grandiosului, uimitor ca amploare și profunzime

pătrunderea, sistemul lui Hegel, desigur, este imposibil. Ne mărginim aici doar la cele mai generale considerații despre principalele și, după cum ni se pare, pentru gândirea modernă, motivele sale cele mai esențiale.

Filosofia lui Hegel este în primul rând platonismul. Face parte din aceasta, s-ar putea spune, principala autostradă a istoriei filozofiei, al cărei fondator este Platon (și parțial, chiar înaintea lui, în două forme diferite, Parmenide și Heraclit) și care este reprezentat înaintea lui Hegel în sisteme ale lui Plotin, Proclus, Nicolae din Cusa și Malebranche (pentru a menționa aici doar cei mai mari reprezentanți ai săi) și în direcția corespunzătoare a teologiei creștine răsăritene - și condiționate de aceasta occidentală -, marcată de numele lui Origen, Dionisie Areopagitul, Ioan Scot. Eriugena, Bonaventure și

Meister Eckart. Platonismul este idealism ontologic. În „idee” – în conținutul gândirii pure – și în „spirit” – în ființa vie a gândirii – el vede o expresie adecvată a ultimei baze și esențe a ființei însăși. Esența de bază a platonismului și, astfel, a filosofiei lui Hegel este exprimată în formula scurtă a lui Parmenide: „gândirea este una și aceeași, și despre ce gândește”. Nu în percepția senzuală a realității exterioare, ci în contemplarea insensibilă și conștiința de sine, ajungem la adevărata esență a ființei, la adevărul suprem. Platonismul în esența sa generală coincide într-un anumit sens cu filosofia în general; căci filosofia este posibilă numai pe baza încrederii în gândire, a convingerii că gândirea pură este adevărata cale a cunoaşterii; iar această convingere, la rândul ei, trebuie să se bazeze în mod evident pe un fel de conștiință a afinității sau identității gândirii cu ființa însăși.

Dar platonismul este plin de o dificultate fundamentală sau este amenințat de un pericol, de care Platon era deja conștient și încerca să-l depășească. Gândirea percepe în ființă conținutul său general și etern, care în gândire ia forma unui concept. Totuși, conceptul nu coincide cu plinătatea și vitalitatea concretă a realității în sine, ci există doar un fel de sediment care l-a înghețat, extras din concretitatea vie - ceea ce numim abstracție, abstracție. Convingerea că gândirea ajunge la realitatea însăși și este fundamental identică cu ea ne amenință cu pericolul de a trece peste ceea ce este mai esențial în realitate – concretețea și vitalitatea ei – înlocuindu-l cu un fel de desen schematic, o imagine nemișcată și plată. Așadar, adevăratul idealism ontologic, suficient de ascuțit cu originalitatea adevăratelor profunzimi ale ființei, trebuie să se străduiască întotdeauna să facă ajustări la acest rezultat fatal: idealism, rămânând, trebuie să depășească forma de gândire direct inerentă acesteia în concepte, în nemișcat, sine. - imagini generale conținute și, prin urmare, unilaterale ale realității. La Hegel acest motiv, pe care îl întâlnim, într-o formă sau alta, în toate sistemele idealiste mai profunde, este exprimat în marele design al dialecticii.

Fiecare concept, și deci fiecare judecată, fiecare cunoaștere cu un conținut definit este inevitabil unilateral: are altceva dincolo de limitele sale. Aceasta rezultă deja din legea certitudinii sau legea negației, conform căreia orice A este de conceput numai în raport cu opusul său, la nu - A. Adevărul este unitate totală, A și nu - A împreună. Negație și contradicție, care pentru modul de gândire pozitivist este doar un moment subiectiv și

nu are nimic de-a face cu realitatea în sine – pentru o privire îndreptată spre Absolut și ghidată în mod consecvent de principiul identității dintre gândire și imaginabil, se dovedește a fi momentul principal al ființei însăși. Fiecare conținut imaginabil al lui A își generează antiteza lui non-A și, prin conexiune cu acesta, urcă la cel

mai înalt principiu, sinteza. Această mișcare este infinită: sinteza, ca teză nouă, dă naștere unei noi antiteze și prin ea o nouă sinteză. Sub condiția respectării stricte a principiului identității gândirii și a imaginabilului, - sub condiția perceperii ființei însăși ca principiu spiritual, acest proces nu este un proces subiectiv în conștiința noastră, ci un proces real de dezvoltare dialectică, potențarea ființei însăși. A fi, a fi o idee, nu este un concept abstract la Hegel; este un spirit creativ și autocreator viu. Cursul dialectic al gândirii, perfecționarea sa constantă, autodepășirea și perfecțiunea, este astfel neobosit autodezvoltarea și exaltarea existenței lumii. Singura de acest fel și cea mai mare realizare a filozofiei lui Hegel este combinația în ea a idealismului (care în sine, așa cum am indicat mai sus, este înclinat să vadă doar un imobil-etern în ființă) cu recunoașterea creativității și dezvoltării ca element de bază. principiul fiinţei. Hegel este singurul idealist care are un simț viu al sensului istoriei; mai mult, pentru Hegel, istoria, fiind istoria spiritului uman, devine o expresie adecvată și absolută a esenței vii a Absolutului însuși. Din punct de vedere cultural - filozofic, aceasta înseamnă că filosofia lui Hegel este atât profund conservatoare, cât și profund revoluționară: ea sfințește simultan tot ceea ce există, văzându-și baza spirituală eternă („tot ceea ce este real este rezonabil") și cheamă la depășirea existentei.

existente, la crearea de noi forme de viață superioare. Prin urmare, odată cu declinul hegelianismului, cu pierderea înțelegerii adevăratului său sens supra-rațional, dezintegrarea lui în hegelianism de „dreapta" și „stânga" s-a dovedit a fi inevitabilă.

Aici îmi vine involuntar în minte acea caricatură a hegelianismului, care acum, sub denumirea de „materialism dialectic", ca o obsesie apăsătoare, domnește asupra gândirii rusești, înlănțuită de ordinele guvernamentale. De pe cel mai înalt vârf de munte al spiritului uman, în același timp, cădem brusc în evaporarea mlaștină ceață a celor mai adânci zone joase. Trecerea de la hegelianism la materialismul obișnuit este de înțeles și, într-un anumit sens, naturală: spiritul uman se sătura să respire aerul rarefiat al vârfurilor munților, bea în sine lumina lor tăietoare, pură și rece, și în ea se naște involuntar o reacție. - o aspirație de întoarcere la lumea cotidianului, la realitatea vizibilă și tangibilă senzual a existenței materiale. Trecerea de la idealism la materialism este o expresie distorsionată și excesivă a unui dor fundamental legitim de realitate, de întruparea concretă a ființei. Materialismul obișnuit este o doctrină grosolană, corespunzătoare „bunului simț" al unei minți medii, needucate din punct de vedere filozofic, rod al miopiei mentale și spirituale; este o învățătură falsă, dar cel puțin de înțeles, nu lipsită de sens. Lumea constă din lucruri moarte, legate – orice altceva este ficțiune sau iluzie; o astfel de viziune simplă asupra lumii nu poate fi acceptată, dar poate fi înțeleasă. Este o cu totul altă chestiune - acea amăgire amăgitoare, care se numește „materialism dialectic". Materialismul dialectic este pur și simplu un nonsens, un set de cuvinte - „boot in a squash". Dialectica este conectată în interior cu ontologicul

idealism; întregul său sens constă în faptul că, în temelia cea mai profundă a existenței lumii, are loc o anumită „conversație” mondială („dialectica” înseamnă literal „conversație”), gândirea lumii despre ea însăși și, prin urmare, o luptă spirituală care determină calea. a dezvoltării sale, a structurii vieții sale . Materia, pe de altă parte, nu poate vorbi și gândi despre ea însăși; particulele sale se pot ciocni fără sens între ele; nu poate exista nici măcar dezvoltare în ea și poate exista doar învârtire haotică sau marcare a timpului. Avortul istoric nefericit al „materialismului dialectic” este, oricât de ciudat ar părea, rodul unei simple greșeli a lui Engels, care (în „Anti-Dühring”) a confundat opoziția lui Hegel între „metafizica conceptuală” și dialectică cu opoziția fără sens. între „metafizică” și „dialectică” în general. .Psihologic, această combinație lipsită de sens de concepte este expresia unei dorințe fără speranță de a salva în conștiința revoluționară ideea de creativitate, mergând înainte – presupunând întotdeauna începutul spiritual al ființei – menținând în același timp o viziune materialistă asupra lumii. „Materialismul dialectic” este obligatoriu, prescris de autorități sub amenințarea represaliilor KGB, a nebuniei. Numai sub amenințarea de a fi împușcați oamenii pot spune că cred în „ghete de noroi” sau – ceea ce este și mai rău – pot fi atât de crescuti încât să li se pară că ei cred cu adevărat în „ghete de noroi”.

Dar haideți să ne întoarcem de la acest drog la puternica lume mentală a lui Hegel. Dialectica lui Hegel este o expresie a conștiinței sale a concretității ființei și a străduinței sale pasionate pe căile idealismului de a aborda această concretețe, de a realiza o înțelegere adecvată a acesteia. Aceasta este efortul lui Hegel pentru concretețe, pentru coincidența gândirii cu autenticitatea.

plinătatea completă a ființei, apreciată doar recent în literatura despre ea (îmi amintesc lucrările lui Ilyin și Kroner) - această străduință pe căile idealismului pur rămâne, totuși, neîmplinită și irealizabilă. În primul rând, voi sublinia un fapt binecunoscut: cu toată flexibilitatea, versatilitatea și perspicacitatea uimitoare a gândirii lui Hegel, cu toată capacitatea sa în cele mai concrete forme de viață (în special istorice) de a le descoperi rădăcinile spirituale și, prin aceasta, de a include ei în cel mai bogat sistem de autodezvoltare a spiritului absolut și mondial - el dar el este incapabil să facă față întregii complexități și iraționalități ale existenței empirice. El este forțat să afirme pur și simplu rămășița nerezonabilă a ființei – o anumită imperfecțiune empirică a acesteia, în esență inexplicabilă pentru idealismul absolut. Această rămășiță inexplicabilă nu tulbură gândurile lui Hegel. Dacă faptele nu se încadrează în sistemul coerent al unității spirituale vie, dacă dezvăluie un fel de confuzie și lipsă de sens care este de netrecut pentru gândire, atunci „cu atât mai rău pentru fapte”. Aceasta înseamnă doar că esența ideală a ființei nu a primit încă ultima expresie

adecvată ei; înseamnă imperfecțiunea relativă a ființei, pentru care filosoful, care îi cunoaște principiul fundamental perfect, nu este vinovat.

În esență, desigur, aceasta dezvăluie limita fatală, fatalitatea unilaterală a filozofiei lui Hegel însăși. Hegel este capabil să înțeleagă totul în lume, cu excepția unui singur lucru: prostia care domnește în lume, cu alte cuvinte, haosul și dezordinea ei spontană, care în cele din urmă coincide cu răul lumii. Din păcate, însă, aceasta este o latură foarte esențială și practic deosebit de sensibilă a existenței lumii pentru o persoană. idealismul lui Hegel

cu toată profunzimea și lățimea ei, se arată în continuare ca „idealism” în sensul rău al cuvântului, adică ca o falsă idealizare a lumii, ca un amestec optimist inegal de „ideal”, visul spiritului uman. (care, este adevărat, mărturisește în acest vis al realității principiul divin care stă la baza acestuia) – cu realitatea factuală imperfectă a existenței lumii. Ideea puternică a filozofiei lui Hegel este otrăvită de unilateralitatea panteismului; se rupe pe faptul amar al căderii.

O altă limită a filozofiei lui Hegel constă în unilateralitatea ei, ca universalism pur. Hegel depășește abstractismul, abstractismul - nu și conceptele, dar nu își depășește și nu își poate depăși generalitatea. Hegel este conștient de faptul că adevărul adevărat este atot-unitatea, atot-exhaustiv plinătatea concretă; dar, cuprinzând ființa ca idee – deși vie și concretă – el este incapabil să facă față singularității ființei individuale și este nevoit să considere totul unic-individual doar ca pe un moment al generalului, ca pe un mediu supus și nesemnificativ ontologic. a acţiunii forţelor generale. Acest lucru se dezvăluie în faptul că Hegel trece pe lângă misterul originalității, semnificaţia ontologică a personalității în originalitatea sa unică, unică. Dimpotrivă, dorința individului de a-și impune pecetea imaginii sale asupra lumii, de a-și împlini speranțele, este pentru el o inacceptabilă „obrăznicie a individului”. Hegel are dreptate când respinge pretențiile unei personalități închise în sine, înstrăinată de atot-unitatea divină – căci ceea ce personalitatea face despre o persoană este tocmai înrădăcinarea sa în Dumnezeu; dar greşeşte reducând individul la rolul de instrument orb şi mijloc al forţelor generale. Protestul înflăcărat, practic doar al lui Belinsky împotriva

această trăsătură a filozofiei lui Hegel. Unitatea autentică se realizează numai acolo unde ființa atotcuprinzătoare, atotcuprinzătoare de la bun început, organic, în virtutea structurii sale de bază, include începutul personal, începutul unicității unice iraționale a purtătorului vieții creatoare. Idealismul lui Hegel este incapabil să realizeze această atot-unitate autentică, tocmai pentru că este idealism. Deși ideea capătă forma unui spirit concret la Hegel, ea încă

nu pătrunde până la ultima profunzime a acelei realități pe care o numim personalitate.

Aceasta rezultă în cele din urmă din faptul că Absolutul este definit de Hegel în termeni de idee și spirit, dar niciodată în termeni de viață. „Totul se rezumă la asta”, spune Hegel într-un loc celebru din prefața la Fenomenologia spiritului, „să înțelegem absolutul nu numai ca substanță, ci și ca subiect”. Dar acest lucru nu este suficient. Ființa nu poate fi înțeleasă dintr-o singură idee a subiectului, nici dintr-o combinație a categoriilor de subiect și substanță. De fapt, totul se rezumă la înțelegerea absolutului împreună cu viața, în cel mai profund sens intuitiv al acestui concept. Căci numai viața este prima unitate reală a idealului și a realului, a raționalului și a iraționalului. Idealismul absolut al lui Hegel se străduiește să devină un ideal-realism, să includă realitatea, dar această aspirație rămâne neîmplinită. Căci realitatea este viață; se sprijină pe misterul irațional al ființei, pe neînțeles - sau mai bine zis, pe acel ultim început, care este de înțeles filozofic nu în conceptele de idee și spirit, ci doar în conceptul de neînțeles, prin care suntem conștienți de ceea ce este ceea ce suntem noi înșine, dar ceea ce nu putem înțelege, adică afișăm într-un concept.

Faptul că cel mai larg și mai bogat dintre toate sistemele filozofice a trecut de misterul realității ca viață, a lăsat-o în afara ei însuși, a devenit fatal pentru soarta acestei filosofii. Din ultimele adâncimi ale spiritului uman, în care este viață și în care își simte legătura cu concretitatea irațională a realității, s-a ivit o revoltă împotriva acestei filozofii, răsturnând-o de pe tronul ei și trăgând-o în uitare pentru un secol întreg. Realitatea s-a răzbunat. Această răzvrătire, născută în adâncurile iraționale ale spiritului, a fost sortită să rămână irațională multă vreme - să fie o rebeliune oarbă, capabilă doar să distrugă, nu să creeze. Prin urmare, filosofia lui Hegel a fost înlocuită nu cu o filosofie nouă, mai profundă și mai completă, ci doar cu absența filozofiei, a disprețului sau a urii față de ea - tărâmul lipsei de sens, exprimat în triumful materialismului, pozitivismului și neo-kantianului. critică apropiată de pozitivism.

Abia acum, la centenarul morții lui Hegel, care coincide aproape cu centenarul prăbușirii bruște a filozofiei sale, filosofia începe să-și revină din acea stare de stupefacție în care a adus-o această explozie a forțelor iraționale ale vieții. Realismul începe să se recunoască pe sine și drepturile sale legitime, nu în unilateralitatea ostilității sale față de idealism, ci în plenitudinea sa, îmbrățișând și adevărul idealismului. El începe să se recunoască pe sine ca un ontologism religios, ca o cerere pentru afirmarea acelei ultime plenitudini și profunzimi a vieții, care include principiile ideii și spiritului.

Această renaștere a conștiinței filozofice, începută în ultimul deceniu, are loc, însă, în condiții extrem de dificile, s-ar putea spune, tragice pentru soarta filosofiei. Cert este că acea explozie din adâncuri

nevoile raționale, realiste ale spiritului uman, care au urmat în anii 40 ai secolului al XIX-lea și au dus la prăbușirea filozofiei lui Hegel, se repetă în vremea noastră cu o forță și o spontaneitate nemăsurată. Acea primă explozie a avut loc totuși în interiorul conștiinței filozofice și, prin urmare, cu toată iraționalitatea ei, a purtat totuși unele trăsături ale unei construcții ideologice. Acum situația este mai complicată și mai tragică. În același timp în care filosofia însăși, după un lung declin, începe din nou să-și realizeze pe sine și drepturile ei eterne - dincolo de limitele ei, în conștiința spontană a maselor, captate de criza vieții materiale și politice, se ia o nouă revoltă. loc împotriva oricărei gânduri și a întregii spiritualități în general. Filosofia, ca expresie mentală a conștiinței de sine spirituale a omului, este înconjurată de mase ostile care încearcă să o distrugă cu totul. Reînvierea filozofiei în minoritatea aleasă are loc în epoca renașterii barbariei în rândul maselor. Niciodată până acum gândul și spiritul nu au fost supuse unei asemenea persecuții, nu au fost ele obiectul unei urii atât de frenetice și al unui asemenea dispreț ca în vremea noastră.

Din această conjunctură spirituală rezultă că relația conștiinței filosofice moderne cu trecutul filosofiei, în special cu cea mai înaltă înflorire a sa în filosofia lui Hegel, trebuie să fie inevitabil ambivalentă. O atitudine critică față de ea, conștientizarea unilateralității sale, intelectualismul său excesiv, dorința de a lua în considerare drepturile legitime ale realismului și, prin urmare, de a afirma principiul atotcuprinzător al vieții deasupra pretențiilor gândirii pure trebuie combinate cu respectul pentru gândirea, cu respectarea strictă a tradițiilor filozofiei, ca înțelegere teoretică a principiului spiritual în ființă. Hegel poate și ar trebui

depășit - dar numai în felul în care însuși Hegel a înțeles sensul oricărei depășiri: nu sub forma negației goale, ci sub forma ridicării motivelor filozofiei sale la cel mai înalt nivel, în care acestea sunt depășite, dar și păstrate. . Trecerea de la idealismul pur sau absolut al lui Hegel la un ideal concret - realismul sau ontologismul religios, care are loc în epoca noastră, poate fi realizată cu rod numai cu o înțelegere și o luare în considerare autentică a acelei mari realizări pozitive care este conținută în filosofia lui Hegel. - Aș dori să spun: cu respect reverent și cu o mare ispravă acest geniu uimitor și erou al gândirii.

În orice caz, poate că nu există nimic mai esențial pentru conștiința de sine spirituală a modernității decât o clarificare imparțială, cu adevărat semnificativă, a relației sale cu una dintre cele mai înalte realizări ale spiritului uman din trecutul recent - cu filozofia lui Hegel. Și în acest sens, comemorarea lui Hegel la centenarul morții sale este pentru noi o chestiune mult mai serioasă și mai responsabilă decât un simplu prilej de amintire istorică a lui.

DESPRE DIFICULTĂȚILE VIEȚII RELIGIOASE ÎN COPIRIE ȘI TINERET*)

Cunoașterea lui Dumnezeu trebuie să fie distinsă de cunoașterea lui Dumnezeu. Prima este percepția directă a lui Dumnezeu de către simțul interior, a doua este proprietatea minții și a memoriei. Evanghelia vorbește despre prima: „Aceasta este viața veșnică, ca să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos, pe care L-ai trimis Tu”. (Ioan 17, cap. Zet.) De aceea zice profetul Isaia: „Voia îşi cunoaşte stăpânul, şi măgarul îşi iesle pe stăpânul ei, dar Israel nu Mă cunoaşte”. (Este I. 3.). Și chiar cuvântul „religie” înseamnă nu un simplu concept al lui Dumnezeu, ci o legătură vie între ființele vii – om și Dumnezeu.

Legea lui Dumnezeu predată în școli nu este menită să ofere copiilor cunoașterea lui Dumnezeu (această cunoaștere pe care el presupune că există deja); el le dă copiilor doar cunoașterea lui Dumnezeu. Și întrucât cunoașterea despre Dumnezeu, ca orice altă cunoaștere, se asimilează doar cu mintea și cu memoria, atunci studiul Legii lui Dumnezeu în școală devine de obicei abstract, o asimilare exterioară a adevărurilor religioase care nu pătrunde în adâncul sufletului. Când am studiat la o școală teologică și la un gimnaziu, singurul lucru care mi-a lăsat o impresie din cursul de nouă ani al Legii lui Dumnezeu pe care l-am urmat a fost cursul clasei pregătitoare, care se păstrează încă în memoria mea și în inima, poate pentru că profesorul a reușit să ofere învățăturii sale o claritate deosebită și o simplitate sufletească.

Lecțiile Legii lui Dumnezeu din clasele superioare au trecut pentru viața mea spirituală și chiar pentru memorie, cu excepția unor cazuri anecdotice, complet fără urmă. Nu am primit nicio impresie strălucitoare, profundă și religioasă

*) Raport citit în Cabinetul Pedagogic Religios și în grupul de conducători ai Școlii Duminică-Joi din Montparnasse.

viața mea a mers complet independent de lecțiile Legii lui Dumnezeu.

Între timp, în afară de lecțiile Legii lui Dumnezeu, în mine, în copilăria mea, era o viață religioasă. Am simțit cu adevărat prezența lui Dumnezeu – și acest sentiment a fost exprimat în dragoste pentru vizitarea templului, în dragoste pentru imnurile bisericești, pentru obiceiurile religioase festive, în citirea cărților cu conținut religios, în special în Viețile Sfinților, în dragostea pentru rugăciunea de acasă. , citind acatisturi, la procesiuni religioase etc. În copilărie nu mă plictisisem la biserică, iar când am învățat să

citesc, mi-am cheltuit banii de buzunar nu pe delicatese, ci pe cumpărarea Vieților Sfinților. Și această viață religioasă era în mine nu pentru că l-am recunoscut cumva pe Dumnezeu cu sentimentele mele exterioare ca un obiect exterior pentru mine. O astfel de cunoaștere a lui Dumnezeu este în general imposibilă, astfel încât, atunci când necredincioșii spun că nu cred în Dumnezeu, pentru că nu L-au văzut niciodată și nimeni altcineva nu L-a văzut și nu-L poate vedea, ei fac o greșeală gravă aplicând aceasta. metoda de cunoastere a lui Dumnezeu.cum percepem obiectele vizibile din jurul nostru.

Pe de altă parte, nimeni din prima copilărie nu a încercat să-mi demonstreze existența lui Dumnezeu prin diverse argumente, nu era nevoie de asta. Da, dacă cineva ar face asta, mi-ar da doar o cunoaștere exterioară a ceea ce poate sau ar trebui să fie Dumnezeu, dar nu însăși percepția lui Dumnezeu ca ființă vie. Eu, ca orice alt copil, l-am cunoscut pe Dumnezeu în copilăria mea timpurie nu prin experiența exterioară și nu prin argumentele minții, ci direct, prin percepția internă, pentru că am fost creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Fiind asemenea lui Dumnezeu, omul, datorită asemănării sale cu Dumnezeu, Îl percepe în interior și direct pe Dumnezeu și Îl cunoaște. Această percepție interioară a lui Dumnezeu este inerentă tuturor oamenilor. Dacă încetăm să-L simțim pe Dumnezeu în noi înșine, nu este pentru că nu suntem capabili de asta, ci pentru că sentimentul lui Dumnezeu este înecat în noi fie de amăgirile minții noastre mândre, fie de păcătoșenia inimii noastre stricate. A ajunge la cunoașterea lui Dumnezeu nu înseamnă să-L găsim pe Dumnezeu în afara noastră, ca un obiect exterior, sau să fim convinși de existența Lui prin unele argumente logice, înseamnă într-un fel misterios să-i dăm posibilitatea eului nostru interior să-L vadă pe Dumnezeu cu un ochiul interior.

Din aceasta este clar că nici o creștere a cunoștințelor teologice nu poate atinge cunoașterea lui Dumnezeu. Puternici în învățătura teologică, cărturarii evrei nu au putut să discearnă în Isus Hristos puterea Sa divină, pe care o vedeau în el pescarii obișnuiți, vameșii și curvele. Și în timpul nostru

Învățământul teologic, seminarul și academic nu oferă religiozitate. Dacă cunoașterea lui Dumnezeu se realizează prin viziunea interioară a inimii, atunci lucrarea principală, sarcina principală a influenței și educației religioase este de a putea păstra sau trezi această viziune interioară a inimii în cei ghidați, sau, în alt mod. cuvinte, să facă o asemenea schimbare în inima lui, încât ochii lui spirituali să fie deschiși înaintea vederii lui Dumnezeu. Desigur, nu vreau în niciun caz să neg valoarea și importanța educației teologice și a predării Legii lui Dumnezeu; Vreau doar să subliniez că cunoașterea lui Dumnezeu trebuie să se deosebească clar de cunoașterea lui Dumnezeu și, spunându-le copiilor pe aceasta din urmă, să nu credeți că acesta este sfârșitul sarcinii conducerii religioase. Cunoașterea lui Dumnezeu este, fără îndoială, necesară, deoarece dă conținut concret cunoașterii noastre despre Dumnezeu: ne clarifică conceptul nostru despre Dumnezeu, relația lui Dumnezeu cu lumea și lumea cu Dumnezeu. Sufletul unui copil, cu atât mai renascut în sacramentul botezului, are o capacitate

firească de a-L cunoaște pe Dumnezeu. Probabil că aceasta este ceea ce vrea să spună Domnul Isus Hristos când spune: „Dacă nu vă întoarceți și nu deveniți ca niște copii, nu veți intra în împărăția cerurilor” (Mat. XVIII. 3). „Te laud, Tată, Doamne al cerului și al pământului, că ai ascuns aceste lucruri de cei înțelepți și pricepuți și le-ai descoperit pruncilor” (Mat. XI. 25). „Cine se smerește ca acest copil, este cel mai mare în Împărăția cerurilor” (Mat. XVIII. 4). „Cei cu inima curată îl vor vedea pe Dumnezeu” (Matei V. 8). Această proprietate a viziunii interioare, directă a lui Dumnezeu, unii oameni o păstrează pentru viață. Aceștia sunt, în primul rând, sfinții: Sf. Serghie de Radonezh, profesor Serafim din Sarov și alții. Ei nu au ajuns la cunoașterea lui Dumnezeu prin experiență exterioară, nici prin raționament și concluzii logice. Ei L-au cunoscut pe Dumnezeu la fel de direct pe cât percepem noi lumina și căldura soarelui. Nimeni nu dovedește existența soarelui. Biblia nu dovedește existența lui Dumnezeu, sfinții nu caută dovada existenței lui Dumnezeu. A face recunoașterea existenței lui Dumnezeu să depindă de considerentele minții noastre, care fluctuează și se schimbă în mod constant în funcție de înțelegerea minții noastre și de stocul cunoștințelor noastre, ar însemna a justifica ceea ce este neîndoielnic prin îndoială sau a examina soarele. cu ajutorul unei lumânări slabe. Dar nu numai sfinții, ci și oamenii obișnuiți, uneori, pe parcursul întregii vieți, păstrează darul unei percepții directe, vie și neîndoielnice a existenței lui Dumnezeu, iar acest lucru este caracteristic mai ales oamenilor simpli și smeriți, eliberați de ispitele unei minți mândre. sau inima impură.

De ce, atunci, unii oameni se dovedesc a fi capabili să-L cunoască pe Dumnezeu și să creadă în El până la sfârșitul zilelor lor, în timp ce alții își pierd credința chiar și în tinerețe? Cum se întâmplă această pierdere a credinței?

și prin ce mijloace este posibil să-l păstrezi sau să-l returnezi?

Înainte de a răspunde la această întrebare, vreau să spun câteva cuvinte celor care spun că credințele religioase nu trebuie „impuse” copiilor. Credința religioasă nu poate fi impusă unei persoane; nu este ceva străin omului, este o nevoie necesară a naturii umane, conținutul principal al vieții interioare a omului. Când avem grijă ca copilul să crească veridic, amabil, să dezvoltăm în el conceptul corect de frumos, un gust pentru frumos, nu-i impunem nimic străin sau neobișnuit firii lui, îl ajutăm doar să extragă din sine, cum să se elibereze de scutece, să se perceapă în sine acele proprietăți și mișcări care sunt în general caracteristice sufletului uman. Același lucru trebuie spus despre cunoașterea lui Dumnezeu. Conform principiului de a nu impune nimic sufletului copilului, în general ar trebui să refuzăm orice ajutor copilului în dezvoltarea și întărirea puterii și abilităților sale spirituale. Ar trebui să-l lăsăm în întregime singur până când va crește și își va da seama ce ar trebui să fie și ce nu ar trebui să fie. Dar prin aceasta nu am salva copilul de influențe străine asupra lui, ci doar dăm acestor influențe un caracter dezordonat și arbitrar.

Să revenim la întrebarea - de ce unii oameni păstrează o credință constantă, de nezdruncinat în sufletul lor până la sfârșitul zilelor, în timp ce alții o pierd, uneori o pierd complet și alteori se întorc la ea cu mare dificultate și suferință? Care este cauza acestui fenomen? Mi se pare că depinde de direcția pe care o ia viața interioară a unei persoane în prima copilărie. Dacă un om, instinctiv sau conștient, reușește să mențină relația corectă între el și Dumnezeu, nu se îndepărtează de credință; dacă propriul său „eu” ocupă în sufletul său un loc preeminent și dominant nepotrivit, credința în sufletul său va fi eclipsată. În copilăria timpurie, propria personalitate de obicei nu iese încă în prim-plan, nu este făcută obiect de cult. De aceea se spune: „Dacă nu vă întoarceți și nu deveniți ca niște copii, nu puteți intra în împărăția cerurilor”. De-a lungul anilor, propria noastră personalitate crește din ce în ce mai mult în noi, devine centrul atenției noastre și obiectul plăcerii noastre.

Și această viață egoistă centrată pe sine merge de obicei în două direcții - de-a lungul direcției senzualității, slujirii corpului și pe direcția mândriei, încrederii înguste și reverenței față de rațiune în general și față de propria persoană în special. De obicei se întâmplă așa

că ambele direcții nu sunt combinate în aceeași persoană. Pentru unii predomină tentațiile senzualității, în timp ce pentru alții ispitele raționalității. Senzualitatea odată cu vârsta trece uneori în nesănătate sexuală, de care sunt libere naturile raționale și mândre.

Senzualitatea și mândria, ca două feluri de slujire a propriei personalități, sunt tocmai acele proprietăți care, după cum știm, s-au manifestat în păcatul originar al oamenilor primitivi și au ridicat o barieră între ei și Dumnezeu. Ceea ce sa întâmplat cu oamenii primitivi ni se întâmplă. Direcția nesănătoasă a vieții noastre interioare încă din copilărie, care duce la dezvoltarea în noi fie a senzualității, fie a mândriei, poluează puritatea viziunii noastre interioare, spirituale, ne privează de posibilitatea de a-L vedea pe Dumnezeu. Ne îndepărtăm de Dumnezeu, rămânem singuri în viața noastră egoistă și cu toate consecințele care decurg. Acesta este procesul căderii noastre de la Dumnezeu. În aceiași oameni care reușesc să mențină relația corectă cu Dumnezeu, procesul de dezvoltare a dispozițiilor egoiste, senzuale și mândre întâmpină un obstacol în memoria lui Dumnezeu; ei păstrează în ei înșiși atât curăția inimii, cât și smerenia minții; iar trupul și mintea lor sunt aduse în limitele lor de conștiința și datoria lor religioasă. Ei privesc tot ce ia naștere în sufletele lor, ca de la o anumită înălțime a conștiinței lor religioase, fac o evaluare adecvată a sentimentelor și aspirațiilor lor și nu le permit să preia controlul asupra lor în mod necontrolat. Cu toate ispitele care îi apar, ei nu își pierd direcția religioasă principală. viaţă. Astfel, sarcina și dificultatea conducerii religioase este de a ajuta copilul, băiatul, tânărul sau fata să mențină relația corectă între el și Dumnezeu, pentru a împiedica să se dezvolte în sine ispitele senzualității și mândriei, cu care puritatea interiorului. vederea este înfundată.

Amintindu-mi tinerețea, trebuie să recunosc că tocmai prin procesul intern am indicat că la mine s-a produs o pierdere a religiozității la vârsta de 13-14 ani. Instinctele de senzualitate care s-au dezvoltat în mine și încrederea excesivă în minte, mândria raționalității, mi-au amortit sufletul. Și nu sunt singur, mulți dintre camarazii mei au suferit la fel. Dacă în jurul nostru s-ar găsi un lider observator și experimentat și s-ar uita în sufletul nostru, atunci poate că ar găsi ceva bun în el, dar în principal ar găsi în el lene, delicatețe, înșelăciune, secret, încredere în sine, încredere excesivă în propria persoană . puncte forte și capacități, o atitudine critică și sceptică față de opiniile celorlalți, o tendință de a se grăbi și necugetat

decizii, încăpățânare și atitudine de încredere față de toate teoriile negative etc. e. El nu ar fi găsit doar în sufletul amintirii noastre despre Dumnezeu și tăcerea interioară și smerenia pe care aceasta le naște. Nu am avut un astfel de lider. Profesorul nostru de lege, un foarte venerabil protopop, abia a avut timp să ne întrebe lecțiile Legii lui Dumnezeu și să explice ce s-a întâmplat în continuare. Și aceste lecții au avut pentru noi același caracter exterior și indiferent ca toate celelalte lecții. În afara lecțiilor, nu l-am văzut și nu l-am putut vedea pe profesorul de drept. Spre mărturisire, singura din an, ne-am tratat puțin în mod conștient. Și nimic nu ne-a împiedicat să pălim și să murim spiritual.

Într-un ghid american pentru tinerii lideri religioși, a trebuit să citesc câteva sfaturi despre cum să conduc această afacere. Nu voi spune că aceste sfaturi au fost pe deplin satisfăcătoare. Ei spun - învață-i pe copii în circumstanțele vieții lor de zi cu zi, acasă și la școală, să observe prezența lui Dumnezeu și le poți păstra credința. Nu este chiar așa. Copiii credincioși, fără îndoială, văd întotdeauna prezența lui Dumnezeu în viața lor de zi cu zi, dar necazul este că acest lucru nu îi împiedică să-și piardă credința la o vârstă mai înaintată și ceea ce în copilărie au explicat prin influența evidentă a lui Dumnezeu, în tinerețea lor le pare deja într-o altă lumină și încep să considere credința lor copilărească drept o eroare naivă. Considerații care par foarte solide și convingătoare în copilărie nu mai mulțumesc un adult. Când aveam 11-12 ani, cândva nu am putut rezolva o problemă dificilă care ni s-a dat. M-am zbătut peste asta toată seara în zadar. În timp ce m-am culcat, m-am rugat cu ardoare ca Domnul să mă ajute să rezolv problema. Noaptea visam la rezolvarea acestei probleme, iar dimineața, sărind din pat, am notat-o cu bucurie, iar sufletul meu era plin de un sentiment profund, recunoscător față de Dumnezeu, în ajutorul căruia nu mă îndoiam. Când aveam 17 ani, această experiență a mea din copilărie nu m-a împiedicat deloc să mă consider un necredincios, i-am explicat ce s-a întâmplat prin munca inconștientă a unei minți odihnite.

Acest incident arată că concluziile noastre copilărești despre participarea lui Dumnezeu în viața noastră nu ne garantează câtuși de puțin păstrarea credinței în tinerețe. Este obișnuit ca tinerii în general să fie sceptici față de orice, și mai ales față de ceea ce este

oferit de bătrâni ca adevăr incontestabil și obligatoriu pentru tineri, sau ceea ce le-a fost insuflat de către bătrâni în copilărie.

Ei spun - citiți Biblia copiilor: Biblia îi va învăța să-L cunoască pe Dumnezeu. Fără îndoială, desigur, că cuvântul lui Dumnezeu auzit în copilărie își lasă amprenta asupra sufletului și dă roade.

la timpul potrivit. Totuși, și în acest caz, ceea ce contează nu este persuasivitatea adevărurilor biblice pentru minte, ci altceva, mai profund: schimbarea inimii produsă de cuvântul lui Dumnezeu. Dacă Biblia rămâne doar proprietatea minții și a memoriei, ea nu va ajuta la păstrarea credinței. Poveștile biblice, ascultate cu deplină încredere și acceptate în copilărie, în tinerețe, mai ales sub influența criticii negative, științifice și a opiniilor actuale în societate, provoacă deja neîncredere și negare. Avem nevoie de o credință profundă și de nezdruncinat în Biblie, ca în adevăratul cuvânt al lui Dumnezeu, pentru a nu pierde o atitudine reverentă față de ea și, după cum știm, nici teologii profesioniști nu au uneori o astfel de credință.

Același lucru trebuie spus despre citirea vieții Sfinților.Viețile sfinților, desigur, pot inspira isprava vieții creștine, dar pentru aceasta este necesar să vedem în sfinți nu numai eroi din vremuri trecute și împrejurări excepționale, dar veșnicii noștri însoțitori, mentori și ajutoare în isprava creștină, membri vii ai Sfintei Biserici a lui Hristos, cu care putem fi în permanentă comunicare și către care ne putem adresa cu rugăciuni pentru ajutor. Cu alte cuvinte, amintirea sfinților ne aduce un real ajutor doar atunci când trăim o viață creștină deplină, trăim în biserică în unitate de nedespărțit cu sfinții, iar când sfinții nu sunt doar o amintire istorică îndepărtată pentru noi.

Toate aceste metode de influență religioasă asupra tinerilor suferă de dezavantajul fundamental că alunecă la suprafață, se îndreaptă în principal către rațiune și nu se conformează stării interioare a sufletului copilului, care deja a început să se descompună sub influența păcatului. Pentru a oferi un ajutor real, real în viața religioasă, este necesar să ne adâncim în acest proces interior, spiritual, care are loc într-un suflet tânăr și îl duce la devastarea religioasă. Numai imaginând clar acest proces, în fiecare caz individual, se poate vedea calea de ieșire din această stare. Principalul lucru în acest proces este dezvoltarea unei dispoziții păcătoase închise în sine. Cu aceasta trebuie să lupți și să nu te întorci singur la minte cu raționamente de natură generală. Așa cum pierderea credinței, tot așa revenirea la ea nu se realizează niciodată printr-un proces calm, teoretic, exclusiv mental. Iar pierderea credinței și revenirea la ea sunt de obicei o dramă grea, interioară, extrem de dureroasă, care duce uneori la disperare, la dorința de moarte, iar această dramă uneori se prelungește de mulți ani:

conversaţii şi instrucţiuni pioase sau prelegeri învăţate este imposibil. Este necesar să opunem procesului dureros de descompunere internă unui proces diferit, creativ de vindecare internă, prin impactul asupra sufletului a unei forțe sănătoase, pozitive, creatoare. Preocuparea principală a educației religioase ar trebui să fie ca nu numai în mintea copilului, nu în memoria lui și nu în obiceiurile sale, ci chiar în adâncul spiritului său, legătura lui cu Dumnezeu să fie păstrată. Această conexiune interioară cu Dumnezeu trebuie să fie fortăreața împotriva căreia trebuie să fie rupte toate ispitele senzualității și auto-amăgirea mândră. În primul rând, un mediu binefăcător de credință religioasă vie și dragoste pentru Dumnezeu poate ajuta un copil în această problemă. Așa cum o lumânare se aprinde dintr-o lumânare aprinsă, tot așa focul credinței și al iubirii se aprinde în sufletul unui copil, nu din instrucțiuni și nu din reguli, ci din spiritul credinței și al iubirii care îl înconjoară.

Desigur, familia are o importanță primordială și cea mai importantă în mersul corect al vieții religioase a copiilor. Dar pentru aceasta, familia însăși trebuie să fie, după cuvintele Apostolului Pavel, o biserică mică, casnică, adică nu numai să fie înscrisă oficial ca ortodoxă, să nu fie limitată doar de implementarea externă a regulilor bisericii, ci, într-adevăr, să aibă pe Domnul Isus Hristos ca centru al vieții sale. Doar în această condiție vor pătrunde adânc în sufletul unui copil toate mobilierul casnic al unui cămin ortodox și întregul mod de viață de familie. Și rugăciunea unei mame sau a tatălui și o icoană sau o cruce peste leagăn și pat, și împărtășirea Sfintelor Taine și stropirea cu apă sfințită și candela în fața sfintei icoane, toate acestea nu vor fi atunci una, formă goală, exterioară, dar va fi o expresie a adevăratului spirit religios al familiei și nu va provoca contradicții și îndoieli în sufletul copilului. Sub condiția unității depline a spiritului și formei vieții religioase în familie, așa cum un burete absoarbe apa, tot așa și sufletul unui copil absoarbe impresiile vieții ortodoxe, domestice. Obiceiuri religioase ale familiei, întâlnirea Nașterii Domnului, botezul sau Paștele, sărbătoarea Treimii sau Postul Mare - toate acestea nu trec fără urmă pe viața spirituală a copilului. Din toate acestea se acumulează în suflet un depozit de impresii sfinte, experiențe vesele și pure, constituind temelia unei vieți viitoare, conștiente, religioase. În anii următori, în momentele de fracturi interne periculoase, critice, aceste experiențe, această experiență religioasă din copilărie ia naștere în suflet și este o sursă de mântuire și renaștere. Influența benefică a unei familii religioase ortodoxe nu poate fi înlocuită cu nimic - imperceptibil, organic, ușor și liber, ea se află în viața copiilor.

suflet fundamentele unei vieți religioase sănătoase. Cel de-al doilea mediu, și mai necesar dezvoltării religioase corecte, inclusiv pe ea însăși și însăși familia ortodoxă, este Biserica Ortodoxă, al cărei centru este Domnul Iisus Hristos. Este necesar ca în sufletul unui copil ortodox să se întărească sentimentul că nu este doar parte dintr-o familie ortodoxă, ci și parte din Biserica Ortodoxă, de care este legat organic și pentru totdeauna și care este a lui spiritual.

hrănitor și educator. Un astfel de sentiment în sufletul unui copil apare cu ușurință dacă familia din jurul lui trăiește cu acest sentiment. Sentimentul de apartenență la o biserică este mai important decât sentimentul de apartenență la o familie. Familia poate fi distrusă - biserica niciodată. Un membru al Bisericii conștient de sine nu se va simți niciodată singur pe lume, fără adăpost: se simte în mâna puternică a lui Hristos, în mâna lui Dumnezeu. Simte sub el o fortăreață indestructibilă. El trăiește în comuniune constantă cu Hristos, cu sfinții și cu morții. Întărirea acestei conștiințe la un copil este o sarcină foarte importantă a educației religioase. Am spus că centrul bisericii este Domnul Isus Hristos. El trebuie să fie, de asemenea, centrul vieții de familie. Copilul ar trebui să-L recunoască pe Hristos nu dintr-o carte cu imagini, ci din starea de spirit, din modul de gândire, din modul de viață, din relațiile reciproce ale membrilor familiei. Dacă ajunge astfel să-L cunoască pe Hristos, Hristos va deveni aproape și drag sufletului său pentru tot restul vieții. Exact așa au fost crescuți în familiile lor creștine natale vechii creștini, martiri, martiri și părinți ai bisericii. Este suficient să ne amintim de creșterea surorilor - Credință, Speranță și Iubire de către mama lor Sofia, sau Sfinții Vasile cel Mare, Grigorie cel Fericitul și Ioan Gură de Aur de către mamele lor . Astfel, baza unei educații religioase corecte este acela de a insufla un conținut creștin pozitiv în sufletul unui copil încă din primii ani, de a insufla nu ca ceva exterior și temporar, ci ca răspuns la propriile sale cerințe cele mai profunde ale spiritului său. Cu acest conținut pozitiv în suflet, copilului îi va fi mai ușor să depășească înclinațiile și ispitele întunecate, păcătoase, care apar în el. Și totuși trebuie să recunoaștem că doar câteva naturi fericite și puternice reușesc să stea pe temelia creștină pozitivă a spiritului lor, în timp ce majoritatea tinerilor trec printr-un proces dificil și dureros de îndepărtare de la Dumnezeu și întoarcerea ulterioară la El. . Pe scurt, voi încerca să descriu acest proces.

Apărând într-un suflet tânăr și dezvoltând treptat atracția senzualității și auto-înșelarea mândră - în

devin în cele din urmă elementele dominante ale sufletului. Sufletul tânăr devine instrumentul lor ascultător. În acest serviciu ascultător față de dorințele și pasiunile lor, tinerii chiar își cred libertatea și protestează cu ardoare împotriva oricărei încercări de a limita această libertate imaginară a lor.

Nu se poate spune că acești idoli ridicați în sufletele tinere le-au oferit o adevărată satisfacție. Se grăbesc cu ei, dar nu-și găsesc odihnă. Ei suferă și tânjesc, căutând ceva mai bun, mai veridic, pur și frumos - de unde apare acea sete de a găsi sensul și scopul vieții, care este atât de inerent tinereții. De aici urmează o pasiune de a vizita oameni grozavi sau de a le scrie scrisori, în speranța de a auzi de la ei un cuvânt salvator, călăuzitor sau o rețetă gata făcută pentru viața adevărată. De aici și fascinația pentru tot felul de învățături și teorii care promit fericire și fericire universală. După ce a pierdut sub ei pământul religios al copilăriei timpurii, tinerii depun

toate eforturile pentru a se stabili pe un alt pământ. Cu toate acestea, toate aceste impulsuri și aspirații minunate, în cea mai mare parte, nu depășesc limitele viselor. Nu există suficientă voință de a face cu adevărat binele, de a depăși senzualitatea, de a renunța la speculațiile inutile. În final, se creează o dramă interioară grea, nemulțumire, dor, nemulțumire față de sine, dorință de moarte. Copleșiți de această dispoziție, tinerii se cufundă în ei înșiși, își uită cei mai apropiați și dragi oameni, simt o singurătate profundă. Și în această singurătate își creează planurile cele mai fantastice și nesănătoase. Nici munca obositoare, nici distracția zgomotoasă nu pot dispersa această stare de spirit grea.

În această perioadă, poate urma un punct de cotitură în viața religioasă. Nu există unde să mergi pe vechiul drum. Starea interioară proprie pare dezgustătoare, deși tânărul sau fata, poate, încă nu știe cum să-l numească păcătos. Există dorința de a găsi un sens autentic, înalt, frumos și nemuritor al vieții, pentru că a trăi fără a găsi un astfel de sens înseamnă a trage de la o zi la alta o existență mizerabilă, lipsită de culoare, fără scop, plictisitoare. În acest moment fatidic al cotiturii vieții tinere în suflet, deodată, într-un fel tainic și misterios, se aprinde o anumită lumină, ia naștere un anumit sentiment proaspăt și vesel, apare o anumită speranță; viata nu este o prostie. De unde această certitudine, că viața nu este o prostie? Ce este viața? Pana acum, gandirea tanara a tins catre o viziune mecanica asupra lumii – viata este totalitatea atomilor si fortelor si miscarea si interactiunea lor continua; viaţă

există un lanț cauzal de fenomene, din totalitatea căruia întreg tabloul este alcătuit din existența mondială, pământească și umană. Și deodată, în acest mecanism uriaș, fără margini și fără suflet, sufletul tânăr începe să simtă prezența a ceva viu, mare, inteligent și frumos - prezența lui Dumnezeu. De unde acest sentiment? Multe circumstanțe pot contribui la aceasta; principalul lucru este că credința în infailibilitatea sa din tinerețe a fost ruptă, inadecvarea lui interioară a fost profund simțită. Nu exista sprijin în sine. Era nevoie de un alt sprijin, mai puternic.

Sufletul stă la o răscruce de drumuri. Ea se află într-o stare de echilibru instabil. Fostele influențe și atracții și-au pierdut puterea asupra ei. Noi forțe din el nu au fost încă determinate. Fiecare, cel mai neînsemnat șoc, poate avea în acest moment o semnificație extraordinară, decisivă pentru toată viața. Înlocuitori din zona subconștientă a Sufletului Sufletului, supravegherea religioasă a supraviețuirii zilei, sunetul bisericii auzit neașteptat, căzând accidental în mâinile unei cărți, post și conversație cu un om profund și sincer ridicător, însămânțarea mănăstirii, frumusețea misterioasă și tăcută a naturii, strălucirea imaginii artistice și multe altele pot face mai mult pentru faptul că fractura deja pregătită în suflet își va găsi brusc rezultatul. Credința copilărească se va trezi, strălucitoare și dulce, luminând în suflet ca o stea călăuzitoare. Viața capătă brusc sens, există dorința de a trăi, de a lucra în numele idealului care a izbucnit în suflet. Vechea perspectivă materialistă s-a dovedit

insuportabilă. Noua concepție religioasă a încălzit sufletul și a dat sens vieții.

Amintindu-mi propria tinerețe, găsesc în ea confirmarea că tocmai în acest fel, prin mulți ani de dramă interioară, ne-am întors și la perspectiva și idealul religios pierdut. Sentimentul religios trezit în suflet luminează imediat lumea și viața într-un mod diferit. Un suflet tânăr începe să vadă frumusețea și măreția lumii, credința apare în sensul și semnificația superioară a vieții, iar inima se deschide pentru a accepta Evanghelia. Începe să fie atras de Biserică, de închinare, de spovedanie, de împărtășire, deși gândurile rămân adesea eretice. Și când într-un suflet tânăr, după haosul experimentat mai devreme, aceste noi sentimente și nevoi încep să vorbească, atunci putem spune cu siguranță că acest suflet a fost deja salvat. Aici începe o nouă perioadă a vieții spirituale, când, așezându-se pe o piatră prin experiența amară a credinței dobândită, și nu asimilată intelectual,

o persoană începe să-și construiască în mod conștient viața pe această bază.

Toate cele de mai sus pot fi formulate în următoarele prevederi.

1. Fiecare persoană, fiind chipul și asemănarea lui Dumnezeu, este prin natură capabilă de o cunoaștere interioară, experiențială, directă a lui Dumnezeu, adică de credință în Dumnezeu. Oamenii incompetenți din punct de vedere religios, atei din fire, nu există.

2. Cunoașterea despre Dumnezeu, despre proprietățile și acțiunile Sale, despre atitudinea Lui față de lume și despre atitudinea oamenilor față de El trebuie să fie indisolubil legată de cunoașterea lui Dumnezeu, adică de credința vie în El. Altfel, ea devine o cunoaștere exterioară, moartă, proprietatea doar a minții și a memoriei și are o semnificație mică pentru viața religioasă autentică.

3. Cunoașterea lui Dumnezeu se păstrează și crește la om sub condiția unei atitudini corecte față de Dumnezeu, a curăției inimii și a smereniei, într-un mediu spiritual favorabil - familie și biserică.

4. Principalul motiv al pierderii credinței este direcția nesănătoasă, păcătoasă a vieții, când propria personalitate cu aspirațiile ei egoiste iese în prim-plan și întunecă atitudinea corectă față de Dumnezeu și oameni. Este exact ceea ce sa întâmplat cu oamenii primitivi.

5. Procesul de viață păcătoasă și de înstrăinare de Dumnezeu care a început nu poate fi oprit prin niciun mijloc rațional până când nu își atinge limita, până când conștiința tânără prin experiență amară dezvăluie în mod clar lipsa de sens și imposibilitatea vieții fără Dumnezeu. Așa a fost și cu umanitatea precreștină.

6. Procesul păcătos este depășit în sufletul ei tânăr de o înviere spirituală, apariția în ea a unui ideal religios, sfânt, care captează sufletul, atrăgând și dând putere unei noi direcții de viață în numele lui Dumnezeu. Așa a apărut cultura creștină.

7. Momentele de bun augur care readuc un suflet tânăr la viața religioasă sunt: amintirile religioase din copilărie, influența naturii, influența ficțiunii, întâlnirile cu oameni cu adevărat religioși, vizitele centrelor vieții religioase (mănăstiri, bătrâni, lăcașuri sfinte b) și citind literatură religioasă.

protopop Serghei Cetverikov.

Paris.

GOETHE CA UN ÎNțelept

Dedicat lui L. I. Kuris.

Aniversarea centenarului de la moartea marelui poet și gânditor german a fost marcată de un întreg flux de cercetări, luminând fațete individuale ale operei acestui geniu uimitor de versatil. Alături de studiile despre Goethe ca mistic și ocultist, au apărut lucrări curioase, de exemplu, despre relația lui Goethe cu stomatologia. Omul este îngust și nu-i plac sintezele nici acolo unde acestea din urmă își sugerează!

Există o proprietate comună, un subsol comun adânc, care îl definește pe Goethe din cap până în picioare în toată statura lui gigantică. Această proprietate este înțelepciunea. Creatorul lui Faust vorbește destul de sincer despre dezgustul și chiar ura lui față de filozofie și metafizică. Prima parte a marelui poem este plină de reproșuri otrăvitoare la adresa „reginei științelor” - filozofia. De remarcat că Goethe ia metafizica ca o paranteză cu filosofia. Până la urmă, pentru el este exact în sensul în care acest termen este folosit de Kant, iar în vremea noastră Edmund Husserl îl folosește. Metafizica pentru Goethe este scolastică metodologică, în care există multă „știință riguroasă”, dar. foarte puțin adevăr și viață. Pe scurt, metafizica, în înțelegerea lui, este figura aproape bufonoasă a lui Wagner în cămașă de noapte și kalpak, cu o lampă cu ulei în mână.

Există un contrast esențial fatal între înțelepciunea „mesagerul blând al zeilor” și inteligența „desfrânata diavolului”, conform caracterizării aspre, dar din păcate adevărate, a lui Martin Luther. Înțelepciunea, în contrast cu mintea, este întreagă, nu fragmentată, pură și castă. Conține sămânța îndumnezeirii - teoza omului, în timp ce mintea este înclinată să aranjeze dubla contabilitate în relația dintre Dumnezeu și om, de altfel, „științific”

justificată” în teologia catolică. La aceasta trebuie să adăugăm că prostia nu este deloc opusul rațiunii, ci doar ei, ca să spunem așa, clasa a II-a.

Înțelepciunea are un singur prieten, indisolubil legat de ea, fără de care nu există mare artist. Iubita este naivitate. Timpul nostru rațional a pierdut complet această proprietate divină, fără de care nu există intrare în Împărăția lui Dumnezeu. Goethe poseda o uimitoare naivitate ingenioasă, care l-a ajutat să perceapă frumusețea și inspirația divină a integrității lumii - cosmosul.

Doar cu natura, a respirat viață

Pârâul a înțeles balbuitul,

Și am înțeles cuvintele frunzelor lemnoase

Și am simțit cum crește vegetația...

Intuiția strălucitoare și naivitatea divină nu au afectat câtuși de puțin sobrietatea, vederea și perspicacitatea creatorului Wilhelm Meister.

Goethe a înțeles foarte bine că „cea mai importantă știință pentru regi este să cunoască proprietățile poporului lor și beneficiile pământului lor”.

Fiind cu totul altruist interesat de geologie și mineralogie, a putut în același timp să îmbine armonios acest interes cu descoperirea minelor la Ilmenau. De la el, așa-zișii politicieni adevărați moderni ar putea învăța foarte, foarte multe că a fi o persoană practică nu înseamnă neapărat să fii porc în același timp. Dacă rațiunea domnește în zona energiei primitive, atunci organul cunoașterii înțelepciunii este intuiția. Goethe l-a avut în cea mai mare abundență și l-a ajutat în egală măsură, atât în creația artistică, cât și în științele naturii, și în politică. Toată lumea cunoaște dictonul înțelept și maiestuos pe care a rostit-o în ajunul bătăliei de la Valmy, care este deosebit de remarcabil dacă se ține cont de antirevoluționaritatea organică a lui Goethe. În domeniul științific, va trebui să remarcăm adâncimea înțeleaptă a „teoriei culorilor”, neînțeleasă și neinterpretată până acum, ca să nu mai vorbim de descoperirea osului intermaxilar, teoria vertebrală a craniului și teoria metamorfozei plantelor. Desigur, toată strălucirea, toată puterea intuiției se reflectă în creativitatea artistică și aici trebuie să remarcăm un miracol uimitor - adevărul interior profund din poezia uimitoare „Mireasa corintiană”. Goethe, desigur, nu era creștin și în toată atitudinea sa față de creștinism există un întreg spectru - de la aprobarea condescendentă a moralității creștine până la dezgustul estetic clar exprimat al omului renascentist față de Biserică.

Dar geniul nu se înșală, iar Goethe, în ciuda anticreștinismului său, nu a putut să nu spună adevărul despre el. În The Corinthian Bride, zeii păgâni de după Hristos se dovedesc a fi demoni, fantome și vampiri îngrozitori.

„Dar din strâmtoarea mormântului, o oarecare soartă mă trimite înapoi la cei vii. Cântarea duhovnicului tău e neputincioasă, Iar preoții mă tămănesc degeaba.

Pasiune tânără Nicio putere, Nici pământul, nici sicriul nu se vor răci.

Să vedem, însă, care este această „pasiune tânără".

„Să știi că moartea este o forță fatală. Nu mi-am putut falsifica iubirea, am găsit pe cel pe care l-am iubit Și i-am supt sângele;

Și am terminat cu el

Voi merge la alții, trebuie să urmez viața din nou.

Nu trebuie să fii puritan pentru a numi această „pasiune tânără" „dragostea lui Satana" și curvie vampirică. Aceasta nu este dragostea care-și dă sângele, ci aceea care o suge nesățios și o ia cu viață. Răsplata este bătrânețea prematură și moartea rușinoasă. Înfrângere fizică și spirituală - acesta este prețul pentru confortul „iubirii lui Satana".

„Dragă oaspete departe de țara natală, ești osândit să se ofilească și să se ofilească;

Îți dau lanțul meu, dar îți iau o șuviță de păr. Le vezi culorile, Mâine vei sta.

Rusym acolo va apărea din nou.

Dar aici răul se dezvăluie. Nu există „acolo" în păgânism. Hadesul Neamurilor este tărâmul trist al umbrelor inexistente, pacea semiființei. „Un câine viu este mai bun decât un leu mort", iar în tărâmul umbrelor Ahile preferă să fie zilier decât să conducă peste morți. „Acolo" adevărat este doar pentru Răstigniți și Înviați. Numai acolo devine Satana, care seduce la desfrânarea vampirică

nimic - împreună cu iertarea și iertarea păcatelor. „Ca o fenix din cenuşă, tinereţea se reînnoieşte" – numai în numele adevăratului Dumnezeu, şi nu al zeilor falşi, fantomatici, care, după Hristos, s-au transformat deja în adevăraţi demoni. Și cel mai uimitor lucru este că Goethe a reușit să spună asta într-o poezie clar ostilă creștinismului, dar în care, pe de altă parte, înțelepciunea strălucită a învins orice tendință și s-a dovedit a fi un adevăr gol frumos. De asemenea, este surprinzător faptul că zborul ingenios al acestei poezii este infinit de important pentru toate tendințele instructive și instructive,

pseudo-poezia didactică, despre care Kant a dezvăluit cu o prostie atât de uimitoare, ca dovadă a neînțelegerii sale totale asupra artei.

Goethe aparținea oficial protestantismului și chiar, nu fără o oarecare naivitate, îi aprecia libertatea. Cu toate acestea, până în epoca geniului de la Weimar în protestantism, nu a rămas nici o urmă din trecutul „furtunii și stresului” din epoca lui Luther; foștii revoluționari au devenit de mult filisteni plictisitori și, în plus, sunt încă în slujba unui stat polițienesc.

Regula „Păcii religioase de la Augsburg” a devenit ferm înrădăcinată în carnea și sângele obiceiurilor mărunte ale oamenilor meschini, ale Germaniei mici fragmentate. Intuiția ingenioasă a artistului a învins filistinismul plat și, de fapt, înțelepciunea păgână a lui Goethe s-a dovedit a fi mai aproape de logologia ontologică a creștinismului decât de raționalitatea pseudo-creștină, căci esența creștinismului se dezvăluie doar prin înțelepciune, în niciun caz prin rațiune. . Cu toate acestea, în creștinismul istoric existau două suflete: unul dintre ele era înțelepciunea, celălalt era rațiunea. Ar fi chiar mai corect să spunem că a avut loc creștinizarea ambelor sfere ale spiritului păgân. Dar din aceasta, vrăjmășia dintre ei nu a scăzut, ci, dimpotrivă, a crescut. Este chiar greu de spus unde se află lupta a două suflete aici în interiorul creștinismului însuși și unde învierea înțelepciunii păgâne revivaliste împotriva moralității convenționale și a scolasticii proaste a unor perioade de timp și supraviețuite ale creștinismului istoric, care, totuși, nu în cel mai puțin atinge principiile eterne ale înțelepciunii creștine și ale revelației creștine. În acest sens, „Faust” - opera întregii vieți a lui Goethe - este un semn etern în același sens cu epoca crizei viziunii medievale asupra lumii sub suflarea Renașterii, al cărei simbol este în general întregul poem al Goethe. În general, „Faust” poate servi ca un exemplu excelent al modului în care ideea care stă la baza unei opere de artă nu numai că nu restrânge libertatea de inspirație, dar determină însăși existența operei, forma, sensul și sensul acesteia. O invenție a snobilor – notoria „artă de dragul artei” nu putea decât să apară

ca antiteză a moralismului inutil sau a utilitarismului jurnalistic plat. La culmi, o astfel de „artă de dragul artei” își pierde sensul și pare ridicolă și neînsemnată. Măreția ideii este o condiție necesară pentru măreția lucrării. Excepțiile sunt necunoscute. Lucrările mari diferă doar prin tipuri, dar măreția ideii este întotdeauna obligatorie, deoarece vorbim despre culmea realizării geniului uman, despre culmile sale ultime.

Limitați înălțimi! În însuși sensul acestei expresii, ea conține deja o „tranziție către un element transcendental străin”, pentru că atingerea limită înseamnă a vedea deja alte lumi, sfera transcendentului. Măreția omului, asemănarea lui cu zeul, se exprimă, indiferent cum, în capacitatea de a vedea aceste sfere, de a le contempla. Dar sunt date mai multe viziuni despre lumea cealaltă decât poate suporta un om. Prin urmare, el devine adesea orb, devine surd, încetează să vadă și să

audă, iar predarea unui sentiment aparte de autoconservare merge în ținuturile joase ale materialismului și pozitivismului.

În același timp, se amintește involuntar de scena grandioasă a „spiritului pământului” din Faust. „Duhul pământului” – Faust supramundan și limitat uman nu-l poate suporta.

Geist: Wer ruft mir?

Faust (abgewendet): Schreckliches Gesicht!

Geist: Du hast mich mâchtig angezogen An meiner Sphâre lang gezogen Und nun –

Faust: Eh! Ich ertrag dich nimic.

„Bist du es, der von meinem Hauch umwit-

tert

În allen Lebenstiefen zittert,

Ein furchstsam weggekrümmter Wurm;

Faust: der du die weite Welt umsshweifst,

Geschaftiger Geist, wie nah fühl ich mich dir! Geist: Dugleichst dem Geist, den du begreifst,

Nimic lume! (Verschwindet)

Dar nu numai Faust nu a putut îndura înțelepciunea supraomenească, dar Goethe însuși s-a împiedicat de ea, iar în Faust, ca într-o poezie, nu a putut rezista propriei tensiuni și a fost distrus. Goethe nu a avut nici curajul, nici puterea de a privi în întunericul de altă lume care îl învăluia pe eroul care pleca pentru eternitate. În schimb, i-a cântat gloria umanistă

un cuvânt pe baza unui tregerism cultural banal, pur german, de altfel, ridiculizat în prima scenă a actului 4 din Peer Gynt al lui Ibsen. Întreaga concluzie a celei de-a doua părți este condiționat artificial, iar „corul mistic” este, în esență, cântat ca o „justificare” pentru păcate și indecență. „Faust” – în esență, nu are nevoie deloc de coruri mistice și justificări – este „un arbitru pentru el însuși”, iar activitatea sa vizează distrugerea oricărei nevoi de justificare. Astăzi această activitate, sub forma „americanismului” și „Planului cincinal”, a trecut în cultura colectivistă a comunismului. Da, iar Faust însuși la sfârșitul celei de-a doua părți nu este altceva decât autorul planului cincinal cu toată cruzimea, teomahismul și vărsarea de sânge; dar aici nu mai este sângele și lacrimile unui copil nevinovat care se revarsă în adâncul temeliei unei clădiri satanice.

Aici este ridicată pe locul blestemat al arderii templului părinților și a adăposturilor lor liniștite. Construcția lui „Faust” este în mod necesar legată de incendierea locuințelor lui Filemon și Baucis și cu uciderea lor și cu distrugerea bisericii lor. Curios este însă că în partea a doua, în observația cancelarului, se aude raționamente obscurantiste ortodoxe, care duc la materialism și ateism — de la celălalt capăt.

„Natura, spiritul - ei nu cunosc astfel de discursuri,

creștini; pentru aceasta îi ard pe cei fără Dumnezeu; un astfel de discurs este dăunător. Natura este păcat, dar spiritul este Satana. Ei prețuiesc în noi îndoielile Preaiubitului, forțele urmașilor iadului.

/ Nu, nu e așa aici. Doar două tipuri de oameni

Suveranul are în imperiul său .;

Cel al altarelor lui Dumnezeu slujitorii sfinților

Și cavalerii.

Dar și Faust însuși este bun, distrugând locuințele lui Filemon și Baucis. Faust este un ateu și un ucigaș, care îl are pe diavolul însuși să facă comisioane în lucrurile odioase pe care le face. Cât de caracteristică este ura pentru clopoței și tei, pentru această frumusețe liniștită, naivă și inofensivă

Primul lucru pe care l-aș face este să-i scot pe bătrâni! Am nevoie de locul lor.

Puterea mea asupra lumii întregi este stricată de acea grămadă de tei de străini.

Totul aici este plin de cele mai strălucitoare perspective și profeții despre vremea noastră, despre faptele sale de prădare și pofta ei oarbă de putere.

În fața noastră se află tragedia transformării titanului fierbinte din prima parte într-un boier și într-un ucigaș al celui de-al doilea. Trebuie remarcat că eșecul lui Faust nu este deloc eșecul artistic al întregii opere; dimpotrivă, geniul naiv al lui Goethe, pe lângă orice tendințe, precum și în Mireasa corintiană, a profețit întregul adevăr teribil despre eroul lui poemul. Se poate vorbi mai degrabă de căderea lui Goethe însuși, în măsura în care este solidar cu Faust. Poezia în sine este un monument al marii veridicități și al celei mai strălucite puteri de exprimare, care o pune la egalitate cu poemul lui Homer și Divina Comedie a lui Dante. Acesta este ceea ce îl face pe Goethe mare printre cei mai mari.

V. N. Ilyin.

cărți noi

Jacques Maritain. Le songe de Descartes. Paris 1932.

În istoria vieții spirituale moderne a Europei, Descartes, conform convingerii profunde a lui J. Maritain, este „un mare păcat francez.” O astfel de abordare a lui Descartes poate provoca obiecții legitime, dar în esență înseamnă o mai vie și mai vie. atitudine intensă față de marele gânditor francez, decât „dispasiunea” istorică, care se întâlnește atât de des printre istoricii filozofiei. Pentru Maritain, Descartes și cartezianismul sunt încă un dușman neînvins, un „păcat” nerăscumpărat – și de aici atenția sa pasionată pentru tot ce a scris Descartes, analiză gânditoare, tensiune constantă. Această atitudine vie și pasională față de un gânditor care s-a stins de mult se îmbină la Marten nu numai cu o excelentă cunoaștere a lui Descartes și o vastă literatură despre el, ci și cu o reală obiectivitate, dimpotrivă, cu toată forța vrăjmașiei față de el. Descartes, el caută locurile cele mai adânci unde l-ar putea „răni” mai grav și mai grav. Cartea este scrisă frumos, într-un limbaj viu, viu, gândul se dezvoltă ascuțit și subtil. Mi-au plăcut mai ales acele părți ale cărții lui Maritain, care sunt consacrate studiului dovezilor existenței lui Dumnezeu la Descartes. Foarte mult aici este aproape de noi, rușii - lupta împotriva raționalismului și idealismului este tipică și pentru noi. Un singur lucru obositor la Maritain – ca de fapt în toate scrierile sale – este referirea constantă la Toma d'Aquino, ca singurul şi incomparabil filosof... Într-adevăr, neotomismul este prea „pupil”, uneori începi să crezi că el nu are aripi ale lui. Pentru cauza neotomismului, s-ar fi făcut mai mult dacă nu ar fi fost diversele – uneori chiar banale – gânduri ale marelui gânditor al Evului Mediu care nu au fost amintite peste tot și fără motiv.

La finalul cărții, Maritain se adresează filozofilor ruși, cerându-le să aibă în vedere că filosofia franceză nu se limitează la cartezianism. Aici Maritain exprimă ideea că analiza cartezianismului este „modul cel mai convenabil de a pregăti reconcilierea minților în adevăr, în special înțelegerea reciprocă a Estului și a Vestului”. Această opinie este exprimată pe scurt, dar cu mare convingere.Între timp, ceva cu totul diferit ne desparte de „concepția catolică despre lume”: nu în afară, ci în interiorul tomismului, există o divergență fundamentală între noi. Prin urmare, este greu de gândit că o „împăcare a minților în adevăr” se poate manifesta în critica lui Descartes.

V. V. Zenakovsky.

„Facing a World Crisis” (Raportul Comitetului Mondial al YMCA Genève. 1932 r.).

Raportul recent publicat al Comitetului Mondial YMCA, întocmit pentru Conferința Mondială YMCA de la Cleveland în 1931, ca și rapoartele anterioare, este extrem de interesant și acoperă pe deplin o serie dintre cele mai importante și responsabile probleme ale timpului nostru. Pe lângă o trecere în revistă detaliată a activităților YMCA în diverse direcții, găsim aici o remarcabilă caracterizare a aspirațiilor și stărilor de spirit din tineretul modern din întreaga lume. Această caracterizare a fost întocmită pe baza unui rezumat al unei cantități uriașe de material trimis comitetului mondial din întreaga lume - iar în ceea ce privește documentația sa, bogăția și acuratețea materialelor, este de o valoare absolut excepțională. Nu mai puțin interesantă este o scurtă, dar clar descriere scrisă a diferitelor curente spirituale ale timpului nostru.

Această carte ridică multe întrebări arzătoare și serioase. Mai presus de toate, marele ei capitol, care este dedicat tinereții, face să se gândească: totul aici este ascuțit, aproape înfiorător, totul este responsabil. În primul rând, trebuie remarcat că tineretul timpului nostru este atras, ca niciodată, în viața politică – cu toate acele pasiuni și extreme de care este saturată politica vremii noastre. Viața însăși îi atrage pe tineri în sfera politicii - aici este la lucru acuitatea momentului, dezintegrarea fostei psihologii culturale, nu numai în rândul tinerilor; dar și la adulți, o emoție nervoasă generală, o anumită nevoie generală de contact direct cu realitatea (care, desigur, vine cel mai ușor în politică). Trebuie remarcat în special faptul că peste tot partidele politice încearcă hotărât să tragă

Lodezh pentru ei înșiși, creează grupări politice în rândul tinerilor. Raportul remarcă pe bună dreptate acea trăsătură fatală a educației în sine în vremea noastră, care îi smulge pe tineri de mediul în care trăiesc, captivându-i cu ceea ce este mai înalt decât acest mediu. Aceasta nu este puterea unui ideal care se ridică deasupra imaginilor obișnuite, nu eroice, care pot aprinde sufletul cu inspirație, - acestea sunt acele forme de viață care, cu strălucirea și confortul lor exterior, fascinează sufletul, în locul celor dintâi. idealismul, care se regăsește relativ des în rândul tinerilor, în locul fostelor solicitări religioase ies în prim plan alte mișcări ale sufletului, alte forțe ale acestuia. Cel mai mult, tinerii sunt captivați de cele două pasiuni principale ale zilelor noastre - naționalismul și comunismul. Puterea comunismului asupra minții tinerilor este descrisă foarte clar și puternic în carte - și aceste pagini provoacă multă gândire în special. S-ar putea spune că există un fapt general de devastare spirituală în rândul tinerilor - și această devastare determină puterea ideilor utopice în tinereţe .

În caracterizarea curentelor spirituale din ultimii ani, în carte există și o mulțime de lucruri interesante – mai ales când vine vorba de „ascuțirea confesionalismului”. Tot acest capitol este citit cu un interes neclintit.

Bogăția și prospețimea materialului dat în carte îi conferă dreptul în atenția tuturor celor care doresc să se familiarizeze cu ceea ce trăiește tineretul de astăzi.

V. V. Zenkovsky.

BISERICA RUSĂ ȘI ORTODOXIA UNIVERSULUI. (Prof. Stratonov. „Necazurile Bisericii Ruse” 1921-31; prof. Trinity „Reconstrucție sau schismă”, 1931, YMCA Press; prof. Kartashev „În drumul către Sinodul Ecumenic”, 1932, YMCA Press).

Literatura ecleziastică străină din prima jumătate a anului 1932 a fost îmbogățită cu trei cărți consacrate problemei vieții canonice a Bisericii Ruse.

Prof. Troitsky, Kartashev și Stratonov au abordat această problemă deosebit de importantă și dificilă din unghiuri diferite, dar fiecare dintre ei, în strădania lor pentru o soluție creativă a problemelor canonice complexe, și-a dezvăluit cu o forță deosebită semnificația și semnificația lor excepțională în viața bisericească modernă.

Cartea Prof. Stratonov - „Necazurile Bisericii Ruse

1921-1931 ”(Berlin. 1932. Parabola, p. 204) este în principal o istorie a diviziunilor bisericești post-revoluționare atât în Rusia, cât și în străinătate. Prof. Stratonov își începe prezentarea cu o indicație a nepregătirii totale a Bisericii Ruse pentru existența independentă. Reforma petrină a denaturat structura canonică a Bisericii Ruse dincolo de recunoaștere. Episcopii au fost deposedați de independența lor, preoția albă a fost transformată într-o castă specială, laicii au fost îndepărtați de orice participare responsabilă la viața bisericească, autoritatea morală a Bisericii a fost înlocuită cu puterea de constrângere a Sinodului. Revoluția a dovedit însă vitalitatea excepțională a Bisericii Ruse, care și-a păstrat unitatea, în ciuda persecuțiilor externe și a lipsei totale de obișnuință în cercurile largi a clerului și a laicilor ei într-o atitudine responsabilă față de administrarea sa. Prof. Stratonov, personal fiind un susținător fervent al Met. Serghie, constată că supunerea față de el este singura poziție corectă a bisericii pentru fiecare cleric și laic și pe aceste căi vede încetarea tuturor diviziunilor moderne.

Prof. Troitsky („Disengagement or Schism” Paris 1932 YMCA Press, p. 148) ridică în cartea sa problema esenței administrării Bisericii. El ajunge la concluzia că Eparhia, adică. partea poporului bisericesc, condusă de Episcopul lor, este celula de bază a organismului bisericesc. Unirea mai multor astfel de eparhii sub autoritatea Mitropolitului este, la rândul său, un minim suficient pentru viața normală a oricărei părți a corpului ecleziastic. Potrivit acestei poziții de bază, prof. Troitsky și intenționează să pună capăt schismei ruse în străinătate. El propune crearea a 4 districte metropolitane, formate din mici eparhii din America, Orientul Îndepărtat, Europa de Vest și Balcani. Prof. Troitsky neagă în egală măsură oportunitatea și

legitimitatea lui Metr. Serghie, Mitropolitul Antonie și Patriarhul Constantinopolului să conducă întregul ansamblu de parohii rusești din străinătate.

Cea mai recentă carte a Prof. Kartashev: „Pe drumul către Sinodul Ecumenic” (YMCA Press 1932, p. 140) se ocupă în primul rând de relația Bisericii Ruse cu Bisericile Ortodoxe Răsăritene, în special în legătură cu proiectul convocării unui Sinod Ecumenic în viitorul apropiat. . Prof. Kartashev, salutând renașterea conștiinței de sine a Bisericii în Orient, subliniază, totuși, că Sinodul Ecumenic este doar o expresie a vieții catolice a Bisericii. În prezent, conștiința catolicității abia începe să se trezească la unii

Bisericile Ortodoxe și, până când nu va fi o realitate adevărată, a conta pe implementarea Sinodului Ecumenic ar însemna a revendica un miracol. Mai ales în lipsa unor reprezentanți adevărați ai Bisericii Ruse, este greu de așteptat ca Sinodul să fie purtătorul de cuvânt al vocii întregii ortodoxii.

Acesta este, în cea mai scurtă schiță, conținutul acestor trei cărți. Autorii lor nu sunt adesea de acord între ei în concluziile lor; dar aceste diferențe nu interferează cu unitatea de bază a abordării lor față de sarcinile Ortodoxiei moderne și merită o atenție profundă din partea membrilor Bisericii Ruse.

Problema aspectului canonic al vieții Bisericii rămâne până astăzi cea mai puțin înțeleasă de societatea bisericească rusă. Deși schismele din străinătate au arătat posibilitatea practică de stabilire a sistemului canonic al Bisericii, ele au relevat și nepregătirea completă a emigrației ruse pentru o soluționare corectă a acestei probleme. Până acum, părerea este răspândită chiar și în rândul oamenilor profund bisericești că tot ceea ce ține de canoanele și administrarea Bisericii ar trebui să privească exclusiv ierarhia și numai ea este de vină pentru toate tulburările moderne. În realitate, viața însăși a pus în fața membrilor Bisericii Ruse o nouă sarcină enormă - să vadă Biserica ca o unificare ecumenica a omenirii, incomparabil mai semnificativă și mai puternică decât toate formațiunile de stat temporare. Desigur, cu o asemenea atitudine față de Biserică, problema conducerii acesteia și a relației dintre membrii ei capătă o importanță capitală.Biserica poate exercita o influență puternică asupra vieții omenirii și poate proteja din punct de vedere spiritual și material membrii săi numai cu condiția de a o ordine canonică corectă a întregii vieţi. Și acest lucru este subliniat în unanimitate de toți cei trei autori menționați mai sus. Viitorul Bisericii și al Rusiei depinde în mare măsură de capacitatea poporului rus de a se realiza din nou ca membri vii și responsabili ai Bisericii Ortodoxe Universale.

Oricine s-a gândit la aceste întrebări nu poate trece pe lângă gândurile și sentimentele exprimate în cărțile menționate mai sus și aș dori să cred că ele vor servi ca o introducere în discuții și studii ulterioare ale problemei construcției vieții Bisericii Ortodoxe. în general şi viaţa rusă în special.

N. Zernov.

9. VI. 32.

Oxford.

75

Imp. de Navarre; 5, nie dee Gobelms, Paris (XXIIe)

Aplicație

LINIA GENERALĂ A FILOZOFIEI SOVIETICĂ ȘI A ATEISMULUI MILITAR

eu.

În ultimul timp am fost nevoit să citesc multă literatură filosofică și antireligioasă sovietică și, mai mult, ultimul cuvânt al creativității comuniste sovietice în 31 de ani (1). Lectura nu este foarte plăcută, dar interesantă și instructivă. În Rusia sovietică se dezvoltă acum o viziune filozofică holistică, care este marxismul-leninismul, îmbogățit de experiența revoluțiilor din perioada constructivă. Experiența revoluției este sursa cunoștințelor filozofice. Acum există o mie de membri de partid în Rusia

♦) Din literatura pe care a trebuit să o folosesc, voi evidenția următoarele: Jurnalul lunar „Ateismul militant” pentru 1931, acesta este considerat o revistă filozofică și științifică, dă recenzii sensibile ale diverselor curente din Occident; „Materialismul istoric”. Echipa de autori a Institutului Profesorii Roșii de Filosofie, editată de Ralievici în 1931. Această carte poate fi considerată principala, enciclopedia marxism-leninismului; „Pentru o întoarcere pe frontul filozofic” 1931; „Anti-religios” Jurnal științific - metodic lunar pentru 1931; „Colectare de programe și metodă de dezvoltare pentru recalificarea activiștilor antireligioși” 1931; Lenin „Despre religie”; E. Yaroslavsky. „Pe frontul antireligios” 1924; Khudyakov. „Lupta de clasă și religie”. Din păcate, nu am avut ocazia să fac cunoștință cu revista „Sub steagul marxismului”, care reprezintă nu linia generală, ci grupul lui Deborin. Articolul meu presupune, desigur, o cunoaștere a marxismului clasic, precum și a cărților lui Plehanov, Bogdanov, Buharin și alții respinse acum. Nu mă refer la această literatură. Multă vreme, cartea lui Buharin Teoria materialismului istoric a fost considerat principalul manual. Acum această carte este recunoscută ca eretică, dăunătoare, fundamentând abaterea de dreapta, kulak în partidul comunist.

se ocupă de filozofie. Munca filozofică este unul dintre sectoarele construcției socialiste sovietice. Filosofiei, dezvoltării unei perspective întregi asupra lumii i se acordă o mare importanță. Timp de câțiva ani a avut loc un seminar privind studiul logicii lui Hegel. Acest lucru ar fi greu de aranjat în exil. Timp de cinci ani a continuat discuția filozofică, în urma căreia ar trebui să se elaboreze o linie generală în filosofie. Cele mai mici abateri din Partidul Comunist se datorează erorilor de filozofie (abaterea la dreapta a lui Buharin, abaterea la stânga a lui Troţki). Tinerii filozofi sovietici protestează puternic împotriva reducerii filozofiei la științele naturii. Aceasta este recunoscută ca una dintre abaterile eretice. Sclavia gândirii este uimitoare și fără precedent. Dar este o sclavie liber acceptată, o sclavie care a fost iubită. Tinerii sunt sincer pasionați de idee. Aceștia sunt toți oameni credincioși care nu știu nicio îndoială. Un astfel de dogmatism, o absență atât de completă a scepticismului ar trebui să surprindă oamenii din Occident. Creștinii nu cunosc o astfel de credință senină, asta se datorează probabil semnificației pe care libertatea spiritului o are pentru creștini. Tinerii filosofici sovietici sunt mai înarmați decât cred, au cunoștințe, deși foarte unilateral, mediu, nivelul de masă este destul de ridicat. Acești tineri care filosofează sunt complet înarmați pentru a-și apăra credința, viziunea asupra lumii, pentru a-și ataca dușmanii. Au școală. Prin aceasta, ei seamănă cu catolicii. Dar nu există vârfuri, talente remarcabile, nici individualitate, gândirea este complet impersonală. Îmi vin în minte cuvintele lui Dostoievski: „Vom stinge orice geniu în copilărie”. Se desfășoară munca filozofică a unui colectiv impersonal, elaborând o linie generală, subordonată directivelor de sus - un plan cincinal în sectorul filosofic. În implementarea acestui plan, teoria filozofică trebuie să fie strâns legată de practică, de construcția economică a socialismului. În esență, filosofia sovietică nu este filozofie. Filosofia presupune libertate de gândire, este în esență problematică, în ea adevărul se dezvăluie ca urmare a procesului de cunoaștere. Filosofia sovietică este teologie, presupune revelația, Sfânta Scriptură, autoritatea bisericii, învățătorii bisericii, presupune existența ortodoxiei și ereziei. Marxismul-leninismul s-a transformat într-un fel de scolastică, în care apărarea ortodoxiei, adică a adevărului etern și integral, și deosebirea lui de erezie, ajunge la mari rafinamente, greu de înțeles pentru cei din afară. Stabilirea liniei generale a marxism-leninismului este singurul scop al gândirii. În Rusia sovietică, discuția filozofică nu este o căutare liberă a adevărului, nu este o ciocnire în dialogul diferitelor puncte de vedere pentru a dezvălui adevărul, este

denunţarea ereziilor şi excomunicarea pentru erezii. Fiecare participant la această lucrare trăiește în frică, pentru că nu știe ce va deveni erezie mâine. Majoritatea vechilor marxişti au fost excomunicaţi pentru diverse erezii – Plehanov, Bogdanov, Lunacharski, Deborin, Buharin, Troţki, Riazanov, printre marxiştii occidentali Kautsky şi Kunov. Linia ortodoxă este aceasta - Marx, Engels, Lenin și Stalin. Ești pierdut dacă incluzi în această linie a tradiției marxiste pe marxişti vechi și autoritari precum Plehanov sau Kautsky, care s-au

dovedit a fi trădători sociali. Este absolut necesar să-l privim pe Lenin ca pe un mare filozof care a avansat marxismul mai mult. Directivele de partid stau la baza filosofării. Munca filozofică se desfăşoară într-o atmosferă de frică constantă de a cădea în erezie şi disponibilitatea de a renunța la punctul de vedere dacă nu coincide cu „linia generală”. Dreptul la gândire critică individuală este complet negat. Numai critica colectivă este posibilă. În esență, structura mentală cu care avem de-a face aici este conservatoare, dezvăluie o disponibilitate de a se supune întotdeauna autorității şi îndrumării de sus, neagă inițiativa creativă şi libertatea de gândire şi recunoaşte imuabilitatea fundamentelor viziunii asupra lumii. Adevărul marxismului nu este atât de mult fundamentat, cât cei care se abat de la acest adevăr dogmatic sunt excomunicați. Nimănui nu-i trece niciodată prin cap, desigur, că se poate face din marxism sau leninismul însuşi subiect de discuție şi cercetare, că poate deveni o problemă. Aceasta se numeşte „revizuire” şi este aspru pedepsită. Unul dintre participanții la discuția filozofică, care a scris o carte despre originea religiei, a fost atacat pentru că nu a spus nimic despre părerile lui Lenin despre totemism şi magie. El exclamă disperat că Lenin nu are nici măcar un rând despre totemism şi magie şi, prin urmare, nu ştie ce să spună. Vina este pusă atunci când textul cărții menționează numele oamenilor de ştiință burghezi şi în notele lui Marx şi Engels. Condamnat de erezia mecanismului, spune că nu-şi poate schimba părerile într-o singură zi, cere să i se acorde timp să se răzgândească, dar că, ca om cinstit, s-a îndepărtat de la muncă peste tot.

Argumentarea în dispute se reduce la referiri la St. scris — aşa a spus Lenin, aşa este scris de Marx. Între timp, aşa cum a spus însăşi Lenin: - Nu ne propunem să luăm orbeşte totul pe credință. Fiecare ar trebui să aibă capul pe umeri. Totul trebuie gândit temeinic, totul trebuie verificat temeinic de unul singur.” Dar Lenin însuşi încă gândea individual, nu gândea încă în colectivul pe care îl crease. Aceste cuvinte ale lui Lenin nu au prins rădăcini, dar pentru asta o parte semnificativă a Rusiei a prins rădăcină grosolănia lui Lenin, care a fost folosită

o gafă a unor astfel de expresii: „Materialismul dialectic îl trimite pe ticălosul idealist care îl apără pe Dumnezeu în groapa de gunoi”. Lenin a citit intens Logica lui Hegel, pe care o venera foarte mult, şi a scris note marginale, care au fost publicate ca un manual filozofic. Când Hegel apără ideea lui Dumnezeu, Lenin scrie: „Este păcat de Dumnezeu, ticălos idealist”. Aproape toată literatura de propagandă antireligioasă este scrisă în această limbă. În practică, gândirea autoritară, colectivă duce la investigare, spionaj, denunț. Filosofia a devenit stat, gândirea a devenit administrativă. Directivele vin de la Lenin nu numai pentru filozofie, ci şi pentru fizică. Liderul strălucit al proletariatului trebuie să fie şi un teoretician strălucit. Orice gândire de la început până la sfârşit este calificare şi evaluare, precum ortodoxiile sau ereziile. Prin urmare, nu are loc o dezvoltare liberă a gândirii. „Revizuirea” marxismului pare a fi „modernismul”, pe care marxisti-leniniştii îl urăsc mai mult decât catolicii-tomiştii

modernismul catolic. Cel mai remarcabil dintre toate, Stalin, care nu este deloc un geniu și nu înțelege nimic în filozofie, dă directive și pe frontul filozofic. Așa are loc munca planificată în filozofie, care neagă individualismul gândirii. Prin urmare, ei cer constant respingerea opiniilor personale și a lucrărilor în care se găsesc orice abateri. La o întâlnire a Academiei Comuniste, care amintește de un interogatoriu la GPU, Yaroslavsky îl supune pe Deborin unei adevărate torturi. Deborin este un elev al lui Plehanov și un fost menșevic. În trecutul îndepărtat, el a scris articole care puteau fi interpretate ca fiind nefavorabile pentru Lenin și pentru bolșevism. Nefericitul Deborin și-a recunoscut greșelile. Dar acest lucru nu este suficient, ei cer de la el să-și brandizeze opiniile anterioare, să se supună autocriticii crude și autoflagelării. Deborin a încercat să se justifice, spunând că ceea ce a scris în 1906-1907 nu se referă la Lenin, ci la Bogdanov, dar se simte că atârnă peste abis. Gândirea filozofică creatoare nu poate proceda sub teama de excomunicare pentru erezie, denunț, alungare din partid. Rezultatul este marcarea timpului, repetarea nesfârșită a aceluiași lucru, monotonia, concizia întregii filozofii sovietice, bătăi de cap, acuzații și denunțuri reciproce, inevitabilitatea minciunii ca principiu. Se dezvoltă un tip scăzut de gândire, deși poate atinge un grad ridicat de dezvoltare. Geniul și talentul nu se pot arăta într-o asemenea atmosferă. Nu fără amărăciune, trebuie să spunem că toate acestea sunt o caricatură teribilă a creștinismului. Creștinismul a fost primul din istorie care a dat un exemplu de evaluare a fiecărui gând din punctul de vedere al ortodoxiei și ereziei, adică gândirea colectivă.

Catolicitatea autentică nu este un colectiv, dar în istoria creștinismului un colectiv ostil individului a înlocuit adesea catolicitatea.

Cea mai originală și în forța sa în viziunea marxist-leninistă asupra lumii este ideea unei legături inseparabile între teorie și practică. Păcatul principal este decalajul dintre filozofie și politică, contemplarea teoretică și practica construirii vieții. Gândirea pur teoretică este astfel recunoscută ca burgheză. Cunoașterea se naște din procesul de muncă. O teorie abstractă este produsul unui decalaj, a unui abis între munca mentală și cea fizică. Această prăpastie trebuie acoperită. Aici marxismul este legat formal de ideea centrală a lui H. θ. Feodorov, care a recunoscut drept cel mai mare rău diferența dintre rațiunea teoretică și cea practică, formarea unei caste de oameni de știință și a cerut cunoașterea unei lumi proactive, în schimbare și în îmbunătățire, adică o „cauză comună”. Cred că această idee este foarte rusă și, până la urmă, foarte creștină. În marxism-leninism este distorsionat, i se dă un caracter materialist. Și în aceasta, ca în multe alte lucruri, comunismul este o caricatură a adevărului. Cunoașterea naturii se realizează în practica industrială, adică cunoașterea este în întregime supusă procesului economic, ca singura ființă adevărată. Filosofia trebuie să fie conducătorul acțiunii revoluționare și organizatorul luptei politice. Așa a spus Lenin. Întrebarea adevărului este o întrebare practică, practică. Prin urmare, se ajunge la concluzia că știința și filosofia trebuie să fie de partid

și nu poate exista altele. Obiectivismul științific este imposibil. Pretenția la obiectivismul științific este deja un indiciu al tendinței burgheze. Vom vedea mai târziu ce dificultăți creează aceasta în stabilirea criteriului adevărului. Marxistii-leniniștii sunt forțați să ignore filosofia reală, înaltă, pur și simplu le eludează, doar o formă vulgarizată de filosofie este fezabilă pentru critica lor. Acest lucru este determinat de viziunea lor falsă asupra „practicii”, adică în cele din urmă, a vieții, a ființei, care distorsionează ierarhia valorilor. Căci totul depinde în cele din urmă de stabilirea valorilor. Știința de clasă este o absurditate epistemologică și logică. Dar, fără îndoială, perversiunile de clasă ale științei sunt posibile și există. Nu există adevăr de clasă, dar există o minciună de clasă. Există un sâmbure de adevăr aici (nu adevăr de clasă, ci pur și simplu adevăr) în denunțurile marxiste. Dar marxistii-leniniștii ajung la o înțelegere sectantă a științei, iar știința lor sectariană se ciocnește de știința autentică, obiectivă. De asemenea, ei trebuie să-i opună lui Lenin lui Einstein și lui Planck în fizică, ceea ce produce râs.

impresie creativă. Dar ceea ce este izbitor este importanța acordată viziunii filozofice asupra lumii. Politica depinde de viziunea filozofică asupra lumii. Sarcina este de a investiga modul în care abaterea lui Troțki este determinată de filosofia sa eronată. În același timp, Troțki însuși nu a scris nimic despre filozofie și nu are filozofie. Se consideră deja clar că abaterea la dreapta a lui Buharin, care este recunoscut drept ideologul kulakilor, este determinată de materialismul său mecanicist. Mecanismul duce întotdeauna la o abatere corectă. Aici materialismul marxiştilor-leninişti este clar învăluit în idealism, iar conştiinţa determină fiinţa pentru ei. Este greu de presupus că Buharin are interese kulak sau că Troțki are interese capitaliste. Abaterile lor se nasc fără îndoială dintr-o conștiință falsă. Vom vedea că materialismul comuniștilor ruși se transformă adesea în idealism.

Dar, fundamental, ideea filozofiei de clasă a marxist-leniniştilor este negarea existenţei naturii umane universale, a logicii umane universale şi a eticii umane universale, negarea umanismului, care s-a bazat pe comunitatea fundamentelor naturii umane. , asupra universalității lor. Prin urmare, nu este posibilă nicio dispută cu marxişti-leninişti. Cel ceartă, doar pentru că obiectează, este atribuit cercului unei conștiințe de clasă diferite. Conștiința de clasă a proletariatului presupune o inițiere într-un secret, invizibil și de neînțeles din afară. Adevărul de clasă este adevărul unei secte, este dezvăluit celor care au intrat în cerc. Raționamentul general uman nu are importanță. Nici măcar faptele nu contează, căci faptele depind de conștiință. Conștiința proletară, cu filozofia și știința ei, cu morala și politica ei, vrea o ruptură absolută cu trecutul, cu trecutul uman comun, vrea crearea unei lumi noi și a unui om nou. Adevărul a fost revelat acestei conștiințe pentru prima dată și, mai mult, a fost dezvăluit absolut și definitiv. Asemenea lui Hegel, pentru care adevărul se găsește în cele din urmă în sistemul său și spiritul este în sfârșit conștient de sine, și marxismul consideră că adevărul a fost găsit în sfârșit și că, în esență, dezvoltarea sa încheiat. Nu mai poate exista nicio dispută cu

privire la principiile fundamentale. Aceasta duce la raționalizarea finală, la negarea secretelor.Ura de secrete, lupta împotriva secretelor este patosul motrice al marxism-leninismului. Misterul este rezultatul anarhiei producției, este determinat de rolul întâmplării.Când citiți cu atenție literatura filosofică și antireligioasă sovietică modernă, aveți un sentiment aprins că pentru prima dată în istoria lumii, o sectă atee a pus mâna pe întinderi vaste și asupra unor mase vaste. fi

filosofia acestei secte este subordonată unui scop religios. Propaganda antireligioasă este sufletul acestei filozofii. Această judecată a comunismului ca sectă atee trebuie separată de judecata aspectului pur economic al comunismului. Într-o sectă religios-socială poate exista o parte din adevăr și adevăr, dar distorsionată și pervertită. Această distorsiune și perversie este rezultatul obsesiei pentru o singură valoare, abstractizată de toate celelalte valori și transformată în absolut, adică legată de absolutizarea relativului.

Două atitudini sunt posibile pentru un bărbat, două atitudini complet diferite. Și totul se schimbă din aceste atitudini și poziții diferite. Omul poate sta în fața lui Dumnezeu și în fața misterului ființei, a misterului existenței. Apoi are o conștiință pură, o conștiință pură, apoi i se dă o revelație, apoi i se dă intuiție, apoi există creativitate autentică, originală, apoi străpunge sursa primară. Și o persoană poate sta în fața altora, în fața societății. Atunci conștiința lui, conștiința lui nu poate fi pură. Atunci adevărul revelației este distorsionat, apoi religia însăși devine un fapt social, apoi lumina care strălucește în intuiție se stinge, apoi focul creativității se răcește, apoi minciunile vin în sine, recunoscute ca utile social și chiar necesare. Atunci o persoană este determinată de rutina socială, fie că este un conservator sau un revoluționar. Atunci o persoană nu trece la sursa originală. Atunci glasul lui Dumnezeu se aude doar în refracția realității sociale. Aceasta nu înseamnă că o persoană nu este chemată la viață în societate și nu ar trebui să facă acte sociale. Dar aceasta înseamnă că spiritul, îndreptat către sursa primară a ființei, trebuie să-și determine relația cu societatea, iar nu societatea să determine spiritul. Și așa trebuie spus că un marxist-leninist nu stă niciodată în fața lui Dumnezeu și a misterului ființei, el stă întotdeauna în fața altora și în fața societății, în fața Comitetului Central al Partidului Comunist. Și de aceea nu cunoaște revelații, nu are intuiții. Conștiința și conștiința lui sunt în întregime determinate de existența socială, adică. alţii.Gândirea lui nu cunoaşte iraţionalul, nici măcar nu poate pune problema iraţionalului. . Această situație excepțională în fața altora, în fața societății, această aversiune față de sursa originară dă naștere șarlatanismului, subiectiv adesea șarlatanism sincer și onest, mai mult sau mai puțin caracteristic tuturor partidelor, direcțiilor, școlilor, sectelor. Aceasta este o problemă psihologică interesantă. În viziunea asupra lumii a marxiştilor-leninişti, acest şarlatanism sincer şi chiar abnegativ îşi atinge limita.

perfecțiunea sa de formă, se transformă într-o datorie sacră. Doar a sta în fața lui Dumnezeu și în fața misterului ființei dă libertate.

II

O echipă de tineri filosofi roșii dezvoltă o linie generală a filozofiei marxist-leniniste. Această linie generală este materialismul dialectic real, autentic, tocmai dialectic, și nu orice alt tip de materialism. El se afirmă în lupta împotriva a două abateri – materialismul mecanicist (Buharin și naturaliștii, Timiryazev și alții) și idealismul dialectic (Deborin și studenții săi, Karev și alții). Reprezentanții liniei generale folosesc instrucțiunile lui Stalin despre lupta pe frontul filozofic. Stalin a fost cel care a decis că filosofia lui Deborin nu este altceva decât idealismul menșevic. Linia generală trebuie să ghicească și să înțeleagă filosofia colectivului, trebuie să fie complet liberă de toate opiniile și abaterile individuale, însuși Partidul Comunist gândește în ea, proletariatul însuși, ajuns la conștiință. Totuși, principalul pericol este recunoscut ca fiind materialismul mecanicist, asociat cu abaterea la dreapta în partidul comunist și cu ideologia kulakilor. Acest tip de materialism este recunoscut ca străin marxismului și catalogat drept vulgar. Este recunoscut ca o piedică în propaganda antireligioasă, deoarece nu îi poate satisface pe cei care se îndepărtează de religie. Mecanismul este acuzat că aruncă o privire falsă asupra materiei, că înjosește materia, că o privează de viața interioară și de mișcare. Mecanismul vede sursa mișcării în șocurile din exterior și este înclinat să explice totul prin influența mediului extern. Acest tip de materialism nu este deloc relevant. În sociologie, ea duce la recunoașterea semnificației decisive pentru „forțele de producție”, adică economia abstrasă de oamenii vii, și la diminuarea activității „relațiilor de producție”, adică a claselor și a luptei lor. Mecanismul, atunci când este aplicat proceselor sociale, duce la ceea ce se numește „gravitație” în terminologia sovietică. Gravitatea înseamnă că totul se întâmplă de la sine, ca rezultat al unui proces economic obiectiv, fără o luptă activă de clasă. Cu o interpretare consecventă deterministă a marxismului, cu teoria gravitației, este imposibilă și dictatura absurdă a proletariatului, dictatura partidului comunist. Iar filosofia actualistă sovietică , în primul rând, vrea să justifice această dictatură, posibilitatea ei într-o țară agricolă, cu capitalism înapoiat, cu puține.

proletariat leneș, cu o predominanță covârșitoare a țărănimii. Prin urmare, întrebarea a ceea ce este mai decisiv - „forțele de producție” sau „relațiile de producție”, mecanica procesului obiectiv de producție și economic sau dialectica luptei active a claselor care nu cunosc limite pentru voința lor revoluționară, capătă un caracter central. semnificație filosofică. Aceasta se transformă într-o întrebare despre o înțelegere mecanic pasivă sau dialectic activă a materiei, adică sursa primară a ființei. Aceeași întrebare se pune în aplicarea

propagandei antireligioase: dacă credințele religioase vor dispărea întâmplător sau ca urmare a unei lupte active împotriva religiei. De aceea, linia generală a filozofiei sovietice este ostilă reflexologiei și îi atacă brusc pe Pavlov și Bekhterev. Reflexologia este o predare pasiva, nefavorabila actualismului. Ea tinde să explice totul printr-un reflex pasiv mediului extern. Reflexologii neagă diferența dintre om și animal și calitatea independentă a psihicului. O acuzaţie foarte curioasă de pe buzele marxiştilor-leniniştilor care continuă să se considere materialişti. Sensul rebeliunii împotriva mecanismului, împotriva reflexologiei, împotriva teoriei mediului și a autofluxului poate fi înțeles prin exemplul următor. Există o grevă a minerilor de cărbune în Anglia. Reflexologii explică apariția liniei ca un reflex al lucrătorilor la acțiunile guvernului. Eșecul grevei se explică prin legile naturii, starea mediului social. Marxistii-leniniștii exclamă la asta: voi credeți că greva a eșuat din cauza legilor naturii, dar noi credem că greva a eșuat din cauza trădării și ticăloșiei socialiștilor englezi. Explicația este pur moralistă. Acest exemplu este foarte tipic. Linia generală a filozofiei sovietice nu tolerează referirile la legile naturii, la mersul obiectiv al lucrurilor, este înclinată să explice totul prin activitatea oamenilor, a claselor sociale, a luptei revoluţionare sau contrarevoluţionare. Legile imuabile ale naturii nici nu există deloc, ele pot fi depășite și anulate prin luptă, prin activitatea socială umană. De aici ostilitatea decisivă față de tot naturalismul din sociologie. Naturalismul înseamnă întotdeauna legalizarea pasivității, negarea activității oamenilor, claselor, grupurilor sociale, partidelor. Mecanismul şi naturalismul nu pot justifica activitatea omului, socială, desigur, a omului, singura care există pentru marxişti-leninişti. Așadar, în mod obiectiv, latura științifică a marxismului, pe care oamenii de știință burghezi le place să o propună, pe care P. B. Struve a propus-o la vremea lui, este înlocuită de misticismul de clasă, misticismul activității, care nu cunoaște niciun obiectiv.

frontieră. Omul, omul social, nu este doar o continuare și o dezvoltare a lumii animale, așa cum susțin mecanicii și naturaliștii, ci ceva mult mai mult. Darwinismul în biologie este recunoscut ca fiind obligatoriu, dar darwinismul în sociologie este puternic condamnat. Această condamnare amintește puțin de N. Mihailovski.

Mecaniştii nu înţeleg calitatea. Acest lucru este subliniat constant. Doar dialecticienii înțeleg calitatea. Materialismul dialectic nu identifică deloc, ca și materialismul mecanic, mental și fizic. Iată formula dialecticienilor materialişti: „Fenomenele psihice ca latură interioară a proceselor fiziologice. Unitatea mentalului și a fizicului nu înseamnă identitatea lor. Dar acesta nu este materialism, ci paralelism psiho-fizic. Aici ne întâlnim cu slăbiciunea obișnuită a materialismului - nu este capabil să se definească și, în încercările de a se defini, de obicei alunecă în ceea ce nu mai este materialism. Și în esență nimeni nu știe ce este materialismul, cu atât mai puțin materialiștii înșiși știu. Marxisti-leniniștii se răzvrătesc împotriva materialismului vulgar al lui Büchner și Maleschott, pentru care creierul secretă gândirea ca bila hepatică.Acest tip de materialism a

fost rezultatul dominației științelor naturale populare, care a negat filozofia, semnificația ei independentă. Dar marxisti-leniniștii noștri vor să fie filosofi și să apere drepturile filozofiei împotriva mecaniciștilor și împotriva primatului absolut al științelor naturii. Unde văd ei slăbiciunea și eșecul mecanicilor? Mecaniştii neagă dialectica, ei nu privesc materia dialectic şi, prin urmare, materia lor este moartă şi pasivă, nu cunosc principalul secret al materiei - mişcarea de sine. Dialectica este o filozofie, nu o știință naturală. Și filosofia are propria sa definiție a materiei, diferită de definiția fizicii. Mecanismul neagă mișcarea de sine în natura materială, consideră natura materială eternă și neschimbătoare. Aceasta este punctul de vedere al materialiştilor francezi din secolul al XVIII-lea. Mecanismul nu vede o contradicție internă în materie și în mișcarea de sine care decurge din aceasta. De aceea nu este dialectic. Și într-adevăr Buharin nu are conceptul de dialectică. El recunoaște antagonismul fără dialectică. Dar mecanic, nu dialectic, contradicțiile interne nu pot fi rezolvate. Dialectica ar trebui să fie o adevărată filozofie a luptei, a activismului. Materialismul mecanicist este moștenirea iluminismului burghez, este înaintea dialecticii hegeliano-marxiene. Prin urmare, critica materialismului mecanicist ratează linia generală a filozofiei sovietice, nu atinge ținta.Mecanismul în sociologie este naturalismul,

biologismul, ferm condamnat. Pentru o sociologie mecanicistă (de exemplu, la Buharin) totul este determinat fie de armonia cu mediul, fie de încălcarea acestei armonii. Dar acest lucru duce la teoria urâtă a autofluxului. Este imposibil să ne gândim mecanic la apariția unei noi societăți. Este posibil doar printr-o luptă activă de clasă. Revoluțiile se fac, dar nu au loc; în ele lucrează nu numai necesitatea naturală obiectivă, ci și libertatea umană, care este luptă și activitate. Aceasta este filosofia titanismului social. Nu se încadrează deloc în cadrul determinismului naturalist. Există şi obiecţii la reducerea complexului la simplu, de care este acuzată ştiinţa burgheză. Pericolul abaterii materialismului mecanicist este altceva decât înlocuirea dialecticii cu mecanica. Știința principală, la care se reduce totul, este recunoscută ca mecanică, și nu dialectică. Aceasta înseamnă negarea mișcării de sine, adică a activității și a luptei. Pentru mecanismism, clasele se dovedesc a fi pasive în raport cu forțele de producție, adică cu obiectivismul, procesul economic natural. Evident, Buharin îi apără pe kulacii țărani pentru că se înclină în fața procesului economic obiectiv și nu crede în mișcarea de sine. De aceea, Troțki nu crede în posibilitatea comunismului într-o singură țară și vede în țărănime o clasă ostilă revoluției comunismului. Totul este foarte conectat, foarte întreg.

Masismul este și el respins hotărât. Dar lupta împotriva lui nu este considerată o sarcină deosebit de importantă, deoarece în prezent nu există susținători ai lui Mach sau Avenarius printre comuniști. La vremea lor, Bogdanov și Lunacharsky, care aparțineau fracțiunii bolșevice, au încercat să îmbine marxismul cu filosofia lui Mach și Avenarius. Bogdanov a elaborat chiar un întreg sistem filozofic de empirio-monism și a încercat să construiască o știință organizațională

universală a tectologiei. Lenin a simțit pericolul descoperirii ereziei și în cartea sa Materialism și empirio-criticism*, singura sa carte de natură filosofică, mizerabilă din punct de vedere filozofic, dar puternică din punct de vedere polemic, i-a atacat aspru pe Bogdanov și Lunacharsky, a recunoscut filozofia lui Mach și a lui Avenarius ca fiind reacționar-burghezi. şi incompatibil cu marxismul. Bogdanov a continuat să persiste în erezia sa filosofică, a scris multe cărți, și-a dezvoltat propriul sistem și, în timpul revoluției, s-a îndepărtat nobil de bolșevism. El este deja mort și ideile lui nu au nicio influență în mediul comunist. Lunacharsky, în schimb, nu a avut curajul să-l apere pe Avenarius, nu scrie nimic pe chestiuni filozofice și nu are nicio autoritate în rândul tineretului comunist filosofizant. Este puternic atacat. Machismul (aceasta include pe Avenarius) este deja condamnat pentru că

ȘI

direcția nu este materialism, dar materialismul continuă să fie un simbol sacru. Trebuie să fii materialist, chiar dacă nu ai fost materialist în ceea ce privește conținutul filozofiei tale. Dar machismul este idealism senzualist, rezolvă ființa în senzații și complexe de senzații. Lumea senzațiilor se ridică deasupra distincției dintre fizic și mental. Pentru Bogdanov totul se transformă într-o organizare a experienței. Întregul proces cosmic și social nu este altceva decât organizarea experienței la diferite niveluri. Linia generală a filozofiei sovietice trebuie să fie împotriva machismului și bogdanovismului. Acest tip de filozofie este complet străin dialecticii, nu are nicio legătură cu Hegel și este aproape de pozitivism. Marxiştii-leninişti sunt dezgustaţi de orice fel de pozitivism şi îl recunosc ca pe un produs al burgheziei. Numai dialectica este filozofia luptei și a activității. Organizarea experienței lui Bogdanov nu este, în esență, deloc o filozofie a luptei generată de contradicții. Bogdanov este un naturalist în înțelegerea sa asupra procesului social. Mach și Avenarius sunt complet străini de dinamismul filozofiei sovietice, care este deja încorporată în filosofia lui Hegel. Este interesant că Bogdanov și machiștii sunt acuzați simultan de o abatere spre idealism și o abatere către mecanism. Mecanismul de aici este rezultatul gândirii naturaliste despre fenomenele sociale. Marxistii-leniniștii nu vor spune niciodată că viața este o senzație și un complex de senzații, că ființa este o organizare a experienței sau a experienței. Vor spune că viața este o luptă, există o performanță de acte care remodelează lumea, există o construcție activă. Dar lupta și activitatea presupun realitatea obiectivă a lumii materiale, în care lupta se realizează și se înfăptuiesc acte. Filosofia sovietică este filosofia actului și a realității materiale, și nu a experienței și a experienței. Lumea plutitoare a senzațiilor și experiențelor, organizată în procesul cosmic, nu este o atmosferă propice luptei. Bogdanov s-a gândit că mai întâi este necesar să se organizeze conștiința proletară și cultura proletară, apoi să facă o revoluție comunistă și, prin urmare, nu a acceptat revoluția comunistă. El a acordat o importanță deosebită proletcultului. Acest lucru este puternic condamnat și nu poate decât să fie condamnat, pentru că contrazice ceea ce am numit titanism social.

O erezie mult mai serioasă decât mecanismul este devierea dialecticii către idealismul hegelian. Acesta este Deborin, editorul Pod znamem Marxism, care timp de câțiva ani a deținut conducerea filozofică. A creat o întreagă școală de tineri filozofi sovietici - dialecticieni (Karev și alții). Există și un pericol

pentru linia generală, deși mai mică decât mecanismul. Dialectica este bună și necesară, filosofia liniei generale trebuie să fie o filozofie dialectică (împotriva mecanismului și machismului). Dar dialectica nu trebuie să se abate spre idealism, nu trebuie să înceteze să fie materialistă. Hegel trebuie venerat, Marx a ieșit din Hegel, Lenin însuși l-a venerat, dialectica trebuie luată de la el, dar Doamne ferește să vă abateți de la idealismul hegelian, supuneți materialismul revizuirii. Deborin, desigur, continuă să se numească materialist tot timpul, altfel nu ar putea exista. Dar în el și în tinerii săi adepți au simțit o tendință spre idealism, care decurge din entuziasmul său pentru dialectica hegeliană. A mers prea departe în opoziția sa față de materialismul mecanicist. Același lucru s-a întâmplat și cu direcția Deborin-skim, care se întâmplă cu orice erezie: o parte a adevărului (dialectică versus mecanism) a fost extrem de exagerată, s-a dovedit o părtinire și o îndoire, armonia sistemului ortodox a fost încălcată. Meritul deboriniților în lupta împotriva mecanicilor este recunoscut, dar ei au mers prea departe și și ei trebuie luptați. Deborin, Karev și alții sunt acuzați că au smuls filosofia din politică, din lupta de clasă, dialectica lor s-a dovedit a fi abstractă, fără legătură cu construcția socialistă. S-a constatat că deboriniții nu au condus propagandă antireligioasă, ei erau indiferenți la această mare sarcină. Dialectica lor este prea academică, nu suficient de revoluționară. Principala acuzație este indistingerea dintre dialectica lui Hegel și dialectica lui Marx, dialectica revoluționară idealistă și materialistă. Prin urmare, dialectica lui Deborin și a altora este o dialectică formalistă, abstractă. Ei nu văd dialectica proceselor materiale, lupta socială, sunt interesați de logică. În plus, Deborin a avut ghinionul să nege că Lenin a fost un mare și original filozof, el a exagerat importanța lui Plehanov pentru filosofia marxistă. După gândirea liniei generale a lui Lenin, există o nouă fază a marxismului și materialismului dialectic, corespunzătoare epocii imperialismului și revoluțiilor proletare. În această fază, materialismul metafizic, ca și idealismul, trebuie în sfârșit învins. Deborin nu înțelege acest lucru; el a rămas în faza plehanoviană. În esență, grupul Deborin descoperă că orice scufundare în dialectica hegeliană, orice încercare de gândire independentă este distructivă pentru materialism, care este cea mai naivă și elementară formă de filosofare. Tinerii care au început să gândească filozofic în mod natural au ajuns la revizuirea materialismului, deși acest cuvânt sacru se păstrează tot timpul.

în. Au fost opriți la timp de directive de sus și li s-au oferit să se răzgândească. Deborin a fost recunoscut ca idealist menșevic și îndepărtat de la conducerea filozofică.Dialectica filosofică de acest tip, ca și mecanism, ca și machismul, a fost recunoscută ca nu corespunde titanismului social, activismului supraomenesc, nu este o filozofie a luptei, este prea calm, în ea, în cele din urmă, conștiința prevalează, adică asupra ființei, logica asupra proceselor materiale. Materialismul dialectic este o combinație absurdă a incompatibilului și, prin urmare, fie dialectica, fie materialismul dispar inevitabil. Dar linia generală în filosofia sovietică se stabilește între erezia mecanismului (dispariția dialecticii) și erezia dialecticii idealiste (dispariția materialismului). Acesta este materialismul dialectic clasic, revoluționar, dezvoltat în continuare de Lenin. Lenin a recunoscut în idealism adevăruri deseori umflate. Această parte a adevărului este dialectica. Filozofia sovietică ortodoxă trebuie să născocească să unească incompatibilul. Pentru aceasta, viziunea asupra materiei trebuie schimbată complet.

III

Filosofia marxist-leninistă recunoaște existența doar a două tendințe filozofice principale - idealismul și materialismul. Aceste două direcții filozofice diferă în răspunsul la întrebarea principală despre relația dintre ființă și conștiință. Idealismul recunoaște primatul conștiinței asupra ființei, în timp ce materialismul recunoaște primatul ființei asupra conștiinței. Dacă admiti că ființa determină conștiința, și nu conștiința ființei, atunci ești deja un materialist. Aici se dezvăluie imediat toată artificialitatea și superficialitatea acestei clasificări, ea nu poate fi în niciun caz justificată din punctul de vedere al istoriei gândirii filosofice. Sfântul Toma d'Aquino trebuie recunoscut ca materialist, pentru că el a recunoscut primatul fiinţei şi nu ar fi niciodată de acord cu ideea că conştiinţa determină fiinţa. Aș fi surprins dacă filozofia mea ar fi recunoscută ca fiind materialistă, dar cred cu tărie că ființa determină conștiința, și nu invers. Clasificarea nu prevede deloc că nu se poate fi nici idealist, nici materialist și, în același timp, nici semi-idealist și semi-materialist. Filosofia creștină nu este deloc idealistă sau materialistă, este o filozofie realistă. Imposibil de ex. a atribui idealismului sau materialismului filosofia existenţială modernă a lui Heidegger sau Jaspers. Marxiştii folosesc întotdeauna cuvântul materialism în loc de cuvântul realism, pentru că consideră că este o concluzie dinainte că nicio fiinţă

cu excepţia lucrurilor materiale. Acceptă naiv lumea materială ca fiind singura ființă obiectivă. Când ei spun că ființa determină conștiința, ei spun că materia și procesul material determină conștiința, în timp ce conștiința este doar un epifenomen, generație și reflectare a lumii materiale. Realismul liniei generale a filosofiei sovietice este, desigur, un realism complet naiv, nu a trecut prin critica cunoașterii, este o premisă dogmatică. Nu există nimic mai naiv și mai necritic decât teoria marxist-leninistă a cunoașterii. Lenin a recunoscut dublul criteriu al adevărului – corespondența cu realitatea și cu conștiința

de clasă a proletariatului. Naivitatea și prost-concepția acestei propoziții, hotărâtoare pentru întreaga filozofie, este izbitoare. Lenin a spus - corespondență cu realitatea. Ce înseamnă asta? Marxisti-leniniștii nici măcar nu se obosesc să ridice întrebarea cu care gândirea filozofică s-a luptat încă din cele mai vechi timpuri – cum este posibilă transcendența, saltul de la gândire, de la conștiință la realitatea obiectivă, cunoașterea noastră nu raționalizează realitatea irațională? Nu se presupune niciodată că realitatea, realitatea obiectivă, poate fi spirituală, că conștiința care determină ființa poate fi spirit. Dar cel mai important este că acest dublu criteriu al adevărului presupune un fel de armonie prestabilită a laturii obiective și subiective. Corespondența cu realitatea este întotdeauna o corespondență cu conștiința de clasă a proletariatului. Numai filosofia de clasă și știința proletariatului corespunde realității, este liberă de iluzii și înșelăciuni ale conștiinței. Dublu criteriu obiectiv-subiectiv al adevărului și cunoașterii nu este deloc un produs al cunoașterii și nu este un postulat pur cognitiv, este un obiect de credință, o credință mesianică în proletariat. Nu se poate decât crede că gândirea proletariatului și cunoașterea proletariatului corespund în mod necesar realității, nu se poate ști asta. În primul rând, proletariatul care gândește și cunoaște nu este deloc un proletariat empiric, actual, este un proletariat ideal, purtător al ideii proletare, care i-a fost revelată mai întâi lui Marx.Dar apoi conștiința proletarului poate fi adevărată doar ca un conștiința și criteriul adevărului transcendental și nu empiric este idealist. Teoria marxist-leninistă a cunoașterii este o teorie foarte scurtă a cunoașterii - se limitează la câteva fraze. Și nu poate fi altfel. Materialismul nu poate avea o teorie a cunoașterii. Și nu poate afirma criteriul adevărului decât naiv, înainte de apariția gândirii critice. În cel care cunoaște materialismul nu există un criteriu al adevărului, iar lumea materială nu poate informa cunoașterea

nici un criteriu de eligibilitate. În același timp, trebuie amintit că marxistii-leniniștii sunt dușmani de moarte ai scepticismului, agnosticismului, pozitivismului, pe care îi consideră a fi un produs al burgheziei. Trebuie să transferăm gândul, mintea în lumea cea mai materială, în profunzimile materiei însăși. Atunci ființa materială determină conștiința și face posibilă cunoașterea pentru că în sine există o conștiință potențială, gândire. Iar materialismul dialectic al marxiştilor-leniniştilor răstoarnă complet conceptul de materie, creează un mit despre materie, despre proprietăţile ei divine.

Ontologia materialismului dialectic începe cu cea mai banală propoziție dogmatică, în niciun fel diferită de materialismul mecanicist. Există o lume materială, independentă de conștiință, fără început și fără sfârșit în timp și spațiu. Nu există altă ființă în afară de această lume materială. Uneori este accentuată distincția dintre esență și fenomen. Aceasta trebuie să însemne... că materialismul dialectic nu este fenomenolism. Materia este o esență, nu un fenomen. Următoarea serie de propoziții este un amestec de panlogism hegelian cu cel mai vulgar materialism. Cauzalitatea și legea există obiectiv, în lumea materială însăși. Cauzalitatea se găsește în lucrurile în sine, în

materie. Categoriile logicii sunt relațiile și conexiunile lucrurilor reale. Universalul este cuprins în particular. Cunoașterea este adevărata selecție a lucrurilor. Gândirea este o formă de mișcare, o reflectare în persoana socială a dezvoltării lumii. Acel argument naturalist vulgar împotriva creștinismului și religiei este în mod constant adus în discuție, că planeta pământ precede omul. Materia este absolută și cunoașterea este absolută. Orice elemente de agnosticism și fenomenolism sunt negate. Materialismul dialectic este un sistem al absolutului. Absolutul este, iar absolutul este pe deplin cognoscibil. Relativismul, care ar fi trebuit să decurgă dintr-o înțelegere materialistă a istoriei, este absolut dezgustător pentru materialismul dialectic sovietic. Înțelegerea funcțională a cauzalității a lui Mach este recunoscută ca reacționar-burgheză, ca orice pozitivism relativist, precum și orice scepticism. Nu poate fi vorba de o îndoială metodologică carteziană. Lumea este materie care se mișcă în spațiu și timp. Acesta este adevărul absolut despre ființa absolută. Dar materia este înzestrată cu proprietăți extraordinare, toată bogăția ființei este transferată în interiorul materiei, materia devine spirituală, este plină de viață interioară, a gândit, există logos, există libertate. Nu numai senzația este caracteristică materiei, ci și nemăsurat mai mult decât senzația. Este imediat clar că un astfel de sistem este hilozeism și nu

materialism. Mișcarea materiei este și dezvoltarea lumii, trecerea de la inferior la superior. Motivul dezvoltării este auto-mișcarea materiei în lume. Deosebit de naiv în materialismul dialectic este conceptul de dezvoltare ca trecere de la inferior la superior, deoarece distincția dintre superior și inferior este o evaluare și presupune o ierarhie a valorilor. Dar problema valorilor nici măcar nu se pune. Mișcarea de sine a materiei este ideea de bază a materialismului dialectic și primește o astfel de dezvoltare în linia generală a filozofiei sovietice, care poate fi numită inovație și creativitate originală în comparație cu marxismul vechi. Această idee metafizică a mișcării de sine trebuie să explice și să justifice toată politica comunistă. Mișcarea în lume se datorează întotdeauna mișcării de sine inerente materiei și nu datorită unei împingeri din exterior, așa cum explică mecanismul. Dialectica trebuie să fie opusă mecanicii. Dialectica învață că contradicția internă este sursa mișcării. În adâncurile materiei există o contradicție care generează mișcare din interior. Mișcarea, schimbarea presupune a fi și a neființă. Acest lucru este luat în mod clar de la Hegel. Filosofii sovietici merg până acolo încât recunosc spontaneitatea, spontaneitatea mișcării materiei (<Materialismul istoric, p. 77). Această spontaneitate este deosebit de apreciată, oferă o justificare metafizică a dictaturii proletariatului și a posibilității comunismului într-o țară țărănească înapoiată din punct de vedere economic, este o garanție împotriva oricăror abateri. Materia se dovedește a avea aproape liberul arbitru inerent în ea. Foarte asemănătoare cu conjecturile unor fizicieni moderni despre liberul arbitru al atomilor. Interpretarea marxismului ca determinism absolut, în special determinism social, este respinsă hotărât. Aș spune chiar că linia generală a filozofiei sovietice a ajuns la un sistem aparte de indeterminism, care este necesar pentru filosofia luptei și

activității. Marxismul, după Hegel, a învățat întotdeauna că libertatea este o necesitate conștientă. Aceasta rămâne, dar marxismul-leninismul rus afirmă și libertatea, ca spontaneitate, spontaneitate în mișcarea fiecărei părți materiale a lumii. Astfel, totul pare a fi determinat din interior, și nu din mediul exterior, care începe să semene cu un sistem spiritualist. Marxistii-leniniștii tratează cu dispreț orice explicație din mediul extern și o numesc întotdeauna mecanism.

Toate proprietățile spiritului hegelian sunt transferate materiei și, prin urmare, dialectica se găsește în materie. Dialectica, contradicția internă și mișcarea de sine există în lume deoarece panlogismul este inerent materiei însăși. Istoria este logică, are logică. În lupta de clasă însăși, inevitabilul

logica proastă. Se spune chiar că în negație este necesar să luăm cel mai valoros lucru din trecut. Revoluția, pe de altă parte, este definită logic ca un salt, o întrerupere la trecerea cantității în calitate. Dar, destul de evident, contrar dialecticii este negarea completă și rău intenționată a întregii istorii a gândirii trecutului. Dezvoltarea dialectică presupune că trecutul intră în viitor, că atât teza, cât și antiteza intră în sinteză. Dar marxismul-leninismul începe în esență istoria de la sine, iar acest lucru este complet antidialectic. El alunecă constant de la dialectică la materialismul vulgar și, în final, la mecanismul pe care îl urăște. Nu poate fi altfel. Materialismul dialectic este imposibil și rezultă un conflict constant între dialectică și materialism. O serie întreagă de afirmații materialist-dialectice este de natură extrem de vulgară. Nu se știe de ce sufletul este recunoscut ca parte a lumii supranaturale și, prin urmare, respingerea lumii supranaturale înseamnă respingerea sufletului. Ideea de suflet se dovedește a avea un sens exploatator. În religiile moderne ei încearcă să descopere animismul sălbaticilor. Dar o calitate deosebită a psihicului este recunoscută. Mai ales absurdă este afirmarea naturii burghezo-reacționare a teoriei electronilor, a teoriei cuantice și a legii relativității. Prin aceasta, în esență, toate descoperirile fizice, toată fizica modernă sunt negate și doar teoriile reacționare din fizică sunt aprobate. Fizicienii sunt acuzați că au ajuns la o negație perfectă a materiei. Se opune fizicii proletariatului și lui Lenin. Dar din moment ce proletariatul și Lenin nu au fizică și nu au făcut nicio descoperire fizică, rămâne doar să revenim la teoriile fizice înapoiate ale secolului al XIX-lea. Tot timpul se spune că fizica ar trebui să fie dialectică, dar aceasta este de natură pur verbală - retorică. În jurnal (Ateismul militant), teoriile filozofice și științifice occidentale sunt uneori expuse foarte înțelept și chiar obiectiv.Acolo, de exemplu, există un articol sensibil, deloc rău, despre Philosophie des AIsob a lui Fainger.

Filosofia funcționalismului a lui Fainger este recunoscută ca fiind filosofia burgheziei în descompunere și destul de reacționară. Dar ei nici măcar nu încearcă să arate de ce filosofia lui Fainger, a cărei semnificație este mult exagerată, este reacționar-burgheză. Probabil pentru că este sceptic, relativist, se îndoiește de realitatea în care o persoană ar trebui să acționeze. Activitatea este determinată de

acuitatea percepției realităților. Întregul trecut a trăit într-o minciună conștientă sau inconștientă, nu a perceput realitățile așa cum erau.

există și, prin urmare, nu ar putea acționa asupra realității. Toate ideologiile trecutului li se opune un singur adevăr etern, adevărul moral al negării exploatării și opresiunii. În esență, toată această viziune asupra lumii se bazează pe presupunerea că obiectivitatea adevărului și subiectivitatea de clasă a proletariatului sunt identice. Dacă te îndoiești de acest lucru, atunci totul se prăbușește. Materialismul istoric a fost înțeles de mulți, inclusiv de marxisti, ca o metodă, și nu ca o teorie și dogma. Aceasta a lăsat posibilitatea revizionismului și dezvoltării. Dar marxiştii-leniniştii insistă cu hotărâre că materialismul istoric nu este doar o metodă, ci şi o teorie, o doctrină, un sistem de dogme. Deci, desigur, ar trebui să fie cu ei. Doar din această cauză filosofia lor capătă un caracter „teologic”, învăţătura lor este o învăţătură religioasă.

Trebuie remarcat faptul că marxiştii-leniniştii distorsionează sistematic terminologia filozofică tradiţională. Acest lucru a fost formulat de Engels, care s-a opus destul de arbitrar dialecticii, unei concepții dinamice asupra lumii ca mișcare și dezvoltare, metafizicii, unei vederi statice asupra lumii. Astfel, idealiştii germani de la începutul secolului al XIX-lea trebuie recunoscuţi ca anti-metafizicieni, iar materialiştii francezi din secolul al XVIII-lea. - metafizicieni. De aceea, filozofii de linie generală îl numesc pe Buharin metafizician – el nu înțelege dialectica. În realitate, dialectica este metafizică (la Platon, la Hegel), deși metafizica non-dialectică este posibilă (ex. Sf. Toma d'Aquino, Spinoza). Nu tocmai opusul idealismului și materialismului. Idealismul trebuie să se opună realismului. Materialismul este mai degrabă opus spiritismului. Machismul ar trebui numit nu atât idealism cât senzaționalism. Însuși conceptul de idealism este complex. Idelismul lui Platon a apărut în lupta împotriva senzaționalismului și are un caracter ontologic. Idealismul lui Kant este cu totul diferit de cel al lui Platon, într-un anumit sens opusul acestuia. Obiectivismul fenomenologic al lui Husserl abordează idealismul platonic și realismul medieval. Toate aceste nuanțe dispar pentru marxisti-leniniști. În mod caracteristic, ei cunosc și critică doar tendințe secundare și depășite ale gândirii filosofice occidentale. Ei consideră idealismul kantian, Avenarius, Mach, Fainger, pozitivismul ca fiind indicative ale modernității, influente și răspândite în cultura „burgheză”. De fapt, o tendință filozofică complet diferită este caracteristică și interesantă acum - fenomenologia lui Husserel, M. Scheler, Heidegger, Jaspers, realismul metafizic al lui N. Hartmann, revenirea la hegelianism la Kroner, tomismul în Franța,

teologia dialectică în Germania, panmatismul idealist al lui Brunschwig, Filosofia existentă a lui Kierchegaardt — toate acestea rămân în afara orizontului filozofilor sovietici autohtoni și pur și simplu nu știu. Marxisti-leniniștii rămân și ei în urmă în apologetica lor, la fel cum Ortodoxia rămâne în urmă. Însăși problema iraționalului, problema de bază a filosofiei moderne, este complet ignorată. Tendințele filozofice iraționaliste nu sunt deloc prevăzute de materialismul dialectic modern. El este în afara problemelor gândirii filozofice mondiale. Problema nu există deloc pentru ei. Se simte provincialismul mucegăit al gândirii. Cuvântul materialism printre marxişti-leninişti păstrează un sens simbolic sacru, dar nu mai denotă direcţia reală a gândirii. Este necesar să se creeze o filozofie a luptei, o filozofie a activismului. Este necesar să se justifice filozofic posibilitatea unei revoluții proletare și a unei dictaturi proletare, indiferent de dezvoltarea forțelor productive și de mărimea proletariatului, să se justifice această posibilitate pe baza calității clasei revoluționare și a partidului revoluționar de conducere. Aceasta este, desigur, o schimbare esențială în marxism. Leninismul nu mai este marxism. Este o filozofie a calității, nu a cantității, o formă particulară de idealism și un idealism foarte extrem. Realitatea în sine, cu care se ocupă comunismul rus, este în mare măsură o realitate cerebrală, idealistă, fantasmogorică. Dar asta nu face decât să dovedească puterea ideii, puterea activității umane, semnificația transformatoare a miturilor și fanteziei. Faptul însuși al existenței Rusiei comuniste sovietice este o infirmare a materialismului.

IV

Predicarea ateismului militant, propaganda antireligioasă este una dintre sarcinile principale ale filosofiei sovietice. Este chiar în mare măsură adaptată acestei sarcini. Mecaniştii sunt acuzaţi că filosofia lor nu poate înlocui credinţa pentru sufletele care se îndepărtează de religie, că materialismul lor este prea vulgar şi elementar. Deboriniții sunt acuzați că sunt indiferenți față de propaganda antireligioasă. Potrivit § 13 din Constituția Partidului Comunist, un comunist este obligat să fie ateu și să facă propagandă antireligioasă. Un comunist nu poate fi creștin, nu poate fi religios deloc. A fost o poveste întreagă cu comunistul suedez Hechlund, care a încercat să argumenteze că un comunist ar putea

să fie creștin și să creadă că aceasta este treaba lui privată. A fost atacat brusc, a fost supus unui tratament foarte rău din partea Iaroslavski. S-a aflat că religia nu este deloc o chestiune privată, așa cum susțin partidele liberal-democrate, că este o chestiune comună, socială. Unul dintre motivele pentru care social-democrații sunt acuzați de trădare este că recunosc religia ca o chestiune privată. Lenin a stabilit ferm că religia este o chestiune privată în raport cu statul burghez, că în societatea burgheză este necesar să se ceară separarea bisericii de stat, dar în raport cu Partidul Comunist, religia nu este deloc o chestiune privată. Atitudinea față de religia comuniștilor într-un stat burghez este treaba lui privată, dar atitudinea lui față de religie în cadrul partidului comunist este

treaba partidului. Un comunist din cadrul unui partid trebuie să fie un ateu militant. Atenuarea este permisă în raport cu muncitorii și țăranii care sunt admiși în Partidul Comunist chiar dacă acceptă programul partidului, dar nu s-au eliberat încă complet de prejudecățile și superstițiile religioase. În chestiunea propagandei antireligioase , se face o distincție decisivă între lupta iluminismului împotriva religiei și lupta proletariană revoluționară. Această diferență devine clară în raport cu Plehanov. Viziunea lui Plehanov despre religie este criticată într-un articol special despre ateismul militant. Plehanov, fondatorul marxismului rus și al social-democrației ruse, care la vremea lui s-a bucurat de o mare autoritate în social-democrația internațională, și-a pierdut toată autoritatea în rândul tinerilor marxisti-leniniști, este recunoscut ca trădător social, ca menșevic și reprezentant al Internaționalei a II-a. . Cred că marxiştii-leniniştii au dreptate când îl numesc pe Plehanov un iluminator. Plehanov este un educator tipic, motivele materialismului iluminist din secolul al XVIII-lea sunt încă puternice în el. Atitudinea lui față de religie li se pare marxist-leniniștilor noștri prea buni și batjocoritor. A lui. lupta împotriva religiei este de natură intelectuală, științifică. El încă crede că credințele religioase se vor stinge ca urmare a creșterii iluminării în rândul maselor. El este acuzat că nu înțelege natura de clasă a religiei și inevitabilitatea unei lupte de clasă religioasă împotriva acesteia. Lupta iluminismului împotriva religiei este lupta liberei gândiri burgheze. Dar marxismul-leninismul nu este deloc liber-gândire și disprețuiește radicalismul burghez cu gândire liberă. Lupta științifică și educațională împotriva religiei este doar un mijloc al luptei de clasă împotriva exploatatorilor. Plehanov nu înțelegea rolul de exploatare al religiei. Tineri filozofi sovietici

Linia generală respinge toate teoriile științifice despre originea religiei și a creștinismului, recunosc toate definițiile religiei ca fiind burgheze și atacă aspru marxişti precum Kunov, Plehanov, Kautsky, care folosesc teorii și definiții burgheze. Așadar, Kunov, care s-a bucurat la un moment dat de un mare prestigiu în rândul marxiștilor și a cărui carte „Apariția religiei și a credinței în Dumnezeu” a fost publicată de Editura de Stat și a fost recomandată pentru propaganda antireligioasă, este acum respins și aspru criticat. Cartea lui este interzisă a fi folosită pentru propagandă antireligioasă. Kunov este un pozitivist, nu un materialist dialectic, el urmează teoria animismului a lui Taylor și a altor oameni de știință burghezi. El nu înțelege în orice moment natura de clasă socială a religiei. Toate teoriile științifice „burgheze” despre credințele religioase sunt respinse – animismul, naturalismul etc. totemismul, și școala mitologică în explicarea creștinismului (deși negarea existenței istorice a lui Iisus Hristos este considerată obligatorie), și metoda freudiană a psihanalizei în aplicarea ei la religie. Dificultatea constă doar în faptul că Marx și Engels înșiși s-au înclinat către teoria naturalistă a originii credințelor religioase și trebuie să ne atingem puțin și de ele. Dacă există măcar un indiciu al rolului pozitiv al religiei în trecutul îndepărtat, atunci aceasta provoacă ură. Marxistii-leniniștii au adoptat un punct de vedere complet antiistoric, își transferă lupta

actuală împotriva religiei în întreaga istorie trecută. În orice moment, pentru ei, opresiunea și exploatarea socială au fost un produs al religiei. Atacurile la adresa creștinismului înseamnă întotdeauna cele mai vulgare, intelectuale elementare-simple, adesea obscurant de superstițioase forme de creștinism. Punctul culminant al creștinismului, sfinții creștini și asceții sau marii gânditori creștini sunt ignorați în mod deliberat. Propaganda antireligioasă este adesea îndreptată împotriva păcatelor reale ale creștinilor, pe care trebuie să le mărturisească, și nu împotriva creștinismului însuși. Cu amărăciune trebuie să recunoaștem că acuzațiile împotriva creștinismului istoric dintr-un articol din cele trei sferturi ale lui Yaroslavl sunt adevărate, acestea sunt păcatele creștinilor. Dar nu există niciodată un cuvânt despre cele mai înalte realizări spirituale din viața religioasă. Oamenii ignoranți care citesc literatură de propagandă antireligioasă ar trebui să rămână cu impresia că oamenii de cultură superioară și de viață mentală superioară, oameni de creativitate autentică, care au căutat adevărul și dreptatea în viață, nu au fost niciodată credincioși și religioși.

împotriva tuturor religiilor și tuturor credințelor. Dar el este îndreptat mai ales împotriva creștinismului. Caracteristică este atitudinea față de cartea lui Kautsky Originea creștinismului, care a fost considerată principala carte marxistă despre creștinism. Cartea lui Kautsky, republicată în perioada sovietică cu o prefață de Riazanov, ca și cartea lui Kunov, a fost folosită pentru propagandă antireligioasă. Dar acum este strict interzis. Și-au amintit că Kautsky era un trădător social, un menșevic, un dușman al bolșevismului. Toate greșelile, păcatele și trădările sale trebuie, evident, legate de concepții teoretice false, non-marxiste. Marxistii-leniniștii nu admit că practica poate fi falsă, iar teoria poate fi adevărată, totul este legat de orice. După cum se știe, Kautsky a recunoscut creștinismul originar ca rezultat al mișcării proletare din Imperiul Roman. El a considerat imaginea lui Iisus Hristos (a considerat că problema existenței sale istorice nu are importanță) ca o imagine a unui rebel și a unui revoluționar și era gata să recunoască caracterul comunist al creștinismului timpuriu, deși cu o distincție clară între acest comunism de consum și modern. . Cartea lui Kautsky face obiectul unui articol special din Ateismul militant, scris destul de prost. Este strict interzis să se confere creștinismului originar un caracter proletar și comunist; acest lucru nu poate fi folosit în propaganda antireligioasă, deoarece aceasta poate ridica prestigiul creștinismului în rândul maselor și poate stârni simpatie pentru acesta. Punctul de vedere al nefericitului Kautsky, care nu vorbește decât despre economie, este declarat a fi teologic, care are deja un caracter complet ridicol. Kautsky explică originea creștinismului din mediul istoric și adaptările la acesta. Și acesta este recunoscut ca un mecanism. Este necesar să explicăm din dialectica interioară a claselor, din lupta socială a oamenilor, din auto-mișcarea lor. Creștinismul, ca orice religie, a fost inițial un rău social de clasă, nu un bine. Ei sunt de acord chiar și până la punctul de a afirma că în

cultul creștin original a fost vărsat sânge și a existat relații sexuale. Nu a existat niciodată vreo persecuție împotriva creștinismului de către Imperiul Roman, au fost inventate. Sunt expresii care, prin prostia și nesimțirea lor, depășesc orice imaginație. Într-un loc în literatura antireligioasă se spune: în spatele imaginilor lui Buddha și Hristos se poate vedea chipul obscur al capitalului. Păcatele creștinilor din istorie dau naștere unor asemenea enormități. Tot ceea ce este scris în literatura sovietică despre religie cu pretenția de a fi științifică se află la un nivel mult mai scăzut decât filozofia liniei generale în sine, care reprezintă totuși o anumită mișcare de gândire. Pasiune si ura

aici paralizează complet gândirea. Dar, cu toate acestea, pentru propaganda antireligioasă, toate motivele care acționează asupra emoțiilor și afectelor maselor sunt folosite cu inteligență. Mulți s-au dovedit a fi de succes din punct de vedere psihologic. Care sunt aceste motive principale, pe ce locuri slabe și neprotejate cad loviturile?

Definiția lui Lenin a religiei, cauzată de interesele luptei pentru ateismul militant, este recunoscută ca fiind singura care corespunde liniei generale a filozofiei și științifice sovietice. Religia este un instrument de exploatare, fumuri spirituale; are, în primul rând, o esență de clasă. Religia a fost întotdeauna un instrument de exploatare și oprimare, nu a avut niciodată un sens pozitiv, nu a condus niciodată înainte, nu a eliberat niciodată, nu a contribuit niciodată la îmbunătățirea vieții. Religia nu a apărat niciodată interesele celor asupriți, ea a apărat întotdeauna ordinea și imobilitatea existente. În literatura antireligioasă sovietică, argumentele lui Feuerbach și Marx se repetă, dar într-o formă mai crudă. Conforturile vieții de apoi distrag atenția de la îmbunătățirea vieții pământești. Religia dă fericire imaginară și reflectă nefericirea reală a oamenilor. Simbolismul creștinismului este o expresie a relațiilor sociale cu inegalitatea lor, dominația unuia asupra celuilalt, asuprirea. Dar iată principalul argument al literaturii antireligioase sovietice: religia în general, și mai ales religia creștină, neagă activitatea omului. Activitatea este încredințată lui Dumnezeu. Omul este pasiv și umilit. Creștinismul ne învață să înduram și să înduram nedreptatea și opresiunea pe pământ și ne învață să așteptăm dreptatea și fericirea în ceruri. Filozofia sovietică se agață atât de mult de materialism, deoarece materialismul este o negare radicală a oricărei transcendențe și altminteri. Iar comuniștii mai ales urăsc transcendența și alte lumești, ei văd principalul dușman în credința în lumea cealaltă, în existența unei ființe transcendente. Acesta este cel mai folosit motiv al propagandei antireligioase, argumentul care pare cel mai convingător. Creștinii credincioși așteaptă îmbunătățirea vieții lor dintr-o minune, din harul lui Dumnezeu. Ei slujesc rugăciuni pentru o recoltă bună, pentru sfârșitul secetei, în loc să îmbunătățească tehnicile agricole și să pornească tractoare. Acest lucru este opus activității umane. Tehnologia este recunoscută ca cea mai puternică armă în lupta împotriva religiei. Aceste metode de propagandă antireligioasă sunt folosite mai ales în rândul țărănimii. Ele sunt calculate pe formele creștinismului, apropiindu-se de superstiții și

subjugând cu adevărat activitatea omului. Creștinismul în istorie a fost adesea folosit pentru a nega activitatea umană. Dar acest lucru nu este deloc legat de esența creștinismului, ca religie.

divinitate. Creștinismul nu învață că un creștin trebuie în toate și să aștepte mereu o minune, că numai Dumnezeu lucrează, și nu omul. Dar argumentul despre pasivitatea omului este încă cel mai puternic în propaganda antireligioasă și ridică problema dezvăluirii în conștiința creștină și a justificării activității umane. Marxistii-leniniștii cred că raționalizarea economiei pentru a distruge misticismul și religia nu va lăsa loc pentru mister. Anarhia producției capitaliste dă naștere credințelor religioase. Acest argument este foarte slab și nu corespunde realității, pentru că tocmai în perioada capitalistă credințele religioase din societatea umană s-au slăbit și contradicțiile sistemului capitalist împing mai degrabă pe calea ateismului. Marxisti-leniniștii cred că o economie planificată, care face viața oamenilor dependentă de ei înșiși, de organizarea lor activă, raționalizarea întregii vieți, distrugerea șanselor, ar trebui să distrugă religia și să ducă la triumful materialismului. Dar nu se poate aștepta ca asta să se întâmple de la sine, de la sine, asta presupune o luptă, propagandă antireligioasă. Propaganda antireligioasă este o datorie sacră și trebuie servită de filozofie. Aceasta este una dintre sarcinile principale pe frontul filozofic, este inclusă organic în planul cincinal. Împreună cu aceasta, se face o distincție între propaganda antireligioasă și persecuția religioasă. În literatura antireligioasă această distincție este accentuată în mod deosebit. În manualele de propagandă antireligioasă, în disputele despre metodele acesteia, se vorbește constant împotriva metodei de administrare în lupta împotriva religiei, împotriva închiderii forțate a bisericilor, împotriva blasfemiei etc. Nu este nevoie să creăm martiri, exclamă. Yaroslavsky și alții Acest lucru este neprofitabil, aceasta duce la o reacție religioasă și la întărirea sentimentelor religioase în rândul oamenilor. Cazurile sunt enumerate în locurile în care s-au făcut greșeli, exagerat de zel și s-au pornit pe calea persecuției. Se recomandă să nu faceți acest lucru, acest lucru este recunoscut ca o pantă și o cotitură. De fapt, știm că se creează martiri, că aproape toți preoții au fost puși în postura de martiri. Dar aceasta nu se explică ca o persecuție religioasă, ci ca o represiune politică împotriva contrarevoluționarilor. Se spune că sărbătorile au o valoare reacţionară, pentru că ele stingheresc ura de clasă a muncitorilor faţă de exploatatori.

Este foarte curios că sectanții sunt recunoscuți ca fiind mai periculoși decât ortodocșii. Ortodoxia pare a fi cea mai josnică, pasivă, superstițioasă și obscură formă a creștinismului. De aceea este ușor să-l învingi. Sectarismul este o formă îmbunătățită de creștinism, mai puțin reacționară în plan social

relație. Sectarii sunt mult mai activi decât ortodocșii, mai pricepuți în luptă. Și, prin urmare, este mai dificil să lupți cu ei, ei sunt un dușman mai periculos. Probabil că se referă în principal la baptiști. Sectarii sunt chiar comuniști, dar și în acest caz resping lupta de clasă violentă și slăbesc clasa muncitoare. De asemenea, trebuie subliniat că „preoții fără sutană” sunt recunoscuți ca fiind mai periculoși decât „preoții în sutană”, ei sunt un dușman mai subtil, mai cult, mai înarmat. Din concesii oportuniste, rămășițelor de superstiție în rândul maselor de preoți în sutană li s-a oferit posibilitatea de a exista, deși în condiții foarte grele, cu o limitare extremă pentru ei a posibilității activității religioase. Dar preoților fără sutană dreptul de a exista pe teritoriul sovietic este complet refuzat. Despre Dumnezeu mai poți vorbi în templu, în timpul slujbei. Dar în afara templului, în afara slujbelor divine, nimeni nu are voie să vorbească despre Dumnezeu. În esență, toți nematerialiștii, nu marxiștii, toți filozofii liberi, toți oamenii cu căutări spirituale aparțin categoriei preoților fără sutană. Aceasta este o categorie extrem de largă. Fiecare filosof sau spiritist idealist este un preot fără sutană. Până și Einstein are un preot fără sutană. Chiar și construirea zeilor, în care s-a angajat cândva Lunacharsky, este preoție. Ideologia preoților fără sutană este mai periculoasă decât cea a preoților în sutană, pentru că în lupta împotriva ei nu se poate recurge la astfel de argumente elementare. Marxistii-leniniștii urăsc în special formele mai rafinate și spirituale de gândire și viață religioasă. Lenin spune direct că un preot catolic care seduce fetele tinere este mult mai bun decât un preot cu o viață spirituală pură, înaltă, este mai ușor să te descurci cu el. Nimic nu este atât de urât de marxişti-leninişti ca toate încercările de a uni creştinismul cu socialismul şi comunismul. Se tem că biserica este pregătită să accepte socialismul pentru a cuceri sufletele muncitorilor. Vrăjmășia bisericii față de comunism este determinată pentru ei nu empiric, nu din fapte, ci este dedusă din viziunea asupra lumii a Bisericii. Și sunt sigur că pentru ateismul militant al comuniștilor, burghezul, plin de dorințe capitaliste, este mai acceptabil și mai tolerabil decât comunistul creștin – poate fi un tovarăș de călătorie. Aceeași propagandă antireligioasă are o compoziție complexă. Fără îndoială, include și elemente ale luptei educaționale și tehnice pentru civilizație în masa întunecată. Dar acest element este combinat cu ateismul militant și cu o nouă idolatrie teribilă.

V.

Permiteți-mi să rezumam caracterizarea mea. Atitudinea marxiştilor-leniniştilor faţă de filozofie şi religie este determinată anterior

mai presus de toate nevoile luptei active. Prin urmare, filosofia sovietică poate da impresia de pragmatism. Dar pragmatismul interzice și afirmă existența adevărului obiectiv și absolut, corespunzător realității, realității. Marxistii-leniniștii uimesc prin puterea și integritatea credinței lor, prin incapacitatea lor de a reflecta și de a se îndoi. În căutarea lor pentru o viziune holistică asupra lumii, în care teoria și practica sunt indisolubil legate, există adevăr. Trebuie

să facem la fel, dar în numele altuia. Vor să elaboreze un om nou, o nouă structură sufletească. Și acest lucru ar putea avea mai mult succes decât construirea unei noi economii. Din punct de vedere psihologic, au reușit mult. Și acesta este cel mai rău. Economia comunistă este mult mai puțin înfricoșătoare, mai neutră. Și trebuie să nădăjduim la nașterea unei persoane noi, la crearea unei noi structuri spirituale, dar pe temelii creștine veșnice. Marxiştii-leniniştii au un plan grandios pentru o reorganizare radicală a vieţii sociale. Aceasta este puterea lor, dar ei ajung pe tărâmul impersonalității gri. Ei au respins toate sanctuarele și valorile vechi și eterne și s-au închinat noilor sanctuare și valori. Dar acest nou altar și valori nu sunt la înălțimi, ci la zonele joase ale ființei. Numai valoarea dreptății sociale îi ridică. Ei nu văd latura profetică a religiei și ei înșiși sunt caracterizați de un profetism întunecat. Înțelegerea servilă și obscurantistă a creștinismului facilitează foarte mult sarcina pusă de aceștia. În această înțelegere, din păcate, ei sunt de acord cu mulți creștini. Pentru înțelegerea lor asupra lumii, materialismul, care a devenit adesea verbal, nu este esențial, nici măcar nu sunt deloc materialiști, se caracterizează prin spiritualitate întunecată. Dar ceea ce este cu adevărat esențial pentru ei este lipsa de Dumnezeu, ura față de creștinism. Comunismul este o formă extremă de idolatrie socială, deși există în el un adevăr social, el acceptă în mod consecvent și până la urmă primatul absolut al societății și societății asupra individului, asupra individului, asupra sufletului. Acești oameni, aruncați complet la suprafața luptei sociale, au paralizat în suflet fiecare întrebare despre sensul vieții personale, despre soarta individului în fața eternității. Ei sunt incapabili să gândească. Înrobită de curgerea timpului, filosofia marxiştilor-leniniştilor nu se gândeşte la problema suferinţei, a morţii, a sensului a ceea ce se întâmplă, a eternităţii. Naivitatea lor filozofică se exprimă în primul rând într-o lipsă de înțelegere a faptului că totul este determinat de stabilirea inițială a valorilor, de ierarhia valorilor. Problema valorii nu există deloc pentru ei. Între timp, modul în care toate gândirea și toate acțiunile lor sunt determinate de faptul că au ales valorile sociale, economice și tehnice pentru ei înșiși ca valori supreme ale vieții.

nici. Aceasta nu corespunde deloc cu complexitatea și bogăția realității pe care o urmăresc, nu corespunde misterului ființei. Filosofia lor nu este o filozofie a existenței umane, este o filozofie a lucrurilor și a obiectelor, oricât de mult ar spune despre activitatea oamenilor – a claselor. Adevărul pentru ei este doar o armă de luptă, este plin de răutate. Acest adevăr este sacru cu planul de cinci ani, și nu cu eternitatea. Și toate acestea umilite și murdare, au dezonorat semnificația temei ordinii drepte a societății umane, în fața căreia sunt așezați de misterioasa Providență a lui Dumnezeu.

Nikolai Berdiaev.

Imp. de Navarre; 5, rue des GobeUns, Paris (XUIe)